

2005. március 10.

Az ombudsman beköszön

Az ombudsman jobbára csak bírál, ritkán dicséri meg a szerkesztőséget még akkor is, ha valamely téma feldolgozását példaszerűnek tartja.

Az egyik újságombudsman szerint ő az, aki kiviszi a házból és kitergeti a szennyest. A másik szerint meg az az ember, aki elárulja a barátait. Az ismert mondás szerint az ombudsman mindig tüske a köröm alatt, fizetett ellenség. Ezek szerint az újságombudsman az újság saját pénzén fizetett ellensége. Kicsit visszafogottabban és tudományosabban: az olvasói ombudsman fóruma az újság folyamatos önvizsgálatának és önkorrekciójának intézményesített módja. Szerepéből következően gyakran korhol, ritkán dicsér.

A szerkesztőségtől függetlenül működik, álláspontját a szerkesztőséggel nem egyeztetni, következőképpen az ombudsmani vélemény megjelentetése a lapban nem jelenti azt, hogy a szerkesztőség a kritikával feltétlenül egyetért.

Ezért lehet az, hogy ahol leginkább ismerik, leginkább használják ezt az intézményt, ott sem túlzottan elterjedt. Egy pár évvel ezelőtti tanulmány szerint az Egyesült Államok 1700 napilapjából 37, azaz úgy két százalék működtetett újságombudsman. Kelet-Európában elvétve is alig találni lapot, amely az ezzel járó költségeket – és ami még főként visszatartó erő – kockázatot bevállalná.

Másfelől talán nem kell tőle annyira félni. Az ombudsman nem tesz mást, mint a tájékozott olvasó: olvas, elemez, bosszankodik és bírál. Elsősorban olvas. És szívesen írják le a magyar sajtóban azt a szóvirágot, hogy az újság az olvasóké.

Az Eötvös Károly Intézet mint ombudsman, azt vállalja, hogy a Magyar Hírlap újságírói gyakorlatát időről időre egybeveti az általánosan elfogadott szakmai és újságíró-etikai normákkal, valamint a Magyar Hírlap szerkesztőségi célkitűzéseiben vállalt morális és alkotmányos elvekkel és szemlélettel.

Szakmai-etikai szempontból, egyebek mellett, azt vizsgálja, hogy valamely kérdés feldolgozásakor az újság megszólaltatta-e az összes érintett felet, különös tekintettel azokra, akiket a megjelent közlemények kedvezőtlen fényben tüntettek fel. Az ombudsman adott esetben tájékozódhat egy-egy szerkesztői döntés körülményeiről, például arról, hogy valamely nagy horderejű információ, leleplezőnek szánt közlemény megjelentetését kellő körültekintés, a források alapos ellenőrzése előzte-e meg. Az ombudsman ellenőrzi, hogy az újságban megszólaltatott vagy a tudósításokban szereplő egyének személyiségi jogait nem érte-e sérelem.

Tartalmi oldalról az ombudsman nyomon követi a szerkesztőségi állásfoglalások belső szerkezetét. Ha valamely politikai, társadalmi vagy jogi kérdésben már született állásfoglalás, akkor megvizsgálja, hogy az újabb, hasonló esetekben következetes álláspontot képvisel-e a lap, vagy indokolja-e álláspontja megváltoztatását. Megvizsgálja, hogy az álláspont összhangban van-e a szerkesztőség által vallott elvekkel és szemlélettel. Az ombudsman vizsgálja a lap témaválasztásának relevanciáját, valamint az egyes témák kezelését. Például, ha egy a közvélemény jelentős részét hosszabb ideje foglalkoztató, a Magyar Hírlap által vallott elvek fényében a lap figyelmére okkal számot tartó társadalmi vagy politikai kérdés tárgyalása huzamos ideig hiányzik a lap kínálatából, vagy az újság tudósításai mellőzik a kérdés leglényegesebb vonatkozásait, akkor ezt az ombudsman szóvá teszi.

2005. március 11

Mindenki értékel

Gyurcsány és Orbán éwertékelése – Ahogy az ombudsman látta lapunkban

Ha az elfogulatlanság formális vizsgálatán túl azt is megnézzük, az újság állásfoglalása miként ágyazódik be a beszédek feldolgozásának egészébe, mennyire következik a híroldalakon kapott információk és

elemzések egészéből, illetve mennyire tükrözi a lap vállalt szemléletét, akkor az ombudsman végre felemelheti bíráló mutatóujját.

Értékelnek a pártvezetők, őket értékeli az újság, azt meg az ombudsman. A miniszterelnök és a kormányzásra esélyes ellenzéki párt vezetőjének éwertékelése, programadó beszéde szabály szerint a politikai évad kiemelkedő eseménye, amely a közéleti napilapoknak bőven ad feladatot. A beszédek teljes körű feldolgozása számtalan, csaknem egyformán fontos szempont alapján felmerülő kérdés áttekintését követelné: alapvető igény, hogy a lap részletesen és torzításmentesen ismertesse a beszédek megállapításait, a bennük megfogalmazott politikai javaslatokat és törekvéseket. Értékelhető a szövegek retorikai színvonala és a beszédmondók előadói teljesítménye. Természetes, hogy a lapnak saját világnézeti szemlélete alapján legyen véleménye a beszédek politikai tartalmáról, a javaslatok időszerűségéről, életszerűségéről, újszerűségéről. Emellett a szerkesztőktől elvárható az a törekvés, hogy a beszédek tágabb összefüggésekbe helyezték: megvizsgálják, hogy azok hogyan illeszkednek a szónoklók korábbi nyilatkozataihoz, politikusi pályájuk egészéhez, mennyi a folytonosság, hol vannak hangsúlyváltozások vagy akár gyökeres fordulatok. Elvárható továbbá, hogy az újság segítsen az olvasóknak a beszédben elhangzott információk értelmezésében, például azok valóságtartalmának ellenőrzésével, illetve további tények szolgáltatásával. Végül alapvető elvárás, hogy a különböző beszédek értékelésekor a lap egyenlő mércével mérjen, azonos szempontokat kérjen számon.

Ahogy az egyes napilapok sem szentelhetnek egyforma súlyt a fenti szempontok – és még ki tudja hány további megközelítés – mindegyikének, úgy az ombudsman sem tekinti feladatának, hogy mindenre kitérő, kimerítő elemzést készítsen arról, miképp dolgozta fel a Magyar Hírlap Gyúrcsány Ferenc és Orbán Viktor február közepén elhangzott beszédeit. Mint a lap bármely olvasója, az ombudsman is csak akkor válik izgatottá, ha valami disszonáns hangot észlel, hiányosságot orront. Az itt következőkben is így járunk el. Négy kérdésre figyelünk: megismerhetők-e a lap tudósításából a beszédek lényeges elemei, a beszédek szerkesztőségi értékelésekor figyelembe vette-e a lap ezeket az elemeket, egyenlő mércével mérte-e a két szónoklatot, illetve segítette-e az olvasóknak az elhangzott és idézett tények értelmezésében.

Tudósítás, értékelés

Két kérdés viszonylag könnyen elintézhető. Egyfelől, a két beszédben összesen egy olyan fontos politikai javaslatot találtunk, ami a tudósításokból kimaradt: Orbánnak a családi adózásra, tehát az eltartottak számát figyelembe vevő személyijövedelemadó-rendszerre tett javaslatát. Ez számon kérhető, érthető és lényeges programpont, aminek szerepelnie kellett volna a beszámolóban. De ettől az epizódtól eltekintve az olvasó a tudósításokból összerakhatta, hogy a két pártvezető mit tartott fontosnak elmondani éwertékelőjében. Mindkét tudósítás szép számmal tartalmazott publicisztikai vonásokat ("Visszafogott, szürke beszédet mondott a kormányfő", nyit a másnapi címloldali tudósítás, illetve az Orbán-beszéd kapcsán az egyik konferansziéről mint a pártvezető "hűséges segítője"-ről ír az újság, máskor meg "elcsépett" hasonlatról). Tudósításban az ilyen jelzők használata nem feltétlenül találkozik mindenkinek az ízlésével, de megérzésünk szerint a kérdés a szuverén szerkesztői döntések körébe tartozik, és láthatóan végiggondolt, tudatosan alkalmazott gyakorlattal van dolgunk, ami önmagában mindaddig nemigen kifogásolható, amíg nem vezet a hírtartalom korrekt ismertetésének a torzulásához.

Ami az éwertékelő beszédekhez fűzött szerkesztői állásfoglalások kialakítása során alkalmazott mércét illeti, ebbe nem tudunk belekötni, bármennyire szeretnénk. A szerkesztői vélemény egyik szónoktól sem kért számon olyasmit, amit a másiktól ne kért volna, nem szembesítette olyan elvárással, amit a másikkal szemben nem érvényesített. Az állásfoglalások hangnemében sem észleltünk említésre méltó, elfogultságra utaló különbséget: a Hírlap tisztességgel fanyalgott mindkét produkció láttán. Ha az elfogulatlanság formális vizsgálatán túl azt is megnézzük, az újság állásfoglalása miként ágyazódik be a beszédek feldolgozásának egészébe, mennyire következik a híroldalakon kapott információk és elemzések egészéből, illetve mennyire tükrözi a lap vállalt szemléletét, akkor az ombudsman végre felemelheti bíráló mutatóujját. A miniszterelnöki mutatóujjáról szóló tudósításból (február 15., 4–5. oldal) megtudjuk, hogy hosszabb távra szóló gondolatai mellett a kormányfő néhány programpontot kimondottan a választásokig hátralevő időszak feladataként jelölt meg: a felsőoktatási törvény reformját, illetve az adórendszer átalakítását például. Bármit gondoljunk a felvetések érdeméről, ezek számon kérhető célkitűzések. Az állásfoglalásban mégis azt olvassuk, hogy Gyúrcsány egyetlen konkrétumot sem említett a közeli hónapok vonatkozásában. Itt nyilvánvaló ellentmondás van az újság által is közölt tények, illetve az állásfoglalásban kifejtett vélemény között.

Kicsit nehezebben megragadható, de hasonló jellegű hiányérzetünk támadt akkor is, amikor arra próbáltunk rájönni, a magát jól meghatározott eszmei alapon állónak tekintő Magyar Hírlap szerkesztőségi véleményével mennyiben segítette olvasóit abban, hogy eligazodjanak például a miniszterelnöki beszédből kirajzolódó politikai irány megítélésében. S itt persze fontos, hogy a szerkesztő, akár csak az olvasó, nem elszigetelten, hanem a politika eseményeinek, az elmúlt hónapok-évek csatáinak az összefüggésében fogadja be a beszédeket, ahhoz méri, annak alapján mérlegeli, hogy a megszólaló politikai vezető eddigi irányvonalának folytatását, netán megerősítését, esetleg burkolt fordulatot ígér-e. Ilyesféle értékelésből nem sokat láthatott az olvasó. Megtudhattuk, hogy a szerkesztőket untatta a beszéd, szürkének találták, a régi pártállami ünnepi szónoklatokat juttatta eszükbe. Ehhez nem szólunk hozzá: a szerkesztőség benyomásait széles körben osztják, de ha nem így lenne, akkor is joga volna a véleményéhez. Hanem az állásfoglalásból nem tudható meg, hogy az ilyenkor szokásos adatismertetések és öntömjénezés mellett elhangzott-e az elmúlt időszak történéseinek fényében értékelhető, jelentőségteli iránykijelölés, és ha igen, mit kell erről gondolnunk. Nekünk úgy tűnt, volt ilyen, mégpedig kettő is. Itt sem kell kizárólag a saját benyomásainkra támaszkodnunk. Viszonylagos elemzői egyetértés van arról, hogy a Gyurcsány-beszéd fontos eleme volt, hogy kimondta: nem lesz minden korábbi ígéret teljesíthető, és általában is szakítást javasolt az ígéretlicit, a fedezet nélküli költsékezés politikájával. Hogy tartja-e majd ehhez magát, az az elkövetkező időszakban lesz számon kérhető: de ha így tenne, az valóban politikai fordulatot jelentene. Másodsor, nem csak nekünk tűnt úgy, hogy az "új baloldali politika", amit a kormányfő említett, az elmúlt hónapok viharai fényében nem tűnik üres beszédnek. A nagy egyházak politikai befolyásához és az úgynevezett nemzeti kérdéshez való korábbi hozzáállással való szakításnak vannak kézzelfogható jelei: elég, ha a népszavazási kampányra és Gyurcsány vatikáni látogatására utalunk. Nekünk úgy tűnt, a miniszterelnök ennek folytatását és megerősítését sugallja, ami fontos körülmény. Még az is lehet, hogy fontosabb, mint az, hogy a szerkesztő urak unták a műsort. További kérdés, hogy a nacionalizmusról szólva a kormányfő is belső ellentmondásba keveredett. Előbb bírálta azt a jobboldalnak tulajdonított nézetet, miszerint a nemzeti kérdésre csak "a közjogi egyesítésen keresztül vezet az út," majd váratlanul azt mondta, "közjogi tartalmat adunk a határon túli magyarság fogalmának, és útlevelet adunk a határon túli magyaroknak." Mintha a kormányfő megijedt volna a saját merészségétől, és ijedtében átvette volna a másik oldal ötleteit. Szerintünk ezt a szerkesztőségnek észre kellett volna vennie.

Kevés háttér

Azonban a minket leginkább zavaró hiányosságokat nem a tudósítás vagy a vélemény műfajában találtuk, hanem abban, illetve annak hiányában, ahogy az újság segíti az olvasót eligazodni a tudósításokban szereplő információk tekintetében. Nekünk úgy tűnt, Orbán Viktor három kézzelfogható társadalompolitikai intézkedést ígért: az egyik a már említett családi adózás, a második a falusi értelmiség helyben maradását ösztönző falusi pótlék, a harmadik pedig a panelrekonstrukció. Az első a tudósításból is kimaradt. A falusi pótlékról a volt miniszterelnök elmondta, az Nyugat-Európában bevett és sikeres gyakorlat, a panelrekonstrukcióról pedig azt állította, ezt csak európai uniós támogatással lehet megoldani. A lap nem segítette az olvasót további információkkal arról, hogy miképp is áll a falusi pótlék dolga Nyugat-Európában, illetve hogy tényleg lehet-e uniós támogatást szerezni lakótelep-rekonstrukcióra. Nem állítjuk, hogy ennek rögtön a beszéd másnapján kellett volna szerepelnie, de azóta is hiába keressük az erre vonatkozó háttéranyagokat. Hasonlóképpen Gyurcsány Ferenc a beszéde vége felé hét gazdaságfejlesztési prioritást jelölt meg. Lehetséges, hogy az ombudsman sokkal tájékozatlanabb az átlagos olvasónál, de bevallja, nincsen tisztában például a logisztikai szolgáltató-központok vagy a környezetipar nemzetgazdasági jelentőségével. Ez még lehet a mi hibánk, de az már a Magyar Hírlap sara, hogy a lapot olvasva sem lettünk okosabbak: nem jelent meg egyetlen elemzés, szakértővel készített interjú vagy más egyéb írás arról, hogy mennyire életszerű célkitűzés, hogy a fentiek vagy mondjuk a biotechnológia és a szórakoztatóipar legyen a magyar gazdaság húzóágazata. Lehet persze, hogy az újság nem talált senkit, aki tudott volna nyilatkozni ezekről, de ha így volt, akkor ennek is szerepelnie kellett volna.

Végezetül, a legsúlyosabb hibán egy egyszerű tény kapcsán értük a szerkesztőket. A tudósításból kimaradt, hogy az inflációról szólva Orbán azt mondta, kormányzásuk négy éve alatt tizenhét és fél százalékról öt százalék alá szorították le a fogyasztói áremelkedést. Önmagában nem is volna baj, hogy ez a közlés nem kapott helyet a beszámolóban. Csakhogy mindkét szám téves: 1998 júniusában, az Orbán-kormány megalakulásakor 14,2 százalék volt a tizenkét hónapra vetített infláció, a 2002. májusi

kormányváltáskor pedig 5,6 százalék. Nézetünk szerint ennek a pontatlanságnak mindenképpen hírértéke van. Javasoljuk a szerkesztőknek a nyilvános adatbázisok használatát: mi is ott ellenőriztük a számokat.

2005. március 25.

Mire jó a politológus?

Az elemzések, esélylatolgatások figyelése, a valóságos fejleményekkel való utólagos összevetése persze szórakoztató időtöltés, de azért talán nem fölösleges végiggondolni, hogy az igényes közéleti napilapok számára mi lehet a politikai elemzők szerepeltetésének az értelme és célja.

A demokratikus politika tizenöt éve magától értetődő módon hozta létre a hivatásos hírmagyarázók kasztját. Érthető, hiszen a demokratikus politika nemcsak azért fontos, mert a mindannyiunk életét érintő döntések megszületésének a folyamata, hanem kiszámíthatatlan fordulataival és drámaival önmagában is izgalmas. A laikus nagyközönségnek a politikai elemzések iránti kereslete is természetes, hiszen a hírek, események követésére fordítható idő véges, a politikai folyamatok megértése pedig gyakran összetett intézményi eljárások és szabályok, bonyolult kölcsönhatások ismeretét feltételezi.

Akárhogy is, mára szinte kötelező lett fontosabb politikai események kapcsán kikérni legalább egy, de inkább több, lehetőleg eltérő álláspontot képviselő politológus gondolatait, véleményét vagy előrejelzését. Az elemzések, esélylatolgatások figyelése, a valóságos fejleményekkel való utólagos összevetése persze szórakoztató időtöltés, de azért talán nem fölösleges végiggondolni, hogy az igényes közéleti napilapok számára mi lehet a politikai elemzők szerepeltetésének az értelme és célja. A nemritkán egykori politikusokból vagy tanácsadókból lett elemzőkről sok esetben feltételezhető, hogy személyes tapasztalataiknál fogva sok mindent tudnak arról, miképpen születnek a politikai döntések; némelyikükről az is feltehető, hogy személyes ismeretségeiknél fogva bennfentes értesüléseik vannak, és ezek valamilyen módon beépülnek elemzéseikbe.

Az újságok szempontjai

Ezek fontos, az újságok számára értékes szempontok lehetnek, főképp, ha a köztük folyó nemegyszer ádáz hírversenyre gondolunk. Ennél is értékesebbek lehetnek azok az elemzések, amelyek a megszólalók megalapozott szakmai tudására, az általuk folytatott kutatások eredményeire építenek. Olyasmire lehetne itt gondolni, hogy az egyes politikai intézmények, például parlamentek, választási rendszerek, bíróságok működési sajátosságainak a tanulmányozása olyan tudást nyújthat, amely a szemünk előtt zajló politikai folyamatok értelmezésében is hasznunkra lehet. A fölényes tudású elemző történeti analógiák keresésével, külföldi példák elemzésével is segíthet abban, hogy a laikus szemlélők szélesebb összefüggésekbe helyezhessék és fontosságuknak vagy jelentéktelenségüknek megfelelő súllyal értékelhessék a hazai fejleményeket. Az olvasók persze legtöbbször jóslatokat – kissé elegánsabban: előrejelzéseket, esélylatolgatásokat – várnak az elemzőktől. Sok olvasónak sokféle érdeke fűződhet ahhoz, hogy a politika kiszámíthatatlan világában kissé távolabb lásson, hogy a hosszabb távon várható fejleményekről valamiféle képet alkothasson, hogy megtudja, mely ügyekben milyen döntés várható, ki van lenn és ki van fenn, ki van kinn és ki van benn. Összességében az a nem túl meglepő következtetés fogalmazható meg, hogy a politológusok megszólaltatásának a lap szempontjából akkor van értelme, ha akár értesülései, akár széles körű ismeretei, akár pusztán jó szimata révén véleményével segítségére lehet az olvasóknak abban, hogy a híreket értelmezzék és a politika világában otthonosabban mozogjanak. Megnéztük, hogy az elmúlt néhány hét során ez az elvárás mennyiben teljesült. A publicisztikákat kihagyva csak a hír- és háttéroidalakat vizsgáltuk, és mivel nem a politológusok, hanem a Magyar Hírlap teljesítményét értékeljük, a lapnak nyilatkozó elemzők nevét nem említjük.

Sokan szóvá tették már, hogy a politológiai fejtegetésekben folyamatosan teret veszítenek a politika napirendjén szereplő kérdéseket illető érdemi állásfoglalások, és maga a napirend, illetve annak alakulása áll az elemzés középpontjában. A politika tudós megfigyelője vigyázó szemét arra veti, hogy melyik szereplő képes megszabni, miről szóljon a közélet (direkt nem írjuk le a t betűs szót).

Ugyanazt kétszer?

A Magyar Hírlapban is rendszeres időközönként jelenik meg ilyen felmérés. Megtudható belőlük, hogy mely kérdésekről szóltak a hírek, melyik politikus jutott a legtöbbször szóhoz. Nem vonjuk kétségbe az

elemzések precizitását és megalapozottságát: inkább azt firtatnánk, mi indokolhatja közlésüket, mit nyer velük az olvasó. Azt még csak-csak értjük, hogy a politikusok számára miért lehet érdekes az efféle vizsgálat: a politikus persze szeretné tudni, hogy a mennyiségi elemzések visszaigazolják-e abbéli erőfeszítéseit, hogy a közönség meghallja, amit el akart mondani. De hogy a nagyközönség mivel gyarapodhat az ilyen elemzéseket olvasva, az már kicsit rejtélyesebb. Talán megtudhatja belőlük, hogy valóban azt olvasta-hallotta-látta-e az újságban-rádióban-tévében, amit olvasott-látott-hallott. Talán azt is megtudhatja, hogy a többi ember is ugyanezt olvasta-látta-hallotta, de az nem világos, hogy mindez hogyan járul hozzá alaposabb tájékozottságához, a politikai fejlemények mélyebb megértéséhez.

A politológusok szerepeltetésének másik gyakori formája, amikor az újság arra kéri az elemzőket, mondjanak véleményt valamely aktuális eseményről. Erre volt példa, amikor a Magyar Hírlap a miniszterelnök, illetve az ellenzék vezetője éwertékelő beszédének elemzésére kért fel politológusokat. Mikor válik a lap előnyére az ilyen elemzés? Jól használható hüvelykujjszabály lehet, hogy mond-e olyat a kommentátor, amit az átlagos hírfogyasztó a maga ismereteivel ne okoskodhatna ki maga is. Ha ez nehezen megfogható lenne, akkor a következő próbát alkalmazhatjuk: mondd-e olyasmit a politológus, ami magának az újságnak a tudósításából nem derül ki vagy nem következtethető ki, tesz-e hozzá valamit? Vegyük az éwertékelők kommentárjait. Az Orbán-beszédet éwertékelő három politológustól megtudhattuk, hogy a szónoklat fő érdekessége az új forma volt, rámutattak továbbá a markáns ideológiai tartalom hiányára, illetve a konzultációra mint a beszéd fő szimbolikus üzenetére. A kormányfő teljesítménye kapcsán az derült ki a véleményekből, hogy az a vártnál szürkébb volt, nem tartalmazott meglepő javaslatokat, viszont bírálta az ellenzék elképzeléseit. Nem mondanánk, hogy az elemzők kihagytak volna valami fontosat, főképp, ha figyelembe vesszük, hogy azon hirtelenjében kellett véleményt mondaniuk. De a felsorolt elemek egytől egyig az újság tudósításából is megismerhetők voltak, ezért nem világos, hogy mi volt az elemzések funkciója a tudósítás mellé biggyesztve, ha csak az nem, hogy a politológusok hitelét kölcsönözze a lap tőlük függetlenül amúgy is levont következtetéseikhez.

Hasonló műfaj, amikor az újság valami általa felfedezni vélt, hosszabb távon megfigyelhető jelenség értelmezéséhez kéri a hírmagyarázók segítségét. Ilyen volt, amikor február végén egy hosszabb cikk azt a kérdést vizsgálta, hogy vajon a parlamenti pártok már most választási kampányt folytatnak-e, vagy csak a szokásos konfliktusok tanúi vagyunk – és rögtön a címben meg is adta a választ ("Kampányolnak, de tagadják", 2005. február 24.). Bevalljuk, számunkra már a kérdésfeltevés is erőltetettnek tűnik. A pártok többnyire azzal a céllal tesznek ezt vagy azt, hogy előnyhöz jussanak vetélytársaikkal szemben: mit nyerünk azzal az információval, hogy ezt kampánynak nevezik-e vagy sem? (Persze mind a négy párt megkérdezett képviselője tagadta, hogy kampányolnának.) És mit mond a politológus? Az egyikük azt, hogy a pártok folyamatosan kampányolnak. Ezt a nézetet a cikk felvezetője "közhelyes vélemény"-nek nevezi – de akkor minek idézni? A másik szerint ez még nem kampány, csak versengés, melynek célja, hogy a kezdeményezést maguknál tartsák. Az olvasó bizonyára így már tisztábban lát. Erről az az eset jut eszünkbe, amikor az egyik Tv-Híradó tudósítója egy zászlókkal, transzparenszekkel álldogáló csoportosulásból valakit megkérdezett: "Mondja, ez itt tüntetés vagy demonstráció?" Mire az ember rövid gondolkodás után válaszolt: "Nem, nem tüntetés, hanem demonstráció."

Kisebb és nagyobb hibák

E heti kedvencünk az "esélylatolgatás" műfajába sorolható. Március 22-én az újság kétoldalas összeállítást közölt a köztársaságielnök-választás esélyeseiről. A főszöveghez (amelyben egyébként Solt Pált, a Legfelsőbb Bíróság volt elnökét összekeverik Györgyi Kálmán volt legfőbb ügyésszel – ez hogy csúszott át a sok gondos kézen?) mellékelte kiegészítésben két politológus elemzi néhány felmerült jelölt esélyeit, és indokol. Mindketten Szili Katalint tartják legesélyesebbnek, de ezzel aligha lepték meg a cikk készítőit, hiszen már a címből ("Szili Katalint akarja a szocialisták többsége államfőnek") is sejthettünk valamit. Az indoklás olvastán is megőriztük nyugalmunkat: a házelnök azért esélyes, mert a szocialisták többsége őt akarja. De igazán figyelemre méltó teljesítménynek az tűnik, hogy a jelöltek esélyeit mérlegelve az egyik elemző összesen százhatvanhárom, a másik meg százötvenöt százalék esélyt osztott szét.

Százalékból száznál több nem jó, és ez az összefüggés a szerkesztőség előtt sem ismeretlen. Ezt onnan tudjuk, hogy március 25-én, pénteken a lap újabb nagy összeállításban foglalkozott az államfőválasztással, amiben ezúttal a munkatársak maguk rendelték százalékos esélyeket a jelöltekhez, és csodák csodája, az öt szám összege éppen száz lett. (Nem ide tartozik, de ebbe a cikkbe is bekerült két hiba: Bihari Mihályt nem 1996-ban, hanem 1999-ben választották meg alkotmánybírónak, Gombár Csaba pedig nem a Soros Alapítvány kuratóriumának elnöke.) De visszatérve a politológusokhoz, az újabb, pénteki összeállításban a

szerkesztőség rövid mellette/ellene szempontokat sorol fel a jelölteket ismertetve. Az érvek és ellenérvek több esetben szó szerint megegyeznek a három nappal korábbi összeállításban a felkért elemzők által emlegetett szempontokkal (Szili mellett: nő, a szocialisták támogatják; ellene: pártpolitikus, más párt nem támogatja; Sólyom László mellett: "a legalkalmasabb jelölt", "alkotmányjogi felkészültség"; ellene: "túlságosan szuverén"; Gombár Csaba mellett: "magas közéleti presztízs"; ellene: csak az SZDSZ támogatja). Két eset lehetséges: vagy az történt, hogy a szerkesztőséget teljesen meggyőzték az elemzők által elmondottak, és ezért magukévá tették az ő érveiket. Ebben az esetben illett volna visszautalni a gondolatok forrására. A másik, valószínűbb eset az, hogy a felsorolt érvek és szempontok általánosan ismert tények, szinte bárkinek eszébe juthattak volna. Ebben az esetben viszont nem világos, hogy mi szükség van arra, hogy külön erre felkért szakértők mondják el őket. Végül, tényleg csak közőködésből említjük meg, hogy a felsorolásban összemosódik, mi az, amit a cikk készítői az egyes jelöltek megválasztása mellett vagy ellen szóló érdemi szempontnak tartanak, és mi az, ami szerintük az illető esélyeit javítja vagy rontja. Egy ideális világban valóban nem kellene megkülönböztetni a kétféle szempontrendszer: ami valaki mellett szólna, az egyben javítaná is esélyeit, ami meg ellene, az rontaná. De – tudjuk – azt a szerkesztőség sem hiszi, hogy a magyar politika világa ilyen lenne.

2005. április 8.

Ügynökölés

A pártállami titkosszolgálatok hagyatékának sorsa a harmadik köztársaságban egyike a legrémesebb folytatásos regényeknek, amit csak ember elképzélhet. Mi ezúttal arra voltunk kíváncsiak, hogyan közvetíti ezt a végtelen történetet a Magyar Hírlap. Mindenekelőtt döntenünk kellett arról, hol legyen a kezdőpont: november végétől, a lap újraindulásától igyekeztünk nyomon követni azt, a lap miként számol be e folytatásos (rém)regény legújabb fejezetéről. Eredeti hipotézisünk a következő volt: Mit tudhat meg az a polgár, aki a Magyar Hírlap minden sorát olvassa, de azon kívül semmit sem lát, semmit sem olvas? Arra kerestük tehát a választ, hogy az újság miként segítette az olvasót az ügynökügy eseményei közötti eligazodásban, valamint elegendő háttérismeretet nyújtott-e a megalapozott véleményalkotáshoz. Benső ombudsmanológiai alapelvünk szerint soha (vagy majdnem soha) nem vitatkozunk a szerkesztőség véleményével. Elvben és általában ugyanis teljesen mindegy, hogy valamely szerkesztőségi álláspont egyezik-e személyes véleményünkkel vagy sem. Most mégis megakadt a szemünk a szerkesztőség egyik álláspontján, igaz – noha nem értünk vele egyet – nem tartalma miatt bíráljuk.

Az események áttekintése napról napra pontos...

A lapban megjelent írások számát és terjedelmét tekintve akár dicsérőleg is elmondhatnánk, hogy az újság a témát jelentőségének megfelelően kezelte. Az újraindult Magyar Hírlap első számától kezdve követte az ügynökügy alakulását, hasábjain folyamatosan igen sok eseményről számoltak be és számos, gyakran színvonalas vélemény kapott helyet. Előfordult az is – ez örömeinkre szolgált –, hogy a lap vezető publicistái az ügynöknyilvánosság dolgában egymással nem értettek egyet. Viszont alig tudtunk meg valamit a múltfeltárás múltjáról. Megtudhattuk ugyan, hogy jelenleg is léteznek bizonyos, az ügynökmúlt megismerhetőségére és nyilvánosságára, valamint következményeire vonatkozó szabályok, és azt is, hogy a fennálló szabályokat sokan – politikusok és szakértők – hibásnak, illetve elégtelennek tartják, változtatni akarnak. Jól követhettük azt, hogy egyes politikai pártok eltérő tartalmú javaslatokkal álltak elő, amelyek szinte napról-napra formálódtak. Ráadásul az új szabályozás kialakításának vitája alatt több „ügynöklista” – bírálatokkal kísért – közzétételre is sor került.

Az ügynökügy – legalábbis első látásra – számtalan történés, érv és ellenérv kusza egyvelegeként érte az olvasót. Ez önmagában még nem kifogásolható, mert tükrözi a közélet külső történéseit.

Úgy véljük, mégis joggal várhatta el az olvasó az újságjától, hogy az eligazodásban segítségére legyen. A jószándék kétségkívül megvolt. Az interneten közzétett „ügynöklisták” megjelenését többször is a nap témájául választotta a lap, és áttekintette, elemezte az eseményeket. Aki azt gondolta, az események követésében önnön intellektuális képességeinek korlátai miatt akadt el, megkönnyebbülten lélegezhetett fel, amikor március 11-én azt olvashatta a lapban: „Hetek óta folyik a listázással tarkított ügynökvitá, de ember legyen a talpán, aki eligazodik a felröppenő javaslatok, tervezetek, módosítások dzsungelében.”

A lap próbált segíteni: az eligazodás könnyítésének szándékával, azért, hogy bemutassa az ügy előzményeit, a pártok szándékait és a körvonalazódó megoldásokat, tematikus sorozatot indított. Az ezt követő napokban a cikksorozat áttekintette, illetve összegezte egyrészt a politikai előzményeket, másrészt az egyes parlamenti pártok javaslatait.

...De hiányos a híradás amúltkeltárás múltjáról

Úgy véljük, hogy a politikai auktorok, valamint a pártok egyenes és hátsó szándékai és az alakuló javaslatok megértéséhez is nélkülözhetetlen, hogy az olvasó az előzmények körében ne csupán a változásokat mozgató eseményeket és politikai szándékokat ismerhesse meg, hanem azt is, mihez képest történik a tervezett változtatás. A változások megértésének kiindulópontja a kérdés jelenlegi szabályozásának ismerete: ma kik kiknek az ügynökmúltját ismerhetik meg, milyen esetekben lehet egy érintett ilyen múltját a nyilvánosság elé tárni, továbbá mi a következménye a mai szabályok szerint annak, ha valaki ügynök volt.

Az újság ügynökügyről indított sorozatában erről csak igen keveset olvashattunk, bár az is igaz, hogy a kérdés folyamatos feldolgozása során itt-ott említést tett a lap a jelenlegi szabályozás egyes elemeiről. Attól függően, hogy a jelen helyzet melyik darabkája illeszkedett a cikkhez, olvashattunk a Történelmi Levéltárban őrzött iratokba való betekintés jelenlegi módjáról, a nyilvánosságra hozatal lehetőségeiről, az iratok levéltárba helyezésének szabályairól, illetve az egyes fontos tisztséget betöltő személyek átvilágítóbírák általi ellenőrzésének lényegéről. Az átfogó, rendszerező áttekintés azonban az ügynökügyről szóló cikksorozatban is elmaradt. Az olvasó tehát ugyan (többé-kevésbé) összetehette a kirakójáték darabkáit arról, mit is mondanak a jelenlegi szabályok az ügynökkérdésről, az újság azonban nem könnyítette meg számára, hogy átlássa a most működő törvényi szabályokat. A jelenlegi szabályok ismertetése nélkül a pártok ügynökkérdésben kialakított álláspontjáról szóló cikksorozat féloldalas lett. Megtudhattuk, mire akarnak változtatni, de azt kevésbé, hogy miről. Ezért pedig nem volt könnyű felfogni azt sem, hogy mi a tervezett változtatás értelme.

Pártos szempontok

A cikksorozat – amint azt a lap ígérte, és amint említettük – az ügynökkérdés szabályozásának javasolt módosításait az azokat kezdeményező vagy azokra reflektáló politikai pártok javaslatai szerint csoportosítva mutatta be. A sorozat egy-egy darabja foglalkozott az MSZP, az SZDSZ, majd pedig a FIDESZ ügynökügyben kialakított álláspontjával, javaslataival. Úgy gondoljuk, hogy az ügynökkérdésben felmerült javaslatok, az egyes megoldások mellett, illetve ellen szóló érvek számos szempont szerint csoportosíthatók. Ezek áttekintéséhez és elemzéséhez alapul szolgálhat például a kérdés jelenlegi szabályozásának rendszere, összeállítható a pártok, illetve szakértők által tárgyalt és vitatott témakörök listája vagy lehet építkezni az ügynökkérdés rendezésének céljaira, elveire is. És természetesen lehet követni – ahogyan ezt a Magyar Hírlap tette – a pártok közötti törésvonalakat. Kétségtelen, hogy ez is segít számba venni a tervezett változásokat, de leginkább csupán az események felidézésében jelent könnyebbséget az olvasó számára, hiszen a korábban megjelent hírek és cikkek elsősorban amúgy is a pártok megszólalásai alapján számoltak be az eseményekről. Mindazonáltal az ügynökkérdésre adott válaszokat nem (csak) aszerint lehet értékelni, hogy melyik párthoz köthető egy-egy megoldási javaslat. A lap több lehetőséget biztosíthatott volna a tervezetek tartalmának elemzésére, a szakmai és elvi álláspontok ütköztetésére, és ezáltal biztosabb alapot nyújthatott volna a véleményalkotáshoz is.

Vélemény

A Magyar Hírlap nemcsak beszámolt az ügynökügy alakulásáról, többször és egyértelműen állást is foglalt a kérdésben. A Magyar Hírlap „Álláspont”-ban (február 3.) azt olvastuk: „Lapunkat alapjában véve két dolog nem érdekli ügynökügyben. Hogy alkotmánymódosítás kell-e az ügynöknévsor nyilvánosságra hozatalához, és hogy eltávolítják-e a közhatalomtól a lebukottakat. Persze ezek nem teljesen lényegtelen dolgok, csak éppen eltörpülnek a legfontosabb mellett, vagyis hogy végre nyilvános legyen egy minél teljesebb névsor.” Hm. Az újságot ezek szerint csak az érdekli, hogy a nevek legyenek nyilvánosak, az pedig mindegy, hogy milyen áron.

Azt nem kifogásolnánk, ha a szerkesztőség az Alkotmány módosítása mellett érvelne. Az viszont nyegleség, hogy érdektelen kérdésnek minősíti az alkotmánymódosítást. Aminthogy felfoghatatlan

számunkra, miért sorolja a lap az „eltörpülő” dolgok közé azt, hogy „eltiltják-e a közhatalomtól a lebukottakat”.

Az Alkotmány természetesen éppúgy lehet rossz, hiányos vagy akár meghaladott, mint bármi más az életünkben. De ha az Alkotmányon változtatunk, nem valami bakit igazítunk ki. Az alkotmánymódosítás ötletének felvetődése azt jelenti, lehet, hogy az állam működésének alapelveiről és a polgárok legfontosabb jogairól szóló jogi dokumentum legalábbis valamely részében alkalmatlan arra, hogy életünk alaptörvénye legyen. Úgy véljük, egy alkotmányos értékek iránt elkötelezett újság számára mindez nem lehet érdektelen, nem lehet csak említésre érdemes, de megvitatásra már fölösleges körülmény.

2005. április 22.

Pápasírató

Szerkesztőként, hírlapíróként valószínűleg az egyik legnehezebb feladat eltalálni a megfelelő hangot akkor, amikor valakinek a haldoklásáról és haláláról kell szólni. Aligha könnyebb ennél az elhunyt személy életművének értékelése közvetlenül halála után, főképp, ha életében sokan, sokszor vitatták döntéseit. A feladatot tovább nehezíti, ha olyan személy halt meg, aki kortársai jelentős részének szó szerint megkérdőjelezhetetlen szellemi és erkölcsi autoritás volt. Az újság mégsem térhet ki a feladat elől: beszélnie, tudósítania és állást foglalnia kell, úgy, hogy a jogos érzékenységek mellett a közismert tényeket sem hagyhatja figyelmen kívül. A gyászolók érzékenysége mellett azokra is figyelnie kell, akik úgy érzik, akár emberi méltóságukban is sértette őket az elhunyt valamely szava, vagy tette. Megnéztük, a Magyar Hírlap hogyan számolt be II. János Pál haldoklásáról, haláláról és temetéséről.

Először azt kell leszögeznünk, hogy érthetőnek tartjuk, ha egy magyar liberális lap kiemelt terjedelemben és hangsúlyos együttérzéssel ír II. János Pál haláláról. A közép-európai kulturális otthonosság érzése miatt a most elhunyt pápa magyarországi perspektívából nem csak egy a katolikus egyházfők hosszú sorában; az államszocializmus lebontásában játszott szerepe pedig különös jelentőséggel ruházta fel alakját a rendszerváltás utáni Magyarországon. Egy független, kritikus hangú laptól ugyanakkor az is elvárható, hogy az életmű egészével, annak a modern társadalom nézőpontjából problematikus vonásaival is érdemben foglalkozzék. Lássuk, mire jutottak.

Megnevezés

Az első feladvány, hogy milyen megnevezéssel utaljon egy szekuláris fórum az egyházfő személyére. A leggyakoribb megoldások a „pápa,” „II. János Pál,” a „katolikus egyházfő,” „Karol Wojtyła” voltak. Ezek egytől egyig bevett és magától értetődően elfogadott változatok, és váltakozó használatukon nincs is semmi kifogásolnivaló, legfeljebb azt jegyezhetnénk meg, hogy talán nem ártott volna nagyobb következetesség az egyes megnevezéseknek különböző kontextusokban való alkalmazására. Például, növelte volna a világosságot, ha a lap csak történeti összefüggésekben, korai életpályájának áttekintésekor nevezte volna eredeti nevén a pápát. De ez talán szörszálhasogatás. Fontosabb és problematikusabb a „szentatya” kifejezés használata. Azt gondoljuk, hogy ennek a megjelölésnek az alkalmazása csak belső katolikus összefüggésben indokolt, például ha valakinek a pápáról szóló szavait idézik, és ő ezt a fordulatot használja. Ez nem az illő tiszteletadás kérdése: bármennyire tiszteljük is egyébként: a pápa a nem katolikusok és nem hívők számára nyilvánvalóan nem szentatya, így csak a katolikusok gondolhatnak rá. Ezért zavaró eltévelyedés egy nem felekezeti lap részéről, ha ilyen módon utal a pápa személyére. Szubjektív benyomásunk szerint a Magyar Hírlap szentatya-hányadosa elmaradt a magyar sajtó zömének hasonló mutatójától, ideértve a közszolgálati rádió- és tévéadásokat is, de azért a lap nem mellőzte teljesen ezt a fordulatot (vö. április 4., hétfő: „A hivatalos közlés szerint a szentatya szombaton, 21 óra 37 perckor, magánlakosztályán hunyt el.”, de hasonlóan említette a lap az elhunytat az április 8.-i szám is.)

Értékelés

A természetes tapintat jelének kell tartanunk, hogy a halált közvetlenül követő időszakban a megemlékezések inkább azokról az elemekről szólnak, amelyek az életút állomásait kedvező színben láttatják, amelyeket csaknem egyöntetű rokonszenv övez. A most elhunyt pápa életében bőven voltak ilyenek. Azonban II. János Pál pályája már életében is éles viták tárgya volt, az emlékezés nem lehet hiteles a bírálatra okot adó mozzanatok elemzése nélkül. II. János Pál esetében a legtöbbet bírált elemek

ráadásul olyanok, amiket a lapnak különlegesen fontosnak kell tartania, mert a magánélet és az emberi méltóság védelmét, a férfiak és nők egyenjogúságát érintik: arra a felfogásra gondolunk, amely szerint a homoszexualitás bűn, az abortusz, az eutanázia, akárcsak az óvszer használata elutasítandó. A Magyar Hírlap olvasói a pápa halálát követő napokban persze értesülhettek ezekről, és arról is, hogy emiatt sokan bírálták. Azt azonban nem nagyon tudhatták meg, hogy a lap mit gondol mindezekről, és mekkora jelentőséget tulajdonít nekik II. János Pál életműve egészének szempontjából. Sőt, szigorúan véve, a híroldalakat lapozva magukat az idevonatkozó tényeket is csak a külföldi lapok szemléléséből tudhattuk meg. A Magyar Hírlap által szemlézett francia, belga, brit, amerikai stb. napilapok egytől egyig központi helyen foglalkoztak a pápa ellentmondásos hagyatékával, és bíráló ítéletükkel nem várták ki a gyászidő leteltét: az MH idézte például a svájci katolikusok véleményét, akik „a gyász közben is reményüket fejezték ki, hogy a következő egyházfő liberálisabb áramlatot hoz magával” (április 4., 4. o.). Ezért is volt különösen furcsa, hogy az újság saját készítésű háttéranyagaiban, a megszólaltatott szakértők nyilatkozataiban vagy a kommentárra felkért publicisták írásaiban szinte egyáltalán nem szerepeltek ezek az elemek, és a szemlézett bírálatok ellenére szalagcímeivel azt a benyomást keltették a szerkesztők, mintha világszerte egyöntetű lenne a kritika nélküli elismerés: „Az egész világon méltatják az elhunyt egyházfő érdemeit” – április 4., 2-3. o., „Gyászolnak a népek, zúgnak a harangok...” 4-5. o.). Ha a hivatalos állami megnyilvánulásokra figyelünk csak, akkor ez igaz lehet. De miért figyelnénk csak erre? A külföldi lapszemléből egyértelműen kiderül, hogy a nemzetközi közvéleményben az indulatos bírálat éppolyan állandó elem, mint a méltatás. A Magyar Hírlap által összeállított pályakép említi a különféle diktatúrák elleni fellépést és a pápa szociális igazságérzetét, de nem érinti az említett erkölcsi kérdésekben képviselt konzervatív nézeteit („Wadowicétől a Vatikánig” – április 2., 2. o.). A pápa halálát követő első lapszámban (április 4.) három publicisztika foglalkozott II. János Pál életművével, ám ezek csak futólag vagy úgy sem érintették a pápa sokat bírált mozzanatait. Vajon nem talált vagy nem is keresett a szerkesztőség olyan hozzászólót, aki más nézetet volt? Az újság maga kétszer foglalkozott szerkesztőségi álláspontjában a pápa teljesítményével. Az első alkalommal mintegy mellékesen említette meg II. János Pál bírált állásfoglalásait. De a lap itt is mintha mások háta mögé próbált volna bújni: a jól ismert kritikákat úgy vezette be, hogy „sokak mondták már régóta túl konzervatívnak” a pápát, de nem derül ki egyértelműen, hogy a szerkesztőség azonosul-e ezzel a véleménnyel („A 20. századi pápa” – április 2., 17. o.). A második darab („Világtüntetés” – április 9.) ugyanígy járt el, csak még furcsábban: megtudtuk, hogy a pápa képviselt olyat, amit „kritikával fogad a világ ’másik fele,’ de ezek megvitatásának nem ma van az ideje.” Nem derül ki most sem, hogy a lap a világ melyik felének véleményével azonosul. Különös, hogy az újság meg sem próbálta követni az általa feltehetően mércének tekintett vezető nyugat-európai és amerikai liberális lapok példáját, és nemcsak hogy nem kezdeményezett vitát ezekről a kérdésekről, de még azt sem tudhattuk meg, hogy mit gondol róluk.

A Magyar Hírlap – igaz nem egyházas értelemben - állást foglalt a szentté avatás kérdésében. A liberális lap csodaügyi elemzői úgy vélik, történt csodás esemény II. János Pál azonnali szentté avatásához: „a temetésre érkezett több millió embernek tetté vált elhatározására aligha van kielégítő magyarázat a természet- és társadalomtudományokban”.

Gyásznap

Hasonló magatartást tapasztaltunk akkor is, amikor az volt a kérdés, hogy a Magyar Hírlap miként kezeli a pápa halála fölötti gyász hivatalos állami megnyilvánulásait. A lapból megtudhattuk, hogy igen sok országban rendeltek el hivatalos gyásznapot vagy -napokat, sőt arról is értesülhettünk, hogy ez a döntés néhol heves politikai vitát váltott ki. Az újság beszámolt például arról, hogy francia ellenzéki politikusok tiltakoztak az állami épületeken félárbcra engedett zászlók ellen, az állam és az egyház szétválasztásának elve nevében („Mebénították Rómát a zarándokok” – április 7., 9. o.). De nem vetette fel ezt a kérdést a magyar kormány hasonló döntésével összefüggésben, noha volt olyan magyar sajtótermék, amelyik megtette ezt. Törjük a fejünket, próbálunk rájönni, mitől akarta megkímélni olvasóit a Magyar Hírlap. Nem azt kérjük számon, hogy miért nem volt kritikusabb II. János Pál művével szemben, hanem hogy miért nem merte feltenni a nyilvánvaló kérdéseket. A szerkesztőségnek joga van saját véleményéhez (esetleg saját plurális véleményéhez), de nem teheti meg olvasóival, hogy a kényes kérdéseket megkerüli. A magyar közönség világi és hívő része érett, nem kell óvni a világnézeti konfliktusoktól. A Magyar Hírlap olvasói megérdemlik, hogy ugyanúgy kezeljék őket, ahogy a vezető nyugati liberális lapok kezelik olvasóikat. Felnőttként.

2005. május 6. Ki csinálja a politikát?

A publicisztika – szemben a szerkesztőségi állásfoglalással – személyes műfaj, elsősorban a cikkíró véleményét tükrözi, amivel az újság nem feltétlenül azonosul, noha tartalmát közlésre méltónak, fontosnak tekinti. A hírlap kiváló publicistái ezúttal olyan kérdéseket vetnek fel, amelyek a magyar közéletben gyakran előkerülnek, és érdekes sajtóetikai vetületük van, továbbá alapvetően érintik a politikai újságírás közéleti szerepét is. Ezért választottuk a mostani témát.

A tárgyra. A Magyar Hírlap nemrégiben éles bírálatot kapott az Élet és Irodalom (ÉS) című hetilap főszerkesztőjétől. Az ügy előzménye, hogy, mint ismeretes, az ÉS-ben többrészes riport jelent meg arról, hogy Orbán Viktor még hivatalban lévő miniszterelnökként milyen tanácsokat adott a felesége résztulajdonában lévő cégnek állami pályázatokkal, illetve állami vagyon privatizációjával kapcsolatban. A Magyar Hírlapban megjelenő több publicisztika is erős fenntartásait hangoztatta az ÉS közleménysorozatával összefüggésben, és a hetilap főszerkesztője erre válaszolva írta meg a napilapot illető kritikáját. Az ügy kapcsán kivételesen nem a Magyar Hírlap teljesítményét kívánjuk értékelni, hanem abban az inkább elvi jellegű vitában szeretnénk állást foglalni, ami a két lapban megjelent írásokból kirajzolódik. (A teljesség kedvéért: bár a Magyar Hírlap vezető publicistáinak egy része, mint említettük, fanyalgott az ÉS cikksorozata kapcsán, más, ugyancsak a Hírlapban megjelent vélemények ettől a nézettől eltérőek voltak, és a szerkesztőség két, a tárgyban írt állásfoglalása is érdemben tárgyalta az ÉS-ben közölteket. Hasonlóképpen, az újságnak a tárgyról szóló tudósításaiban sem találtunk szóra érdemes hiányosságot vagy hibát).

A Magyar Hírlap több szerzője által megfogalmazott bírálatok közül két szempontot emelünk ki: Az első, rövidebben elintézhető észrevétel úgy foglalható össze, hogy a hetilap azért kritizálható, mert olyan kérdéssel foglalkozott kiemelt terjedelemben, ami a magyar politikai életben mindennaposnak számít, ezért nem különösebben említésre méltó: mindenki, akinek valamiféle közhatalma van, igyekszik felhasználni befolyását egyéni anyagi gyarapodására. Az egyik szerző szerint az Orbán Vikornak tulajdonított mondatokhoz hasonló az Országgyűlés folyosóin nap mint nap elhangzanak. Nem járunk rendszeresen a parlament termeiben, ha kellett is inkább elkerültük, ezért erről nehéz mit mondanunk. De naivnak sem akarjuk tettetni magunkat: nekünk is az a benyomásunk, hogy a politikai befolyással való visszaélés nem éppen kivételes. A mi kérdésünk inkább az, hogy mi is következik e komor tényből arra nézve, hogy az újságnak miként kell eljárnia, ha ilyesmi jut a tudomására. Nem állíthatjuk, hogy az előfordulások gyakoriságának semmiféle következménye ne lenne egy cselekmény súlyára és fontosságára nézve. Ha egy szabályt senki nem tart be – azaz a normaszegés válik normává - és ezt ráadásul mindenki tudja is, akkor valóban különös volna valaki szabályszegését kiemelni. Az eset kapcsán (és most tegyük zárójelbe azt a kérdést, hogy a normasértés bizonyítva van-e) azt kellene vizsgálni, hogy mennyire fontos a szóban forgó szabály, belenyugodhatunk-e abba, hogy a politikai hatalommal rutinszerűen visszaélnek annak birtokosai. Ha nem így van (márpedig a Hírlap egyetlen írójáról sem feltételeznénk, hogy belenyugodna ebbe), akkor akármelyik újságnak nagyon jó oka van arra, hogy felderítse az ehhez hasonló eseteket—különösen akkor, ha a gyanúba keveredett személy maga a kormány akkori feje.

A második felvetett szempont nem arány-, hanem szereptévesztéssel vádolja a hetilapot. Azt állítja több szerző is, hogy azzal követett el hibát az ÉS, amikor a politikai folyamatokról és eseményekről szóló tárgyhű beszámoló helyett maga is beavatkozott ezekbe a folyamatokba. A kritikát megfogalmazók szerint a sajtó részéről a „politikacsinálás” helyteleníthetősége nem is vitás, az egyetlen nyitott kérdés számukra az, hogy bizonyítható-e a politikacsinálás szándéka. Ha igen, vélik, akkor a hetilap gyakorlata mindenképpen elmarasztható. Ott kezdenénk, hogy a politikáról való tudósítás és a politikai hatáskifejtés közötti demarkációs vonal jóval elmosódóbb, mint azt ez az álláspont sejteti. A politika természetéhez tartozik, hogy a nyilvánosság előtt zajló tevékenység, ezért csak akkor töltheti be funkcióját, ha tudnak, beszélnek róla. Ezért az újság már azzal is politikai hatás fejt ki, amikor eldönti, hogy miről ír és miről nem. S mivel mindenről nem írhat, szükségképpen – ha nem is feltétlenül önkényesen – az fogja irányítani a válogatást, hogy a szerkesztők mit tartanak fontosnak belőle, mi az, amire a közönség figyelmét rá szeretnék irányítani. De azért nem teszünk úgy, mintha nem értenénk, hogy mire gondolnak a szerzők: persze, van különbség a tájékoztatás és aközött, amikor valamely fórum kifejezetten egy bizonyos politikai cél szolgálatában tesz valamit. Arra kellene válaszolni, hogy az utóbbi feltétlenül elítélendő-e, s ha nem mindig elítélendő, akkor mikor mégis.

Ténykérdés, hogy nagy horderejű tények nyilvánosságra hozatalának jelentős politikai következményei lehetnek, és ezeket a közlésről hozandó döntéskor mérlegelni kell. De a következmények mérlegelése nem lehet az egyetlen szempont, s nem is feltétlenül a legfontosabb. Sőt, sejtésünk szerint nem is a nyilvánosságra hozó mögöttes szándékait kell figyelembe vennünk, amikor azt akarjuk eldönteni, hogy helyes volt-e a közlés. Ki tagadná, hogy szinte minden ilyen szerkesztői döntéskor keverednek a különféle motívumok (az igazság kiderítése, a lap presztízsének és piaci részesedésének növelése, esetleg valamilyen politikai változás elérése)? Eldönthetetlen, hogy egy-egy esetben melyik szempont volt a perdöntő. De nem látjuk, hogy mi volna ezzel a baj: az újság éppen attól lehet jó esetben *egyszerresiker*es üzleti vállalkozás, értékes tájékoztató forrás és a demokrácia közéletének nélkülözhetetlen kelléke, hogy ezek a szándékok összeegyeztethetők, sőt, ideális esetben egymást erősítik. Nehéz olyan politikai újságíró vagy szerkesztőt elképzelni, akinek ne volnának kialakult nézetei országa politikai viszonyairól, a társadalmi és politikai változások kívánatos irányáról. Jó újságírás szinte elképzelhetetlen valamiféle elhivatottság nélkül, miszerint amit az újságíró tesz, az fontos, és fontos következményei lehetnek. Meggyőződésünk szerint, ezért amikor fogyasztóként azt mérlegeljük, hogy valamely információ közlése helyes-e, akkor nem a mögöttes szándékokat kell vizsgálnunk, hanem azt, hogy a közölt információ igaz-e, az újságíró vagy szerkesztő felelősségteljesen járt-e el, mindent megtett-e forrásai ellenőrzésére, a tények szempontjából releváns összefüggések feltárására és átadására. Ha így tett, akkor a közönség szempontjából lényegtelen, hogy egyébként még mit akart elérni a közléssel; mint ahogy a szándékok pátyalattisztasága sem számít sokat, ha alapvető hibát követ el az újság. (Kicsit arra emlékeztet ez a politikacsinalás-vád, mint amikor a kormány vagy az ellenzék azt mondja, a másik oldal lejárató kampányt folytat ellene, amikor gyanúkat vagy vádakot fogalmaz meg. Persze hogy így van: a bírálat célja nyilván politikai előny szerzése. De a demokrácia éppen attól működhet jól, hogy ami az egyik oldalnak politikai érdeke, az időről időre egybeesik a közérdekkel, tudniillik hogy a szennyes ügyek kitudódnak).

De mégis, mikor lehet tényleges jelentése a politikacsinalás vádjának? Nyilvánvaló, ha az újság általa is tudottan valótlan állításokat vagy hamis dokumentumokat közöl, vagy valós tényeket torz megvilágításba helyez azért, hogy valakinek politikai hátrányt okozzon, az politikacsinalás is és elfogadhatatlan is. De a valódi probléma ekkor is a tudatos torzítás vagy hamisítás, nem pedig a politikai hatáskifejtés szándéka. Nézetünk szerint a politikacsinalás mint bírálat önmagában éppen akkor állja meg a helyét, ha egy újság olyan gyakorlatról szóló információ birtokába jut, amely az általa követett elvek fényében túrhetetlen, és ezt mégsem hozza nyilvánosságra, mondjuk azért, mert az érintett politikust vagy pártot meg akarja kímélni a következményektől. Ha vétség súlya kisebb is, mint a szándékos hazugság esetében, ugyanide tartozik, ha a lap a különböző politikai csoportokkal kapcsolatos tényeket nem egyenlő mércével méri, hasonló súlyú tényeket az egyik oldallal összefüggésben közöl, a másakra vonatkozóan viszont nem. Ilyenkor jogos a bírálat, hogy a politikai hatáskifejtés célja felülkerekedett az újságírás etikai normáin. De szerintünk a politikai hatáskifejtés szándékát önmagában az újságírás egyetlen normája sem tiltja.

2005. május 20.

Névjegy apróbb hibákkal

Megfigyelésünk szerint a hazai politikai napilapok színterén a Magyar Hírlap egyik újítása – ha szabad így fogalmaznunk, névjegy – a „Nap Témája” rovat, amely nevéhez híven napról napra a szokásosnál nagyobb terjedelemben és a szerkesztők ambíciója szerint nagyobb alapossággal tár fel egy-egy kérdést. Az ötlet önmagában tetszik nekünk, bár bizonyára nem könnyű lapszámról lapszámra valami olyan témát találni, ami aktuális is, fontos is, és még ekkora terjedelemben is érdekes (nem is mindig sikerül). Világos a szerkesztői szándék, hogy a rovat témáját tekintve szabad legyen: ha úgy adódik, állhat középpontjában aktuális kormányzati döntés, netán a kedélyeket borzoló közéleti esemény vagy botrány, de szólhat a „Nap Témája” olyan kérdésről, jelenségről vagy trendről is, ami nem feltétlenül áll a napi hírek előterében, hanem tulajdonképpen bármikor felvethető lenne. Mégis úgy gondoltuk, a témaválasztás általában indoklást igényel: legalább az összeállításból magából ki kell derülnön, a szerkesztők miért gondolták úgy, hogy az éppen terítékre kerülő probléma megérdemli a kiemelt figyelmet. Ha a cikk végére érve az olvasó nincsen erről meggyőzve, akkor a lap nem végzett jó munkát. Az elmúlt mintegy hat hét lapszámait néztük át, a témaválasztást és –feldolgozást vizsgálva.

Témák

A témaválasztások elemzésekor igyekeztünk zárójelbe tenni saját személyes érdeklődésünket és a mértékadó napilapok által többnyire követett konvenciókat: úgy gondoljuk, szinte bármely kérdés elvben méltó lehet a közfigyelemre (olvastunk mi már kiváló politikai esszét a kutyaszarról), de – főként a szokatlan választásoknál – a cikknek magának képesnek kell lennie megmagyarázni, hogy mitől közérdekű a választott téma. Hevenyészett statisztika, az általunk kialakított kategóriák szerinti bontásban: a vizsgált negyven, „Nap Témája” című rovatban szereplő összeállításból kilenc volt külpolitikai illetve nemzetközi tárgyú, hat foglalkozott a szűken értelmezett belpolitikával (pártokkal, kormánytagokkal kapcsolatos hírek), ötben szerepelt az érettségibotrány, négyben gazdasági és vállalati hírek, három-háromban a tágran értett kultúra, bűnügyi hírek, illetve az egészségügy, kettőben a környezettel kapcsolatos kérdések, egy-egy összeállítás témája volt a társadalomléktan és a sport. Három cikk témáját soroltuk az „egyéb” kategóriába. A nemzetközi témák nagy arányát kicsit árnyalja, hogy a kilenc cikkből hat II. János Pál pápa halálának, temetésének, illetve az új pápa megválasztásának szentelődött (hogy stílusosan fogalmazzunk), míg a maradék három egyike Károly brit trónörökös – egyébként igen örvendetes – második házasságkötéséről szólt. A fennmaradó két anyag az olaj világpiaci árával és Bush amerikai elnök győzelemnapján oroszországi fellépésével foglalkozott. E témák mindegyikének választása mellett lehet jó érveket találni, nekünk azonban volt némi hiányérzetünk: az elmúlt másfél hónap nemzetközi politikájában azért volt néhány jelentős (köztük pár Magyarországot is érintő) esemény vagy fejlemény, amelyek akár nagyobb joggal is tarthatnak volna igényt figyelemre. Hogy csak kiragadott példákat említsünk: az uniós alkotmányról szóló franciaországi népszavazáson a „nem” esetleges győzelme miatti összeurópai pánik, a brit választások, az ismét elszabadulni látszó iraki erőszakhullám, és így tovább.

A hazai témák túlnyomó többsége önmagát indokolja. Érettségi, a „száz kicsi lépés” egyes elemei, minisztercserék, nemzetközi könyvhét, orvosi műhibák okozta gyermekhalál, a MÁV mozdonytenderének botránya: ezek országos jelentőségű vezető hírek és/vagy a közvéleményt joggal felkavaró ügyek és esetek. Ezért inkább azokra összpontosítottunk, amelyeknél a választás nem magától értetődő, és megnéztük, az újságnak sikerült-e meggyőznie minket.

Feldolgozás

Hangsúlyozzuk, önmagában semmi kivetnivaló nincs abban, ha a lap olyan kérdést állít fókuszba, amely első ránézésre politikai napilapnál meglepő, maga a téma jellege, a probléma különleges vagy összetett volta miatt. Alább megemlítünk jól sikerült és – szerintünk – teljesen elhibázott példákat is.

Komplex problémák érthető kezelésére és ismert jelenségek hátterének feltárására kiváló példa az egészségügyi protokollok szerepéről készült minapi (május 17.) összeállítás. Az egészségügyi ellátásban használatos (illetve jelentős részben hiányzó) országos irányelvekről szóló írás rengeteg számunkra új információt tartalmazott, ismert tényeket pedig újszerű összefüggésekbe helyezett. Nem tudtuk, hogy Magyarországon a betegségek kétharmadára nézve nem létezik egységes irányelv, következésképp arról sem volt tudomásunk, hogy ez a körülmény tovább növelheti az egészségüggyel kapcsolatba kerülő beteg kiszolgáltatottságát olyan tényezőknek, mint a kezelőorvos felkészültsége, a régió ellátottsága, és így tovább. Az orvosi műhibák gyakran tárgyalt kérdésének is új megvilágítást adott az a cikkben megemlélt nemzetközi vizsgálati eredmény, miszerint az esetek óriási többségéért nem személyes hiba, hanem rossz „folyamatszervezés vagy rendszerhiba” okolható—például éppen a szakmai irányelvek hiánya. Mindemellert az egységes irányelvek bevezetésétől sem lehet csodát várni, tette világossá tette a cikk.

Tetszett még a Föld napjáról készített összeállítás (április 22.). sejtelmünk sem volt róla, hogy a Magyarországon átfolyó víz lakosságszámra vetített értékét tekintve világelső vagyunk, mint ahogy arról sem, hogy az Európai Unióban nálunk a legalacsonyabb az egy főre jutó energiafelhasználás, vagy hogy 1990 óta felére esett vissza idehaza a kén-dioxid kibocsátás, és hogy Magyarországnak – sok más ipari demokráciával szemben – nem fog gondot okozni a kiotói jegyzőkönyvben vállalt kibocsátás-csökkentés teljesítése. (Igaz, azt sem tudtuk, hogy a hazai lakásoknak csak hatvan százaléka csatornázott). Ezek az ismeretek árnyalják az olvasónak az országról, a közállapotokról kialakított képét, kikezdenek bizonyos sztereotípiákat. Azért persze jó lenne kerülni az olyan megfogalmazásokat, hogy „a pozitív tendenciák mellett negatívak is jelentkeznek”.

A meglepő választások közé tartozott a Megasztár döntőjéről szóló, bizonytalan műfajú írás (május 1.). A tehetségkutató tévéműsor kétségkívül foglalkoztatta a közvéleményt, és erről biztos lehetett volna érdekes dolgokat mondani, ezért a választás önmagában rendben van. Más kérdés, hogy az összeállítás készítőinek ebből szinte semmi sem sikerült. Az írás műfaja leginkább személyes riport, de már az elbeszélés alanyát

is sűrű homály veszi körül. Az elbeszélő én a cikk elején még kollektív személy, többes szám első személyben ír, majd valahol a második bekezdés közepén már egyes számra váltva teszi fel eléggé lapos kérdéseit a szembejövőknek. (A személyes névmások bosszantóan laza használata még két másik cikkben is felbukkant a vizsgált időszakban). A cikket olvasva még az sem derül ki, hogy kinek az élményeit osztja meg a lap az olvasóval, nemhogy bármi olyasmi, amit a műsort csak tévén néző ember ne tudhatott volna. A kötelező fanyalgáson kívül csak az derült ki, hogy a cikk szerzője módfelett szeretheti a „tini” kifejezést. Ízlések és pofonok.

Ugyanígy értetlenkedtünk a gazdasági miniszter, Kóka János rendhagyó portréja kapcsán (április 29.). A magyar közéletben tényleg szokatlan, ha vezető politikus nyíltan, sőt kérkedve beszél vagyónáról, és érthető, ha ez indulatokat kavart (eláruljuk, nekünk sem tetszik). Erről is lehetne valami érdekeset írni. Megkockáztatjuk, a lap bemutatná ezzel kapcsolatos nemzetközi példákat és mintákat, orientálhatná olvasóit azzal, hogy maga is leteszi a garast valamelyik lehetséges magatartásforma mellett—főként, ha már a téma fókuszba állításával felhívta a figyelmet a kérdés társadalmi jelentőségére. Mindezt a készítő elmulasztották, ezért az intimpistáskodó részletekkel teli írás nem különbözik lényegesen a miniszternek a cikkben említett bulvárszerepléseitől.

Jó érzés lehet mostanában debreceninek lenni: bajnok lett a helyi focicsapat, és a Magyar Hírlap is erről ír. Nem vagyunk ugyan érintettek, de mi is méltányoljuk a gesztust. Tényleg jó lett volna olvasni valamit arról, hogy mit jelent száz év várakozás után a focigyőzelem egy ilyen város életében, mint ahogy arról is, hogy mik a siker távolabbi okai. Ehelyett kaptunk egy a szokásosnál kicsit szószátyárabb sporttudósítást, ami elment volna a sportrovatban is.

2005. június 3.

A gyűlölet foka, a közöny

Újságírói szempontból számos nehéz döntést és csapdaveszélyes helyzetet hozott a május 9.-én a 21-es buszon történt bűncselekmény, valamint a következő három hét fordulatának feldolgozása. Nem mondhatnánk, hogy a Magyar Hírlap mindig elkerülte volna a csapdákat.

Ismeretes, a 21-es buszon, a Moszkva tér közelében egy egyenruhába öltözött, fegyverekkel ékesített társaság egyik tagja kardjával életveszélyesen megsebesített egy roma fiút. Az eset ismertté vált körülményei alapján sokan arra következtettek, hogy a támadás rasszista indítatású volt (ezt a rendőrség kétségebe vonta), ezért tiltakozó tüntetést is tartottak, az eset az Országgyűlésben is szóba került. Fordulatot hozott, amikor a vélhető tettes kézre kerítése után kiderült, hogy az illető romának vallja magát. Ekkor a legtöbben arra jutottak, hogy a támadó származása kizárja a rasszista indítékot.

Az ügy több szakmai és morális kérdést is felvet. Nem soroljuk a nehéz kérdések közé, hogy a lapnak miként kell állást foglalnia a rasszizmus ügyében: magától értetődő, különösen magát liberálisnak tartó újság esetében, hogy a rasszizmust hangsúlyosan elítéli, ha legkisebb jelét látja. Ez nem is világnézeti, hanem emberességi követelmény. Nehezebb ügy, hogy a lapnak miként kell kezelnie egy olyan ténykérdést – a támadás rasszista indítékának lehetőségét – amely adott esetben súlyosan befolyásolhatja a bűncselekmény minősítését és az érte kiszabható büntetést. Az újságot nem kötik a hivatalos szerveket, például a nyomozó hatóságot korlátozó szabályok, ezért természetesen tartjuk, hogy az adott pillanatban tudható tények ismeretében a szerkesztőségnek legyen véleménye arról, hogy milyen szándékok alkották az erőszakos tett háttérét, miként azt is, hogy álláspontját olvasóival is megossza. Ez szuverén szerkesztői döntés, de értelemszerű, hogy a döntésnek ésszerű megfontolásokon kell alapulnia: akkor indokolt állást foglalni ilyen súlyú kérdésben, ha elég sok körülmény valószínűsíti például a rasszista indíték meglétét, és akkor is csak kellő körültekintéssel. Ami a Magyar Hírlapnak az esetről közölt tudósításait illeti, ezek megfeleltek az óvatossági szabályoknak, amennyiben az indítékra vonatkozó feltevéseket nem tényként kezelték, hanem az őket megfogalmazó személyek vagy csoportok véleményeként (pl. „A rendőröknek nincs információjuk a roma fiú kardos támadójáról” május 13.). Persze furcsa is lett volna, ha a hírvonatban bizonyítottnak tekintették volna az ügyet. A szerkesztőségi véleményalkotásnak viszont nagyobb mozgástere van. Az első, az esettel kapcsolatos álláspont néhány nappal a támadást követően jelent meg „Nincs mentség” május 13.), és bírálta a rendőrséget azért a nyilatkozatért, miszerint „jelen pillanatban nincs olyan információ, amely arra utalna, hogy rasszista megnyilvánulás volt a bűncselekmény”. A lap azt sugallta, hogy az áldozat származása és a támadó társaságának

szélsőjobboldali kinézete erősen valószínűsíti a rasszista háttérrel. A következő bekezdésben pedig azt írja, hogy helyes, ha az ország vezető demonstrálják, megengedhetetlenek az „ilyen” büntettek, a szövegösszefüggésből kivehetően nyilvánvalóan az indítékra utalva. (Ez gyakori zsurnalizmus, egyébiránt másmilyen büntettek megengedhetőek?) Másfelől viszont a lap álláspontja szerzőjének intuíciója helyesnek bizonyult, a hatósági nyilatkozattal szemben valóban nem „ad hoc jelleggel verbuválódott” az a csoport, melynek egyik tagja szúrt.

Ugyanezen lapszám egyik publicisztikájának szociológus szerzője, az eset szemtanúi részvétlenségnek tűnő bémult magatartására csoportlélektani magyarázatot kínálva, többször feltételes módban említi, de ugyanott odébb némi következetlenséggel tényként is kezeli azt, hogy a támadó nem, az áldozat viszont roma.

A Moszkva téri antirasszista megmozdulásról szóló (május 16.) személyes hangvételű beszámoló, azon túl, hogy a tüntetés hangulatát érzékeltette, megmaradt – helyesen – az elhangzottak, az események ismertetésénél. Ugyancsak mértéktartásról tanúskodik a következő napi publicisztika amennyiben a gyűlés egyik jeles szónokát felszólítja, ne „dobáljon” a fasiszta szóval, bár azt már nem értjük, miért teszi hozzá, hogy „ez nem egy fajgyűlölő ország”, ennek ellenkezőjét ugyanis a szónok soha nem mondta, soha nem írta. Számunkra ugyanakkor közhely, hogy az összes demokratikus országban akadnak fajgyűlölők, és olyanok is, akiket a kifejezés tágabb értelmében fasisztának is lehet nevezni. Ezt a publicisztika szerzője is így látja, mert egy ellentűtetőt ugyanott „kisfasisztának” minősít.

A május 20-i Álláspont-ból értesül a lap szorgalmas olvasója arról, hogy – miután a megkerült támadó romának mondja magát – ragályként terjed, hogy „látszatokra kampányt építünk, előítéletekből ítéletet gyártunk”. Helyeselhető az önkritika is, és az is, hogy megkapják a magukét a „túlpolitizált közélet indulatainak” engedő az ügyben megszólaló bal- és jobboldali politikusok is. Az önkritika és a politikai osztály bírálata tehát indokolt, de az „Álláspont” túlmozgásának tartjuk, hogy szerinte „egyértelműen kiderül, a gyilkossági kísérlet mögött nincs rasszista indíték, csupán tinédzserek közötti mindennapos összeszólalkozásból keletkezett borzalmas végkifejlet”. A büntett motívuma az írás pillanatában ugyanúgy nem volt ismert, mint korábban. Ha hiba abból a *puszta feltételezésből*, hogy nem roma támadott romára, rasszista szenvedélyre következtetni, most végre elég lett volna az ismert tényeknél megmaradni. Vagy a május 22-i nekünk rokonszenves Hírlap publicisztika megállapításáig eljutni „Legyen mindenki számára nyilvánvaló, hogy itt ’magyar szúrt meg magyart’”. Azt megint nem tudjuk szó nélkül hagyni, hogy az írás végén az egyik legrémesebb újságírói közhelybe botlottunk: „Most elegendő lett volna...mélységesen sajnálni, hogy ilyesmi fényes nappal előfordulhat Budapesten...”. És ha alkonyatkor történik? És ha az érdi buszon? Az jobb?

Az újság olvasója rövidke tudósításokat kapott még a két ellentűtetésről. A május 27-i számból megtudtuk, hogy a várbéli tüntetésen megélhetési antirasszistákról (he-he) szónokoltak, és hogy a baloldaliak állítólag a génjeikben hordozzák a gyűlöletet. Meg hogy a szónok szerint a (gondoljuk, hazájukat bántó) antirasszisták lennének a valódi rasszisták. Arról is olvastunk, hogy tüntettek még a Moszkva téren is a magyargyűlölet és a cigánybűnözés takargatása ellen (május 29.).

Végül megállapíthatjuk, hogy a Hírlap több írásában igyekezett megkülönböztetni a feltételezést a valóságtól, máskor viszont, olykor egyazon szövegen belül, ezt elmulasztotta; a magyar sajtó egészéhez hasonlóan felült a látszatnak. Az ügy fontosságát mindazonáltal a lap kétségkívül felismerte. Híradásai, cikkei szerencsére túlmentek a gépies szörnyülködés rutinján. Mégis maradt bennünk hiányérzet, amit egyebek között a már idézett május 22-i publicisztika enyhít. Az ilyen nehéz megítélésű ügy jó alkalom lenne az önvizsgálatra és arra, hogy a személyes dráma mögött meghúzódó tanulságokat megkeressünk, társadalmi traumákkal nézzünk szembe. A szabadelvű újságban az ügy kapcsán, de attól függetlenül lehetett volna, például hozzáértőket megszólaltatásával, olyan problémákkal is foglalkozni, mint amilyenek:

Kétségkívül felvethető a morális felelősség, ha – noha az még nem bizonyos – egy visszataszító bűntényt rasszistának lát a megfigyelők jellemző csoportja. De milyen közösségi trauma magyarázza azt, ha mások meg a közösség egészének, a népek vagy a nemzetnek a becsületét látják veszélyeztetve ilyenkor, hiszen a bűn az adott esetben a közösség egyetlen tagjának lelkét terheli?

Ha roma bánt romát, annak vajon lehet-e etnikai háttere? Állhat-e roma öngyűlölet az ilyen tettek mögött?

És van-e joga, ha igen, mikor, a sajtónak írni arról, hogy a bűncselekmény áldozata ellen éppen nyomozás folyik, esetleg bíróság előtt állt, elítélték korábban, magaviseletéről mit mondanak, akik ismerik őt? Miféle jogi, elővigyázatossági, tapintat-szabályokat kell ilyenkor követni?

Ha lesz rá jó alkalom, az egyik következő újságombudsmani állásfoglalás majd éppen erről szól.

2005. június 17.

Egy választás Magyarországon

Az elmúlt két hét vitathatatlan vezető politikai eseménye a köztársaságielnök-választás volt. A jelölés és a három választási forduló drámái és meglepetései, azok bemutatása és elemzése önmagában is ritka újságírói kihívás, és teljesen magától értetődő, hogy miként a politizáló közvélemény, úgy a politikai sajtó is elsősorban ezekre összpontosította figyelmét. A csatazaj elültével, a lőporfüst eloszlásával azonban már lehetőség nyílik arra is, hogy hátrébb lépünk kissé, és megvizsgáljuk, a Magyar Hírlap miként kezelte az elnökválasztás eseményének érdemi kérdéseit. Itt elsősorban három szempontra gondolunk. Először, mennyire tette világossá az újság, hogy véleménye szerint milyen kritériumoknak kell megfelelnie az ideális köztársasági elnöknek, és kellően eligazította-e olvasóit abban a tekintetben, hogy szerinte melyik jelölt felel meg inkább ennek az eszményképnek. Értelemszerűen itt nem azt kérjük számon, hogy az újság ugyanazokat tartja-e fontosnak a köztársasági elnök személye kapcsán, mint mi, hanem hogy világosan artikulálta-e, mit tart fontosnak, és miért. Másodsor, kellő alaposággal elemezte-e az újság a jelöltek közéleti pályáját (pontosabban annak a két személynek – Sólyom Lászlónak és Szili Katalinnak – az életútját, akik ötven képviselői aláírással ténylegesen jelöltté váltak). Arra gondolunk, hogy megvizsgálták-e a jelöltek olyan korábbi közjogi döntéseit és lépéseit, amelyekből következtetni lehet arra, hogy majd köztársasági elnökként kényes politikai helyzetekben az elnök alkotmányos helyzetére irányadó normáknak megfelelően járnak-e el. És harmadsor arra voltunk kíváncsiak, hogy az újság illő részletességgel beszámolt-e az elnökválasztás voltaképpeni jelentőségéről, tehát a köztársasági elnök alkotmányos jogköreiről. Persze, lehetne amellet érvelni, hogy ezek az ismeretek adottnak tekinthetők, de mivel az elnöki funkció szinte minden aspektusa – a megválasztás módja, a hozzá kapcsolódó jogosítványok – időről időre a politikai viták középpontjába kerül, talán feltételezhető, hogy van olvasói igény az ilyen jellegű tájékoztatásra.

Ami megvolt

Az olvasói preferenciák vélhetően megoszlanak ebben a kérdésben, de a magunk részéről csak azt mondhatjuk, ízlésünknek nagyon is megfelel, hogy a Magyar Hírlap nem sumákkolt, egyáltalán nem titkolta, melyik jelöltet látná szívesebben a köztársasági elnöki székben. Ez a fajta állásfoglalás, ami inkább az angol nyelvű országok sajtójának a sajátja, érzésünk szerint világosabb és tisztességesebb helyzetet teremt annál, mintha az olvasóknak a sorok között olvasva, vagy az újság általános irányultságát elemezve kellene kikövetkeztetnie, hogy melyiket tartja jobb jelöltnek. A szerkesztőség választásának nyílt kifejtése a pártatlan tájékoztatással sem összeférhetetlen, feltéve persze, hogy az újság bevallott preferenciája nem torzítja el tudósításait. Ilyesminek egyébként nem láttuk nyomát az elnökválasztás kapcsán. Tehát a magunk részéről örültünk, hogy a szerkesztőség egy-egy állásfoglalásban megmondta, miért nem helyeselnék Szili Katalin elnökké választását, illetve miért támogatják Sólyom megválasztását („Erős nem,” május 30., illetve „Igen Sólyomra,” június 5.).

Az állásfoglalásokból az is elég egyértelműen kiderült, hogy a szerkesztőség milyen tulajdonságokat tart fontosnak a köztársaság elnöke esetében. Eszerint az elnök legyen szuverén, pártok felett álló, művelt, nyelveket beszélő, jelentős intellektuális teljesítményt felmutató személy, és pályafutása is – valamilyen közelebről meg nem határozott módon – legyen megfelelő. A lap szerint Sólyom „művelt,” „higgadt, bölcs személyiség,” ezen felül értelmiségi jogtudós, akit rendszerváltó pályája tesz alkalmassá az elnöki tisztség betöltésére. Ezzel szemben Szilist „sem intellektuális teljesítménye, sem pályafutása nem teszi megfelelővé a posztra”. Ezen kívül a lap kifogásolja, hogy Sziliről nem tudható, milyen a világnézete, határozatlan személyiség, és semmi esetre sem áll pártok felett („Az államfőválasztás miatt még a politikusok feje fő,” március 24., ill. május 30.). Felvethetnénk, hogy az újság nagyobb erőfeszítést is tehetett volna ezeknek a jellemzéseknek a tényekkel, elemzésekkel való megtámogatására, mert részben olyan benyomásszerű és általánosan megfogalmazott ítéletekről van szó, amelyek tekintetében komoly

nézeteltérések lehetnek. De végtére is a szerkesztőségi állásfoglalás terjedelme korlátozott, a részletes elemzések helye másutt van, és a szerkesztőség ugyanazokkal az elvárásokkal szembesítette a két jelöltet.

És ami hiányzott

Talán a kedves olvasónak is feltűnt, hogy a köztársasági elnöki tisztség betöltőjével szemben megfogalmazott elvárások között szinte csak jellemvonások szerepelnek: mintha a jelöltek alkalmasságáról kizárólag az alapján kellene ítéletet alkotnunk, hogy milyen embernek hatnak, életük során milyen benyomást keltettek környezetükben, személyiségükkel miféle társadalmi vagy politikai eszményt testesítenek meg. Félreértés ne essék, a személyes tulajdonságok rendkívül fontosak egy ilyen pozíció esetében, ezért nem kifogásolható, hogy nagy hangsúlyt kapnak az értékelésben. Azonban mégis felvetnénk félénken, hogy talán más támpontok is kellene az ítéletalkotáshoz. Ha eltérő történelmi helyzetekben is, de mindkét jelölt betöltött pártfunkciót, egyikük kormányzati tisztséget is viselt, ezért megvizsgálható, hogy milyen pártpolitikai és kormányzati döntések részesei voltak, és ezek milyen megvilágításba helyezik politikusi képességeiket és erényeiket. Mindkét jelölt hosszú időn keresztül magas közjogi méltóságot töltött be, ráadásul olyan tisztségeket (az Országgyűlés, illetve az Alkotmánybíróság elnökeként), amelyek jó ellátása olyan bensővé tett alkotmányos tudást feltételez, mely megalapozója a személyes függetlenségnek, integritásnak. Ezek az erények az államfői poszton is jól jönnek. Szili házelnöki, illetve Sólyom alkotmánybírói tevékenységének beható elemzése tehát lényegi információkkal szolgálhatott volna arra nézve, hogy milyen köztársasági elnök válna belőlük. Ilyen elemzést azonban hiába kerestünk a választást megelőző több hónap során. Amikor a Magyar Hírlap megpróbálta feltérképezni a már hivatalos jelöltté vált Sólyom pályáját, például beérte azzal, hogy felkeresett ismert közéleti személyiségeket és pályatársakat (köztük e jelentés egyik szerzőjét), hogy mondjanak véleményt a jelölt személyiségéről, képességeiről, várakozásairól („Elnökválasztás: Szili és Sólyom mai párharca még nem döntő,” június 5.). Nem érdektelen, hogy mondjuk az egykori Duna-körös harcostárs milyen emléket őriz a nyolcvanas évek végi Sólyomról, de talán még fontosabb lett volna az alkotmánybíróként hozott ellentmondásos döntéseinek értékelése. Volt ilyen bőven: elég, ha a rosszlelkű médiaháború idején az 1974-es kormányrendelet alkotmányosságáról hozott döntés részleteit, vagy a Bokros-csomagot részben megsemmisítő ítélet körülményeit említjük. Ezek megítélése máig vitatott, és a politikai preferenciák beszűremkedését is sokan felvetették. A kép akkor lett volna teljes, ha efféle elemzéseket is olvashatunk.

Ugyanez elmondható Szili Katalin kapcsán is. A lap a házelnök két lépést kifogásolta említésszerűen: az egyik Szili szíriai látogatásának időzítése és tartalma, a másik pedig „szerepe az MDF-frakció belharcaiban” (március 24.). Ehhez hozzátennék a kórháztörvény „gyorsított” újratárgyalásának – utóbb alkotmányellenesnek talált – esetét, vagy például a házelnök szerepét az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára helyettes vezetőjének kinevezése körül kialakult konfliktusban. Ezek elemzése ugyancsak többet mondott volna Szili államfői alkalmasságáról, mint a személyiségéről kialakult benyomások.

De ilyen elemzéseket nem találtunk. Idő lett volna, mindkét személy jelöltsége hónapok óta a levegőben volt. Tegyük hozzá, azt is észre illett volna venni – igaz, nem emlékszünk arra, hogy erre a magyar sajtó egyébként felfigyelt volna - hogy a megválasztott köztársasági elnök első parlamenti beszédében programszerűen az élethez, az emberi méltósághoz és a szabad véleménynyilvánításhoz való jog hangsúlyos védelmét említette meg.

Ha hiányérzetünk volt a két jelölt közéleti tevékenységének elemzése kapcsán, akkor ez csak erősödött, amikor az államfő alkotmányos helyzetének, jogköreinek, illetve a különböző elnöki szerepfelfogásoknak az áttekintése lett volna a feladat. Jóformán csak a választás előestéjén Sólyom Lászlóval készített interjúból („Nem vagyok mumus,” június 3.) tudhatta meg az olvasó, hogy itt eltérő megközelítések léteznek, hogy az elnöknek vannak eddig alig (vagy egyáltalán nem) gyakorolt jogosítványai, amelyek – a megválasztott személy felfogásától függően – akár életre is kelhetnek, és szerephez juthatnak.

A magyar állampolgárok többnyire csak akkor látják a köztársaság elnökét, amikor a magyar állam nevében reprezentál, kitüntetést oszt vagy újévi beszédet mond. Azonban nem szükségszerű, hogy ez így legyen. Nem ártott volna, ha a Magyar Hírlap az elnöki jogkörök ismertetésével és elemzésével is érzékeltette volna az elnökválasztás jelentőségét.

2005. július 1.

Mindenki másképp csinálja

Itt a nyár, hamarosan kezdődik a politikai holt szezon, és ombudsmani működésünk negyedik hónapjának végére értünk. Kerek időtartamnak nem nevezhetnénk, és a tapasztalatok összegzése is korainak tűnik, mégis elérkezettnek láttuk az időt egy afféle rendhagyó visszatekintésre. Ombudsmani beköszöntőnkben említettük, hogy szokatlan megoldás volt a Magyar Hírlap részéről, amikor nem tapasztalt újságkészítőt kért fel saját maga bírálataira, és e döntés kockázatait is láttuk. Visszanézve, vannak kétségeink az eddig megjelent elemzésekkel kapcsolatban. Ezért, önmagunk ostromozása helyett, amihez nincs nagy kedvünk, lehetőséget adunk az olvasóknak az összehasonlításra: válogatást közlünk az elmúlt néhány hónapban megjelent érdekesebb újságombudsmani véleményekből, amelyek nagyobb amerikai lapokban jelentek meg. Hadd lássa olvasó és szerkesztő, hogy mi nyomasztja a tengerentúli olvasót, és milyen válaszokat adnak az ottani lapombudsmanok.

Áldozatok, feljegyzések

A *Washington Post* legutóbbi ombudsmani kolumnájában a helyi kolléga, Michael Getler arról ír, hogy rendszeresen kap olvasói panaszokat az iraki háború amerikai katonáldozatairól szóló híradásokkal összefüggésben. Azt hiányolják sokan, hogy az áldozatokról nem, vagy csak más iraki vonatkozású cikkekben elrejtve értesülnek az olvasók: címlapon, szalagcímekben csak a legkritikább esetben. Getler, miközben védelmébe veszi a *Post* iraki munkáját általában, együtt érez a bírálat megfogalmazóival. Újságkészítői szemmel vizsgálva a kérdést, elismeri, hogy a probléma nem egyszerű: Irakban nem látványos ütközetek zajlanak, az áldozatok jellemzően egyesével-kettesével esnek el, és a szerkesztő esetről esetre sokszor jogosan láthatja úgy, hogy az előző napi esemény nem címlapsztori. Mégis, az összehátas az, hogy a háború elveszti valóságát, sterillé válik: mint írja, április eleje és június vége között 193 amerikai halt meg szolgálatban, és ebben az időszakban egyetlen nagy elsőoldalas szalagcímet sem szenteltek a kérdésnek. Konklúzió: a szerkesztőknek meg kell találniuk a megoldást, hogy a közönség ne veszítse szem elől a háború véres valóságát.

Egy korábbi, júniusi elemzését Getler a mára nevezetes „Downing Street-i feljegyzések” problémájának szentelte. Mint ismeretes, a brit választási kampány végén, májusban nyilvánosságra hozták azt a hivatalos összefoglalót, ami a brit miniszterelnök és kabinetje legfontosabb tagjai tanácskozásáról készült, még 2002 júliusában. A téma Irak, a napirenden meg az szerepel, hogy a brit hírszerzés vezetője, visszatérően Washingtonból, ahol a CIA igazgatójával és az elnök nemzetbiztonsági tanácsadójával (ma: külügyminiszter) találkozott, arról számolt be, hogy az amerikai kormány már döntött a háború mellett, az akciót az iraki tömegpusztító fegyverek fenyegetésével akarják igazolni, de „a hírszerzési információkat és a tényeket hozzáigazítják ehhez a politikához”. A háború ellenzői a hivatalos feljegyzésben annak bizonyítékát látják, nem alaptalanul, hogy a Bush-kormányzat tudatosan félrevezette az amerikai és nemzetközi közvéleményt, és sok olvasó felrótta, hogy a *Post* nem foglalkozott kellő terjedelemben és helyen a hírral, valamint szerkesztőségi álláspontjában is minimális jelentőséget tulajdonított neki. Getler vitatkozik a szerkesztőséggel: szerinte a feljegyzés az első hivatalos dokumentum arról, hogy a hírszerzési beszámolókat manipulálták, hacsak, jegyzi meg, a „hozzáigazítják” (*fix*) ige nem jelent valami mást a brit angolban, mint az amerikaiban.

A Downing Street-i feljegyzés a témája az atlantai *Journal-Constitution* egyik friss elemzésének is. A panasz ugyanaz: a lap szisztematikusan kicsinyítette a hír újdonságtartalmát és jelentőségét azzal, hogy kis terjedelemben számolt be róla. A válasz azonban eltérő, és igen tanulságos. Az itteni ombudsman, Angela Tuck, védelmébe veszi a szerkesztőség gyakorlatát, mégpedig azzal érvelve, hogy a *Journal-Constitution* végtére is csupán regionális lap, amely csak korlátozottan foglalkozhat „nemzetközi ügyekkel.” Jól értsük meg: Atlanta nem holmi porfészek, hanem Amerika egyik legnagyobb és viharosan fejlődő városa, a CNN és a Coca-Cola központja, a „nemzetközi hír” pedig Amerika háborújának vitatott előzményei. A provincializmus, úgy látszik, nem a kis országok tulajdona. Csak annyit mondhatunk, a lapnak nagy szerencséje, hogy nem mi vagyunk az ombudsmanja.

Telepesek, terroristák, repülők

A *New York Times*-nál nemrég ombudsmanváltás volt, ezért két kolléga írásaiból válogattunk. A búcsúzó ombudsman (itt közérdekű szerkesztőnek hívják), Daniel Okrent, utolsó írásai közül kettőben is az egyik legtöbb indulatot kiváltó probléma, az izraeli-palesztin konfliktus lapbéli kezeléséről beszél. Okrent saját

állítás szerint egyetlen témában (ideértve a tavalyi elnökválasztást) sem kapott annyi olvasói panaszt, vádaskodást és fenyegetést, mindkét oldalról, mint ebben. A panaszok érdekes módon elsősorban szóhasználati kérdésekről szólnak. Van, aki azt kéri számon, a lap miért nem nevezi konzisztensen terrorista szervezetnek a Hamaszt. Mások meg azt, hogy miért nevezi a Gázába és Ciszjordániába létrehozott zsidó települések lakóit „telepes”-nek, amikor a telepes az, aki lakatlan vidékre költözik, ezzel szemben az említett vidékeknek vannak (mégpedig palesztin) lakói. De olyanok is akadnak, akik egyenesen azt kifogásolják, hogy a *Times* „izraeli-palesztin konfliktus”-ról ír, holott Palesztina nem létezik. Okrent összességében (szerintünk túl gyakran) megvédi a lapot, de egy érdekes felvetéssel azonosul: eszerint a legtöbb amerikai lapnak Nyugat-Jeruzsálemben vannak a tudósítói, ami befolyásolja, hogy miképp érzékelik a két nép sérelmeit, fenyegetettség-érzetüket. Ha valamelyik tudósító Ramallahban lakna, bizonyára más aspektusait is átérezné a konfliktusnak. Okrent szerint a *Times*-nak próbát kellene tennie.

Az új ombudsman, a *Wall Street Journalt* negyven év után otthagyo Byron Calame régóta visszatérő kérdést elemez friss írásában: hogyan bánják egy felelős lap a titkosszolgálatok tevékenységét érintő tényfeltáró írásokkal? A problémát az teszi aktuálissá, hogy sok olvasó panaszkodott, amiért a *Times* nemrégiben részletes írást közölt a CIA konspirált repülőútjairól, amelyek során terrorizmussal gyanúsított személyeket a „rendkívüli kiadatás”-nak elkeresztelt műveletek során olyan országokba (Egyiptom, Szíria, Üzbegisztán, stb.) adnak át kihallgatásra, amelyeknek a hatóságai a kínvallatás tekintetében „rugalmasabb” felfogást követnek az Egyesült Államoknál. A – szerintünk – kissé meglepő olvasói panaszok azt sérelmezik, hogy az ilyen híradások veszélyeztetik a CIA munkáját és veszélybe sodorhatják fedett ügynökök életét. Calame általánosságban elismeri a kérdéssel foglalkozás jogosságát, de az adott eset kezelését megfelelőnek tartja. Egyrészt, a cikkben szereplő információk jó részét nyilvános adatbázisokból szerezték, másrészt a közvéleménynek jogos igénye, hogy általánosságban tudhassa, mit tesz az állampolgárok adójából fenntartott titkosszolgálat. Végül, éppen a téma kényessége miatt megjelenés előtt elküldték a cikk főbb tényeit a CIA-nak, amely nem emelt kifogást.

Müzli és Ferenc József

A jelek szerint a *Boston Globe* olvasóinak mostanság az a legfőbb gondja, hogy milyen hír kerül a címlapra, és mi sorolódik hátrébb a rangsorban. Rengeteg olvasó kifogásolta, hogy ugyanazon lapszámban elsőoldalas hír volt egy az elektromos művek hanyagsága miatt áramütésben elpusztult kutya, amelynek gazdája sokszázezer dolláros kártérítést követelnek, miközben egy négyéves, gyanús körülmények között meghalt kisfiú esete nem került címlapra. Az is borzolta a kedélyeket, hogy első oldalra került: a harvardi diákok egy része tiltakozik, amiért az egyetemi menza választékából eltűnt kedvenc müzlijük. A felelős szerkesztő azzal indokolta a döntést, hogy a müzlisztori az élet tarkabarkaságát volt hivatott érzékeltetni, kikapcsolódást nyújtva a nyomasztó hírek sodrában. Az ombudsman, Christine Chinlund, kutyaügyben a méltatlankodó olvasókkal ért egyet, a müzliéről meg az a nézete, hogy ízlés dolga.

A viccet a végére hagytuk. A *Chicago Tribune* sokat látott ombudsmanja, Don Wycliff rosszul leplezett vidámsággal számol be egy olvasói telefonról: a hívó azt vette zokon, hogy június 8.-án a lap nem emlékezett meg Ferenc József császár magyar királlyá koronázásának százharmincnyolcadik évfordulójáról. (És a Magyar Hírlap?) Miért is nem hír a manapság elhanyagolt Ferenc József egykori trónra lépése, aki pedig a maga idejében, mint az ombudsman írja, „nagy szám” volt? Jó kérdés, élcelődik Wycliff, s nincs rá kézenfekvő válasz.

Hát így csinálják mások, másutt. Mi mindenesetre kaptunk ötleteket. Egyvalami azonban bizonyára feltűnt az olvasónak. A tengerentúli kollégák az olvasók panaszaiból élnek, a mi postaládánk viszont gyakran üres. Rajta, olvasó, várjuk a kifogásokat, méltatlankodásokat, berzenkedéseket.

Címünk: ombudsman@magyarhirlap.hu.

2005. július 15.

Interjú - Kötelek között

Ezúttal némileg változtatunk a nézőponton, először de talán nem utoljára nem témához, hanem a megjelent írások csoportjának elemzésével műfaji kérdéshez is nyúlunk. A Magyar Hírlap megítélésünk

szerint örvendetes gyakorisággal közöl politikai, közéleti tárgyú interjút. Ezt az újságírói műfajt, bevalljuk, szívesen olvassuk, de bevalljuk azt is, ezúttal a szokásosnál is nehezebb terepen mozgunk.

Volt, ami tetszett és volt, ami kevésbé. De nem kívánunk belemenni olyan fejtegetésekbe, hogy például miért érezzük zseniálisnak József Attilánál azt, hogy „*Nincsen apám se anyám...*”, és miért nem tartjuk annak, holott alig különbözik a „*Nekem nincs anyukám, apukám...*” sort, elismerve, Kiss Manyi igazán kedvesen énekl. Nem írunk műfajelméleti fejtegetéseket sem, de előre bocsátjuk, hogy szerintünk amilyen könnyen felismerhető, olyan sokféle a jó interjú. Megmaradunk az egyszerű értelemmel belátható kérdéseknél. Kétszemélyes műfaj: az érdekes személyiséggel készített beszélgetés ritkán rossz. És szerintünk nem akkor jó, ha sikerül sarokba szorítani az alanyt. Inkább attól, ha a kérdező új kontextust ad, korábban nem említett tényeket von be a beszélgetésbe, esélyt adva arra, hogy az interjúalany önmagát szorítsa sarokba. Annak viszont általában nincs sok értelme, hogy olyat kérdezzen, amiről tudja, hogy nem adható rá őszinte válasz: pl. „Vannak-e még feszültségek a koalícióban?” (Hiller-interjú) Mert ha vannak, nem mondja meg, ha nincsenek, nem hisszük.

Az ombudsman örül, tilt és cenzorkodik

Általában szívesen olvassuk azt, ha az újságíró lecsap minden következtetésre, füllentésre (erre igazán rá kell készülni, ezért ritka), de kiváló munkát végezhet a szelíden kérdező is, aki – feltéve, hogy ezt láttatja – éppenséggel, megengedi, hogy amire nem akar, ne válaszoljon, ezzel futni hagyja áldozatát. Sőt, nem lehet elvi kifogásunk az ellen sem, ha a hiteles kérdező az érdekes alany kedvéért maga fut tiszteletkört. Ez azonban, érzésünk szerint, aktív politikussal szemben soha nem engedhető meg. Ellenkezőleg, vele szemben az ádázság: követelmény. Ha a politikus ég és az újságíró próbálja oltani - ilyet nem találtunk - elviselhetetlen lesz az olvasmány.

Méltányos és indokolt, ha az interjú szövegét ellenőrzi az interjú alanya, és az előbeszéd pontatlanságát is kijavítva, pontosabbá teszi válaszait. Ám tudjuk, a magyarországi sajtóviszonyok között elterjedt szokás, hogy a magnófelvétel által is bizonyíthatóan *fehéret* mondó alany később *feketére* változtatja saját kijelentését, és ezt a lapok szó nélkül átvezetik. Nincs tudomásunk arról, hogy ilyesmi a Magyar Hírlapnál megesse. De ez nagy baj lenne. Nehéz kérdés, át kell-e tenni magyarra a válaszokat. Úgy tartjuk, miközben jó, ha felismerhető a megkérdezett stílusa, ez nem árt. Azt biztosan helytelenítjük, ha a kérdés is rossz.

Nem szenvedjük azt, ha az újságíró az előre elkészített/betanult rendszerint közhelyes esetleg hevenyészett (szar-szappan-szalámi) kérdéseit erőlteti, viszont értékeljük a kíváncsiságot. Bizonyos kérdéseket egyenesen betiltanánk: Ilyeneket például: „Mik a további tervei?”, „Mit tart a politikus legfőbb erényének?”, „Sikertelen (sikeres) politikusnak tartja-e magát?”, „Van-e példaképe?”, „Mi volt az elmúlt év üzenete? „Mi lenne a három kívánsága (ha találkozna a jó tündérrel/aranyhállal)?”, „Mire büszke?” „Van-e szabadideje?” „Mikor volt utoljára színházban/horgászni?” Ön szerint mi a (felelős) ellenzék feladata? „Mit szól magas posztjához a családja?” „Mit tart legnagyobb sikerének és legfájóbb kudarcának?” És így tovább. Sajnos talákoztunk ilyenekkel is.

Tiszteljük a munkát. Meggyőződésünk, hogy az elvégzett munka megmutatja magát. Szerintünk ez az egyik legmunkásabb, érzékenységet, emberismeretet igénylő műfaj. Jó esetben legalább annyit megtudunk a személyről, mint álláspontjáról, és akkor ehhez jöhetnek a kifejező fotók. Megjegyezzük, hogy a Magyar Hírlap képi világát, technikai és tartalmi tekintetben jónak találjuk, és kifejezetten vonatkozik ez az interjúk képi illusztrációjára is.

Az ellenzék, a jó kérdés és a rossz

Először általános kifogást említenénk. Az áttekintett, nem oly rövid időszakban, nem találtunk egyetlen ellenzéki politikussal készült interjút sem. (Sólyom Lászlót, bár az ellenzék jelöltje, nem soroljuk az *ellenzéki politikusok* közé.) Ha a fontos ellenzéki személyiségek, arcok a Hírlappal nem állnak szóba, amin persze nagyon csodálkoznánk, nincs mit tenni. De meg lennénk lepve, ha így lenne.

Viszont örömről úgy találtuk, hogy a politikai giccset ebben a műfajban is elkerüli a Magyar Hírlap. A befektetett munkát ugyan néha elégtelennek éreztük, de a kérdések általában megfelelően fanyarak. Mint jeleztük, elvárható, hogy a kérdező, az újabb kérdéssel reflektáljon az elhangzottra. Erre pozitív példa a Péterfalvi interjúból (Adatvédelemre az ügynöknek is van joga van, március 11.): „Ez egy határozott nem

volt. A Political Capital kérdéseire adott válasza után azt gondoltam, hogy két dolgot nem fogok hallani öntől: igent és nemet.” Miközben az interjúk szövegéből címként kiemelt idézőjeles szövegrészek rendszerint jól utalnak a tartalomra, és le is festik a beszélgetés légkörét (Pl. „A rutin is sokat számít” című Horn Gyula interjúbán érzékeltük a volt miniszterelnök sajátos szófűzését), kissé bizarrnak tűnik az újonnan hivatalba lépett kulturális miniszter első nyilatkozatának (február 18.) a kopfban is megismételt címválasztása: „Kifeszített kötelek között úszok”. A nyilatkozó ezzel azt kívánta jelezni, mennyire gúzsba köti őt a tárca költségvetési kerete. De kötelek között úszni nem olyan nagy szám, mint mondjuk kifeszített kötélén sétálni. A címválasztásban persze irónia is megnyilvánulhatott. Noha magunk is a déltengeri nyaralásokat részesítenénk előnyben, ismerve a hazai természetes vizek állapotát, teljesen banálisnak gondoljuk, hogy aki úszik, legyen bár könyvelő vagy anarchista, rendszerint kötelek között teszi ezt, uszodában. Aminthogy itt a városban, bármi rémes, kénytelen-kelletlen járdán járunk. A *kulturális* miniszterrel készített interjú – akár a kérdéseket, akár a válaszokat nézzük - egyébként nem *egy* stiláris szárnyalás, talán az olyan fordulatokon, amelyek szóban elmennek, de írásban, különösen egymás után, kevéssé, mint: „Ez valóban *egy* olyan politikai kihívás...”, „Ez *egy* érdekes kettősség” lehetett volna javítani. Ebben az esetben némi szomorúsággal tapasztaltuk, hogy az interjú készítőjének az előre eldöntött kérdéseit, ha jól olvastuk, a válaszok nem befolyásolták. És bejött a bevezetőben már említett kerülendő kérdések egyike: „*Más tervek?*”.

Ügynök, prostitúció, mumus

Jó és becsületes munkának láttuk a Bölskei Gusztáv református püspökkel készített interjút „Nem érdekel, ki volt ügynök” (január 25.), mely a református egyház politikai szerepvállalása és az ügynök-kérdésben elfoglalt ellentmondásos álláspontja iránt érdeklődött. Eléggé rámenős is, udvarias is volt egyszerre. Csak az első kérdést „Milyen eseményeket emelne ki az elmúlt évből?” felednénk!

A Göncz Kinga interjú (március 23.) „A prostitúció egyik oka a szegénység” érdekes, de... Szép dolog az élőbeszéd stílusjegyeinek megőrzése, de ez a szöveg nyelvi bántóan igénytelen, mind a kérdéseket, mind pedig a válaszokat olvasva. Kérdés: „A Belügyminisztérium mostani tervezete viszont éppen egyfajta legalizálás felé mutat”. De vajon milyen lesz az a legalizálás, amely (gondoljuk: valami mentén) nem egy-, hanem éppen másfajta legalizálás *felé mutat*? A Kóka beszélgetés alcíme: *Kóka János gazdasági miniszter szerint a közigazgatás úgy rossz, ahogy van*, igazán találó, hiszen az interjúalany, bármit kérdeznek tőle, csakis szárnyaló általánosságban hajlandó válaszolni. A válaszok erő és dinamizmust árasztanak, meg azt, hogy „régis kliséket felrúgunk”, csak azt nem tudjuk meg, közelebből mi a régi rossz, és miben áll ez az új erő és új dinamizmus. Éppen ezért megdicséjük a lapot. Megtudtunk valamit.

„Nem vagyok mumus” mondja a Sólyom interjú címe (június 3.), és talán mi sem vagyunk azok, hisz nem találtunk rajta más fogást, csak annyit hogy az írás Szili Katalint Sólyom *kihívójának* nevezi. Holott, ha jól tudjuk, kihívója – legyen elnök vagy bokszoló - a hivatalban lévőnek szokott lenni. Ráadásul Szili előbb lett jelölt, mint Sólyom. Ugyancsak rendben volt a Kuncze-beszélgetés is „Aki most nagyot ígér, hazudik” (június 10.)

A július 2-i miniszterelnöki interjú „A második félidő következik” legfőbb formai erénye, hogy rövid kérdésekkel gyors válaszokra kényszeríti a miniszterelnököt. Az első kérdés, mely az elnökválasztási céció egyik forró pillanatát idézi, külön dicséretet érdemel. „Mond-e még olyat, hogy majd megoldjuk?” Az interjú az elnökválasztás politikai következményeivel, a koalíció jövőjével, a választási kilátásokkal, a száz lépéssel és a populizmus veszélyeivel valamint az adóváltoztatás terveiről szól. Ez részünkről teljesen rendben van. Örömlenkre szolgált, sőt el is vártuk, hogy megkérdezzék, vajon mit keres a piacgazdaságban az *árkommandó*. Még ennél is boldogabbak lettünk volna, ha ezt abban az összefüggésben kérdezik, hogy *hiszen a miniszterelnök úr épp az imént határolta el magát a populista politikusoktól*.

De itt is bejött az egyik, szerintünk kerülendő kérdés: „Mit gondol ön maga három legfontosabb politikai jellemvonásának?”

2005-08-26

Címlapmustra

Úgy érezzük, említést és elismerést érdemel, hogy a szerkesztőség tudatosan törekszik arra, hogy a címlapon keresztül szimbolikusan is kifejezze a provincializmust elutasító, a nagyvilágra nyitott újság eszményét.

Közhely, hogy a címlap az újság legfontosabb felülete. Nemcsak azért, mert sok olvasónak érthetően nincsen ideje és késztetése elejétől végéig átlapozni az újságot, és ezért jószerével a címlapra hagyatkozik, s csak azokat a cikkeket olvassa végig, amelyekre itt felhívják a figyelmét, hanem azért is, mert a címlap a karakteres lapkészítés talán legfontosabb instrumentuma. Miközben közéleti napilapok esetében a politikai és társadalmi élet napi aktualitásai nagyrészt meghatározzák, hogy bármely adott lapszám tartalmát mivel kell kitölteni, a szerkesztőségnek jelentős mozgástere van abban a vonatkozásban, hogy a hozzávetőlegesen egyforma súlyú témák közül mit emel ki az első oldalra, milyen fontossági sorrendet sugall ezzel olvasóinak és általában a közélet szereplőinek, és ezt az üzenetet milyen szalagcímekkel és fotókkal nyomtatékosítja. Aligha túlzás azt állítani, hogy a címoldal minden másnál jobban meghatározza egy újság arculatát.

Úgy döntöttünk, hogy alaposabban megnézzük a Magyar Hírlap címlapjait. Nagy általánosságban három szempontra figyeltünk. Az első az volt, hogy van-e egyáltalán a lapnak észrevehető, tudatos címlappolitikája, tehát vannak-e olyan jól artikulált szempontok, amelyeket a szerkesztőség igyekezett következetesen érvényesíteni. A második szempont a témaválasztásra vonatkozik: a Magyar Hírlap címlapjai által sugallt fontossági sorrend megfelel-e annak, ami – igen tág keretek között – elvárható egy olyan közéleti napilaptól, amely kimondottan az igényes közönséget célozza meg. Itt nem arra voltunk kíváncsiak, hogy a szerkesztőség döntése minden esetben vagy akár csak az esetek többségében egybeesett-e azzal, amit mi választottunk volna, vagy mondjuk híven tükrözte-e a politikai napirend alakulását, hanem elsősorban arra, hogy a felvetett témák izgalmasak, érdekesek-e, és maguk az írások kellően alátámasztják-e, hogy az adott kérdés megérdemli a kiemelt felületen való kezelést. Harmadsorban az elsőoldalas címek nyelvezetét figyeltük, azon belül is elsősorban azt, hogy a címek pontosak-e, és megfelelően kifejezik-e az írás tartalmát.

A tudatosság jelei

Az elmúlt bő egy hónap lapszámait áttekintve az első értékelési szemponttal összefüggésben rögtön megállapíthatjuk, hogy a Magyar Hírlap címlapjait böngészve több szerkesztői törekvés is egyértelműen kivehető. Ezek egyike az, hogy a lap rendszerint két, szalagcímmel kiemelt, elsőoldalas írása közül az egyik hazai, a másik pedig nemzetközi témájú. Ez az érthető módon nem teljesen következetesen érvényesített szempont – elvégre nagy súlyú események felülírhatják az állandó szerkesztési politikát – egy a mértékadó politikai napilap rangjára igényt tartó újság esetében tulajdonképpen természetesnek tekinthető. Ezzel együtt úgy érezzük, említést és elismerést érdemel, hogy a szerkesztőség tudatosan törekszik arra, hogy a címlapon keresztül szimbolikusan is kifejezze a provincializmust elutasító, a nagyvilágra nyitott újság eszményét. A másik tudatosan követett gyakorlat, amit felfedezni véltünk, az volt, hogy a szerkesztőség igyekszik viszonylagos rendszerességgel olyan témákat a legfőbb kiemelt helyre állítani, amelyek nem a nagypolitika napi aktualitásaihoz kötődnek, hanem valamilyen kevésbé szem előtt lévő társadalmi problémához vagy eseményhez. Hevenyészett számításaink szerint a hazai témájú címlapsztorik körülbelül egynegyede volt olyan, aminek az első oldalra helyezését egyértelműen nem az indokolta, hogy a tárgyalt kérdés egy már eleve is a közfigyelem középpontjában álló folyamat vagy eseménysorozat éppen aktuális fejleménye lett volna. Ez azáltal is ellenőrizhető, hogy e kérdések ugyanazokban a napokban egyáltalán nem vagy csak sokkal kevésbé kiemelt helyen szerepeltek más közéleti lapok tartalmában. Ilyen téma volt például a kerepesi általános iskola diszkriminációs esete, egy pszichiátriai intézményekben kezelt asszony hányattatásai vagy például az áram nélküli alföldi tanyákról szóló cikk. E tendencia mögött kétféle szerkesztői megfontolást gyanítunk, és mindkettőt rokonszenvesnek tartjuk. Az egyik az, hogy olyan emberi csoportoknak a problémáira, jog- vagy érdeksérlelmekre terelik a közvélemény figyelmét, amelyek ilyen vagy olyan okból – például mert kevesen vannak, és nincsen politikai képviselőjük vagy jól kiépített társadalmi szervezeteik – nem képesek sérelmeiket láthatóvá tenni. Ez a megfontolás – persze, ha nem tévedünk – mindenképpen üdvözlendő, és megfogható tartalmat ad az újság liberális önjellemzésének. A másik megfontolás talán az lehet, hogy a

szerkesztőség eldöntötte: nem engedi, hogy teljes egészében a "nagypolitika" szereplői és aktualitásai határozzák meg, hogy miről írjon az újság, és miről olvasson a tájékozódni vágyó honpolgár. Ha jól érzékeljük, és valóban ez a szempont érvényesül, akkor ezt is csak méltatni lehet, bár azért egy figyelmeztetést is megfogalmaznánk: annak is megvan a veszélye, ha az országos politikától túlságosan nagy távolságot igyekeznek tartani a lap, elvégre itt születnek meg azok a döntések, amelyek valamennyiünk életét alapvetően befolyásolják. (És persze a politika – pont az újságírók ne tudnák? – önmagában is izgalmas olvasnivaló.) Tehát az első értékelési szempont kapcsán megállapíthatjuk, hogy a Magyar Hírlapnak van címlappolitikája, és az ráadásul összességében helyeselhető is.

Meglepetések nélkül

A Magyar Hírlap elsőoldali témaválasztásait böngészve – a már említett törekvésektől eltekintve – nagy meglepetéseket nem éltünk át, igaz, erre nem is számítottunk. A bevezetőben megfogalmazott megjegyzések ellenére igaz az, hogy közéleti napilap nem függetlenítheti magát a hazai és nemzetközi politikai élet fejleményeitől, és legfeljebb azzal fejezheti ki prioritásait, hogy a nagyjából egyforma jelentőségű események közül melyeket emel ki. Ennek megfelelően az elmúlt néhány hét lapszámaiban összesen nyolcszor szerepelt – legtöbbször (de nem mindig) a nemzetközi hírek között – a címlapon valamilyen terrorizmussal összefüggő írás, amit a nyár tragikus eseményei minden további nélkül indokoltá tesznek. Ezenkívül egynél többször voltak címlapon, más és más összefüggésben, a következő témák: a kormány SMS-kampánya, az államfőváltás, a kánikula, a felvételi ponthatárok, az óbudai Sziget Fesztivál, az izraeli kivonulás Gázából, megannyi kérdés, amit vagy súlyuk, vagy a nyári uborkaszegzon indokoltan röpít a címlapra. Az egyszer-egyszer előforduló címlaptémák között voltak konzervgyanus, bármikor előrántható anyagok, amik érzésünk szerint csak a nyári hírség miatt kerülhettek ide (például a két nagy párt egyéni képviselőjelöltjeiről készített összeállítás július 19-én), de a többség nem ilyen volt. A Malév privatizációja, a budai alsó rakpart tervezett szélesítése vagy a madárinfluenza, az iráni atomprogram és az amerikai elnök bekapcsolódása az evolúcióról folyó politikai vitába fontos és időnként érdekes is, mindenesetre nehéz volna döntő érveket találni amellet, hogy bármely adott napon miért más témának kellett volna szerepelnie. Azért megjegyezzük, hogy a nemzetközi tárgyú címlapírások kiválasztásakor mintha képzeletszegényebb lett volna a szerkesztőség, mint a hazaiaknál. Ezek között elvégre sem találunk olyan írást, amelyet nem a napi aktualitás helyezett a címlapra.

Stíluszavarok

A mostani alkalommal leküzdhetetlen bíráló hajlamunkat nagyrészt az elsőoldali fő- és alcímek elemzésénél éltük ki. Azt már korábban is megállapítottuk, hogy a szerkesztőség – nyilván nem függetlenül a magyar közélet csaknem egészét sújtó ízlésficamtól – riasztó mértékben vonzódik a sportból kölcsönzött metaforákhoz, és a szokás sajnos a szalagcímeket sem kímélte. Ez a stílus már-már kötelező a politikai verseny jellemzésekor – nem lehetne végre valami mással előállni? Néhány példa: a választási jelöltek kapcsán "csapathirdetés"-ről és "cseresor"-ról szólnak a címek, máskor pedig "kispályás rangadó"-ról, ráadásul ebben az esetben eléggé öncélúan, mert a cikk a városi cím elnyerésének feltételeiről szól. Látna a jelenség gyakoriságát, úgy tűnik, ezzel együtt kell élnünk. Nagyobb gond azonban, hogy a (talán fiatalos stílusnak vélt) keresett igénytelenség (pl. "Padlógázzal előre", július 19.) vagy erőltetett szójáték sokszor értelemzavaró vagy egyenesen félrevezető címeket eredményez. A felvételi-ponthatárokról szóló cikk egyik címe ("Tömeges ponthatárátlépés", július 28.) az írás tartalmának pontosan az ellenkezőjét sugallja, hiszen, mint tudjuk, a ponthatárok az idén éppen hogy a vártnál jóval magasabbak voltak. "Újra az államé a pénzverde", olvastuk kissé meglepődve augusztus 13-án, hiszen nem hallottunk róla, hogy valaha privatizálták volna az intézményt. Nem is privatizálták, csak a cím rossz: a pénzverde épületéről van csak szó, amely ha minden jól megy, többéves hányattatás után valóban visszakérül az állam tulajdonába. Az augusztus 4-i, szintén az egyetemi oktatásról szóló anyag egyik címe ("A piac mondja meg, hogy ki kell") is értelemzavaró, mert a piaci igények természetesen nem azt diktálják, hogy személy szerint kiket vesznek fel az egyes szakokra, hanem hogy melyik szakmában mekkora létszámú képzésre volna szükség.

A bevezetőben már értekeztünk a címlap és a címek kiemelt jelentőségéről. Ezért tanulságként csak azt szögeznénk le, hogy a címek kiválasztásakor különleges gonddal illene eljárni.

2005-09-09

Titkosított nyilvánosság

A nyár elején a köztársaságielnök-jelöltek versengésének bemutatásáról, értékeléséről írtunk. Újra jelentkezik lapunk ombudsmanja: a Majtényi László korábbi adatvédelmi biztos – jelenleg a Pécsi Tudományegyetem docense – nevével fémjelzett Eötvös Károly Közpolitikai Intézet rendszeresen összeveti a Magyar Hírlap újságírói gyakorlatát az általánosan elfogadott szakmai és etikai normákkal, illetve a lap vállalt elveivel, majd ezekről állásfoglalást készít. Az ombudsman várja lapunk olvasóinak észrevételeit is az ombudsman@magyarhirlap.hu e-mail címen.

A nyár elején a köztársaságielnök-jelöltek versengésének bemutatásáról, értékeléséről írtunk. Akkor azért dicsértük meg a Hírlapot, mert az elnöki méltóságról magáról volt megmagyarázott, indokolt véleménye. Leírta, milyen emberi, szakmai tulajdonságokat vár el a leendő elnöktől, és az eszményt szembesítette is a kínálattal, a valósággal. Ez tetszett. Mégis kifogásoltuk, hogy az újság megtorpant az ideális elnök általános, valamint Szili és Sólyom személyes portréjánál.

Most hasonlóképpen járunk el: előbb dicsérünk, azután mérgeskedünk. Utóbbira ezúttal több okunk van. Nézetünk szerint nemcsak a közhatalom rossz működése, a jogtisztelet fogyatkozása, hanem a nyilvánosság, a viták hiányosságai is okozzák, hogy szeretett köztársaságunk hajója viharban hanykolódik. Jó, hogy a Hírlap pontosan ismeri, és olvasóival érzékelteti is az alkotmánybíráskodás súlyát. (Halkan megjegyezzük, hogy az olyan modoros, elkopott szavak használata, mint "taláros", "grémium" sokkal bosszantóbb, mint a szóismétlés. A "talárbirtokos-jelölt" kifejezést pedig nem is értjük.) A hiányzó bírák megválasztásának rétestésztaként nyúló történetét az újság eddig jó ütemben követte nyomon. Sőt a lap szerzőit, szerkesztőit az alkotmányosság iránti érzékük több esetben a szabályok és elvek szövedékében is jól igazítja el. Az augusztus 30-i álláspont egyenesen a szívünkéből szólt. Miközben ugyanis nem hagyott kétséget az írás az iránt, hogy a bírák újraválasztása és/vagy "reaktíválása" jogszerű; kifejtette, "nem üres tradíció" folytatása lenne, ha inkább új arcok után néznének. Pontos megfigyelés. Az álláspont nem az újraválasztandók személyét bírálta, hanem éppen az első ciklusukat töltő bírakat féltette, joggal.

Az állami luxus kísértése

"Ha ugyanis egy bírónak esélye van az újraválasztásra, akkor sokkal nagyobb a veszélye annak, hogy meg akar felelni politikai elvárásoknak, és hogy könnyebben befolyásolható." Amúgy sem vagyunk elragadtatva az Alkotmánybíróság erkölcsi tartásától. Mi is az autonómia kísértését helyeznénk előbbre azzal a kísértéssel szemben, hogy a jó magaviselet jutalmaként esetleg még kilenc évig elüldögélhet az állami luxusban az alkotmánybíró. Az is pontos megállapítás, hogy a "demokrácia alapvető megkülönböztető jegye, hogy senki sem pótolhatatlan".

Több, különböző műfajú írásban foglalkozott a lap Lábady Tamás bizarr jelölésével (például a szeptember 2-i álláspont). A magyar jogi néprajz is ismeri a "fogott bíró" archaikus intézményét, akit egyszerűen valahol nyakon csípnék és elrángatnak bíráskodni. Igaz, ez a modern demokráciákban nagyon is szokatlan eljárás. Az elolvasott írások többször is szóvá tették, elfogadhatatlan az olyasfajta tévedés, hogy a jelölő elfelejti(?), nem tudja, hogy jelöltje nem vállalja, elhárította a megtiszteltetést. Ez mutatja, hogy a jelölő miként vélekedik az intézmény és a személy méltóságáról.

Itt fogytunk ki a dicséretből.

Azt mindenkinek látnia kell, hogy az Alkotmánybíróság és a végrehajtó hatalom által uralt törvényhozás együttélése egyre rémesebb. A jogállami hatalmi szerkezet ugyan elég biztosítékot ad arra, hogy tisztségviselőit megvédje, azt azonban nem kényszeríti ki semmi, hogy a jogállam parancsnoki posztjain ne rebbenő tekintetű táskacipelő famulusokat – "és vérengzeni kezd a nyúl" mondja a költő –, hanem személyeket láthassunk. A buta jogászok, mikor ezt észreveszik, azonnal alkotmánybíró-választási reformterveket forralnak, hiszen nem fogják fel, mi a probléma veleje. A lap említi ugyan a terveket, melyek egyetemeknek, az ügyvédeknek, az Akadémiának vagy a városi biciklistáknak adnának jelölési jogot; de nem értékeli. Persze többféle álláspont lehetséges, de szerintünk a szakmai szervezeteknek legfeljebb a mások által megnevezett jelöltek szakmai alkalmasságáról szabadna véleményt nyilvánítani, mert a korporációknak, ellentétben például a pártokkal, helyzetüknél fogva nincs számon kérhető

felelőségük, ezért homályos zugokban hozott esetleges döntéseikkel erre a feladatra nyilván alkalmatlanok.

Mi tudható a jelöltekről?

Több esélyt ad a jó döntésre annak nyilvános tárgyalása, és ennek megkövetelésében, gyakorlásában a komoly sajtónak – a szabadelvű Magyar Hírlapnak például – élen kellene (kellett volna) járnia. Ez, fellengzős megfogalmazásban, alkotmányos kötelezettsége is.

A közügyek iránt érdeklődő Magyar Hírlap-olvasó a korábbi fordulókig legalább azt megtudhatta, kik a jelöltek. (Újabban már ez is a pártok titka?) Az olvasó mindenesetre biztosan ismeri Holló András nevét és arcát is, hallotta beszélni a rádióban és a tévében. Talán, de nem biztos, rémlik neki ugyaninnen Bragyova András is, de Kovács Péter aligha. És mit tudhat meg róla kedvenc lapjából? Hát azt, hogy Kovács Péter Miskolcon jogászprofesszor és "Áder János fideszes frakcióvezető sógora" (A nap témája, márc. 21.). Ez, már bocsánat, tragikusan kevés. Ha a jelöltek személye, szakmai profilja a lapot érdekelné, annak utána lehet nézni, és ha nincs arra pénz, hogy gyakoronokok könyvtárban kutassanak, ott van például az internet, minimálprogramként pedig fel lehet hívni a jelölteket utáló vagy kedvelő pályatársakat, de javasolhatjuk akár a sok tízezres példányban közkézen forgó elektronikus jogtárat, melyben Kovács Péter mintegy negyven, Bragyova harminc szakirodalmi tétellel szerepel. Ez, ha mást nem, legalább szakmai érdeklődésüket jól körülírja. Munkásságuk felderítése nem látszik megoldhatatlan feladatnak. Nem kenyerünk a bezegezés, de most nem tudunk ellenállni a kínálkozó párhuzamnak: az Egyesült Államok elnöke júliusban nevezte meg jelöltjét a Legfelső Bíróság megüresedett helyére, és azóta több ezer oldal iratanyag elemzése nyomán számolatlan újságoldal foglalkozott azzal, hogy a jelölt John Robertstől milyen ítéletek várhatók a legkülönbözőbb alkotmányossági kérdésekben. Megnéztük, megszámloltuk: csak az elmúlt bő egy hét alatt a New York Timesban tizenkétezer szónál többet szenteltek csak ennek. (Miközben a hurrikán uralta a híreket.) Tisztában vagyunk persze a különbségekkel. De a magyar olvasó többet érdemel annál a politikai csőlátásnál, hogy ki kinek a komája.

Az elmaradt botrány

A jelölő pártok, a parlament által választott közméltóságok alkalmasságát immár hosszú ideje nem hajlandók egymással megvitatni. (Ezért is olyanok, amilyenek.) Ehelyett nagyon elegáns fordulatnak vélik, mert papagájként ismételtetik, hogy a rivális által megnevezett személy "megválasztásához szükséges többséget nem tudják garantálni". (Kettőnk egyike is így járt nemrégiben éppen alkotmánybíró-jelöltként, de ezen közismert kedélyünk könnyen átsegítette őt.)

Pár napja tudhattuk meg, hogy az ellenzéki oldal – kiköszörülendő a Lábady-ügy okozta csorbát – új jelölte(ke)t nevezett meg, és, mint a Hírlap írta, "Az illető kiléte egyelőre titkos, de ezúttal meggyőződtek róla, hogy valóban vállalja a feladatot." Ez tényleg nagyszerű és körültekintő. Titkos a jelölt, a jelölés és titkos az ő elutasítása is, legfeljebb a jól értesültek kiszivárogtatnak, ha véletlenül megtudunk valamit, az későn lesz. De, gondoljuk, a kormánypárt és az ellenzék is rendkívül elégedett magával. Azt hiszik, végzik a dolgukat. Nem azt kifogásoljuk ezúttal, hogy kedvenc lapunk lemaradt a hírversenyenben, hanem, hogy ezt az eljárást (nevezzük jobb híján a nép megvetésének), igaz, a hazai sajtó egészével együtt, szó nélkül tudta hagyni. Ezt a magunk részéről furcsálljuk, mert ha normává válik, rossz világ jön ránk.

2005-10-07

Lám-lám reklám?*

"Az általános szerkesztési elvekkel kapcsolatban ezt a felvilágosítást kaptuk: hallgatólagosan elfogadott, hogy a mellékletekre lazább szabályok vonatkoznak, mint a főoldalakra. Érvként elhangzott, hogy az olvasó tudja, mivel áll szemben, és kritikusan olvassa az ilyen írásokat. A magunk részéről a magyarázatot nem tartjuk elfogadhatónak."

A politikai orientációjú napilapokban is népszerű oldalaknak számítanak a különféle piaci újdonságokról

és izgalmas új technológiákról, ketyerékről beszámoló mellékletek. Egyikünket az autós oldalak, másikunkat az új mosógéptrendek és persze a legújabb információtechnológiai csodák érdeklik: minden jel szerint a közönségigény megkerülhetetlenné teszi az ilyenfajta tájékoztatást. Ugyanakkor az ilyen mellékletek sajátos nehézségeket is felvetnek: amikor új trendekről, szolgáltatásokról és termékekről kell beszámolni, akkor óhatatlanul cég- és márkanevek forognak, és felmerül a tisztességes tájékoztatás, illetve a bújtatott reklám között húzódo, gyakran elmosódó határvonal problémája.

Ezúttal olvasói észrevétel alapján kezdtünk vizsgálandni: olyan bírálat érte a Magyar Hírlapot, hogy tematikus mellékletei reklám benyomását keltik. Bevalljuk, ezek a mellékletek eddig nem dobogtatták meg erősebben a szívünket, de most úgy döntöttünk, ha már a kedves olvasónak feltűnt a dolog, szűrőpróbaszerűen megvizsgáljuk egy összeállítás tartalmát.

A szeptember 29-i számban jelent meg a Halló.hu című melléklet a távközlési piac újdonságairól. Úgy kezdtünk neki az elemzésnek, hogy nem voltak kipróbált fogódzóink a bújtatott reklámok kiszűrésére, előzetes elvárásunk csak egy volt: a trendekről és termékekről szóló beszámolóknak valamilyen tág értelemben az olvasó okulását, azaz értelmes fogyasztói döntéseinek elősegítését kell szolgálniuk, nem szorítkozhatnak pusztán termékleírásokra, –ajánlókra. Na de hol a határ? Úgy tűnik, az a legcélravezetőbb, ha egy-egy cikken keresztül mutatjuk be a jó, az elfogadható, és az elfogadhatatlan gyakorlatokat.

A jó példa... – és a rosszak

A melléklet vezető anyaga a 22. oldalon található, Indulásra kész hazai VOIP-szolgáltatók címmel, és ha valaki nem retten vissza a címtől (minket is csak a kötelesség tartott vissza tőle), akkor egész tanulságos szöveget olvashat. Ha netán valaki hozzánk hasonlóan nem tudná, mi a VOIP, az a cikkből rájöhet, hogy az internetes telefonról van szó (ha jól értettük). A cikk elfogadható, mert nem egyes cégeket vagy termékeket, hanem általános piaci trendet mutat be, több érdekelt cég képviselőjét is megszólaltatja, beszámol a még fennálló hiányosságokról, és az is világosan meg tudható belőle, hogy milyen felhasználóknak lehet célszerű erre a szolgáltatásra váltani, és kiknek nem. Itt tehát az olvasó érdekeit szem előtt tartó dolgozatról volna szó.

Kicsit rosszabb érzésekkel olvastuk a 23. oldalon található anyagot, amely éppen a vezetékes telefonszolgáltatás kilátásairól szolt (A technológiai konvergencia a vezetékes telefónia jövője). Rossz érzéseink forrása elsősorban az volt, hogy a vezetékes szolgáltatás jövőjét kizárólag egyetlen cég, a piacvezető Magyar Telekom (a volt Matáv) erőfeszítésein keresztül mutatja be, a vállalat fejlesztési igazgatójának útmutatásával. Ez így elég egyoldalúra sikerült, de összbenyomásunk mégis az volt, hogy nem bújtatott reklámmal állunk szemben, mivel a cikk meglehetősen általános technológiai kérdéseket elemzett, nem esett szó termékekről és szolgáltatásokról. Rossz érzéseink fokozódtak az ugyanezen oldalon található VOIP-konform Siemens-telefonközpontok című anyag olvastán. Itt is egyetlen cég szemszögéből ismerkedünk meg a változásban lévő távközlési piac kihívásaival – és természetesen a cég által a kihívásokra adott merész és újító válaszokkal. Ráadásul itt konkrét megoldások is szóba kerülnek, de kizárólag a cég ismertetésén keresztül, piaci vetélytársak vagy profi felhasználók véleményének kikérése nélkül. A cikk második bekezdésének elején ezt olvassuk: "Azoknak a cégeknek, amelyek még várnának a VOIP-telefóniára való átállással, a Siemens egy másik utat javasol." Itt már kimondottan az az érzésünk támadt, hogy egy sima modorú, ámde energikus termékmenedzser karon ragadott bennünket, és addig nem nyugszik, amíg valamit ránk nem tukmál. De volt ennél rosszabb. A 25. oldalon fellelhető Egyedi ERP-stratégia az Exacttól című cikkel az a legkisebb baj, hogy a laikus olvasó számára a félkolumnás cikkből nem derül ki, mit jelent a címben szereplő kifejezés.

A még rosszabb példák

Roszsabb, hogy a cikk elejétől végéig beillik reklámnak, amint megénekli az Exact Magyarország Kft. tündöklését és további szárnyalását. Ilyeneket tudunk meg a cégvezetőtől a cég új "értékesítési stratégiája" kapcsán: "egy lépcsővel(?) közelebb kerültek ügyfeleikhez, így egységes, összefogott szemléletben képesek kiszolgálni igényeiket". Majd pedig, "az Exact dinamikus növekvő belső apparátusára és stabil nemzetközi hátterére építve saját ügyfeleinek ugyanakkor kiszámíthatóságot és megbízhatóságot garantál". És végül a cég két "meghatározó" termékének említése kapcsán, "versenyképes termékeikre építve a cég a többi piaci szereplőnél magasabb színvonalú, gyorsabb kiszolgálást akar biztosítani az ügyfeleinek". Gondoljuk, ehhez a "többi piaci szereplő"-nek lenne egy-két szava, de őket a kutya sem kérdezi. Mindezeket a jó dolgokat, tisztázzuk, már nem a cégvezető, hanem a cikk állítja, már persze ha a központosítás és a követhető fogalmazás konvenciói még érvényben vannak. A színes broszúrák jól ismert

fordulatait olvasva az embernek az a benyomása, ezt a szöveget nemhogy nem újságíró írta, de szerkesztő sem olvasta megjelenés előtt. Stílusában és tartalmában is megkülönböztethetetlen egy másik cikktől ("Organikus fejlődés – Erdélyben alapított leányvállalatot a Corvex Rt.", 28. o.). Az egyetlen apró különbség, hogy az utóbbi írás korrekt módon a fizetett hirdetésre utaló (x) jellel van ellátva.

Apropó szerzők: az összeállítás valamennyi, nem hirdetésként jelzett anyaga név nélkül, n-szimbólummal van megjelölve, ami nem kelt éppen kedvező benyomást. Telefonon azt a tájékoztatást kaptuk, hogy az összes ilyen cikket a két feltüntetett szerkesztő írta. Javasoljuk, a lap változtasson ezen a gyakorlaton: az olvasónak joga van tudni, hogy kit szidhat vagy dicsérhet egy-egy cikkért, és ha ezt nem kapja meg, akkor kialakulhat a gyanú, hogy a készítők menekülnek a személyes felelősség elől. Pedig jó cikkek is akadtak ugyanitt. Például a munkáltatóknak az alkalmazottak internet- és e-mail-használatának ellenőrzésére vonatkozó lehetőségeiről (A "nagykutya" nem Nagy Testvér, 28. o.).

A magyarázat

A legsúlyosabban kifogásolt cikk kapcsán azt a választ kaptuk a melléklet szerkesztőitől, hogy az ilyen cikkek rendszerint a későbbi hirdetés reményében születnek – ez az állítás később úgy finomodott, hogy csak a melléklet témaválasztása van tekintettel a hirdetési szempontokra. Egyébként az érintett szerkesztő elismerte, a cikknek távolságtartóbbnak kellett volna lennie. Az általános szerkesztési elvekkel kapcsolatban ezt a felvilágosítást kaptuk: hallgatólagosan elfogadott, hogy a mellékletekre lazább szabályok vonatkoznak, mint a főoldalakra. Érvként elhangzott, hogy az olvasó tudja, mivel áll szemben, és kritikusan olvassa az ilyen írásokat. A magunk részéről a magyarázatot nem tartjuk elfogadhatónak. Az okos olvasó persze saját érdekében is figyelembe veszi, hogy milyen sajtókörnyezetben kénytelen tájékozódni. De ez nem adhat felmentést az újságkészítőknek az objektivitás elvárásai alól.

Összefoglalva, a kép nem túl megnyugtató. A konkrét eseteket illetően az ombudsman persze tévedhet. De ha nekünk ilyen gondolataink támadtak, akkor talán másoknak is. És ezen a területen már a gyanú is túl sok. Ezért néhány általános tanulság mindenképpen megfogalmazható.

– A készítő kiléte legyen tudható.

– Ha "trendekről" van szó, akkor lehetőleg ne egyetlen cég perspektívájából tájékozódhassunk csak.

– Ha megnevezett termékekről vagy szolgáltatásokról esik szó, akkor mindig álljon ott vetélytársak vagy (még inkább) a gyártótól független profi felhasználók értékelése is.

– A probléma fontossága miatt helyeselnénk, ha a Magyar Hírlap kidolgozná és közreadná az ilyen típusú összeállításokra vonatkozó irányelveit.

* a címet a rádió c-től lízingeltük (x)

2005-10-21

A halálhír és a madarak

Az eddigi legnehezebb témával kell kezdenünk. A Magyar Hírlap egyik olvasója telefonüzenetben hívta fel a figyelmünket arra, hogy az október 14-i lapszám közreadásával – szerinte – a szerkesztőség kegyeleltét követett el. Ő úgy látja, a címlap, a mód és a terjedelem, egyáltalán, ahogy a Hírlap búcsút vett Eörsi Istvántól – hozzátesszük, a lap rendszeres, régi szerzőjétől –, sérti az elhunyt író emlékét. Akár az előttünk ismeretlen olvasó, mi is tisztelői vagyunk Eörsi Istvánnak, gyászoljuk őt (egyikünk éjjeliszekrényén, minden esti olvasmányként, éppen az író drámakötete pihen). Gondoljuk, nem a magának sok ellenséget szerző költő, író, publicista jelentőségének felismerésében lehet köztünk a vita, hanem talán abban, miről szól, akár a gyász napján is, a napilap.

Gyász és reklámszemét?

A telefonáló mindenekelőtt azt kifogásolta, hogy noha címlapfotó jelent meg az íróról a halálhírét követő napon, előlött a Reklámszemét: teli a postaláda szalagcím és a madárinfluzzával kapcsolatos legújabb hírekről szóló tudósítás kezdő mondatai állnak. Nehéz szívvel bár, de újra elővettük a lapszámot, ám kegyeleti érzésünkben utólag sem érezzük magunkat megbántva. Hozzátesszük, házi közvélemény-

kutatásunk eredménye kimutatta, van, aki a címlapot a betelefonálóhoz hasonlóan ítéli meg. Mi viszont azt látjuk, hogy az újság első oldaláról, majdnem betöltve ezt a teret, átható tekintettel, Eörsi beteg-öreggyerek arca néz ránk. A kép felett és mellett, attól élesen elhatárolva, valóban a nagyjából szokott rendben sorakoznak az aznapi hírek. A napilap műfaja már csak ilyen – mondhatnánk bölcselkedve. Sőt még dicsérnünk is kell a lapot, hiszen megszerezte és közzétette az íróról röviddel a halála előtt készített talán utolsó művészi fényképportrét, melyet a magunk részéről egészen kiválónak látunk. A nekrológot (Etalonember) a lap neves publicistája jegyzi. A szerző a tőle megszokott mives mondatokban búcsúzik Eörsitől. Mi – és rajtunk kívül, gondoljuk, mindenki – más hangon, talán némileg eltérő tartalommal búcsúztatta volna őt. Igaz, ami igaz, keresve is nehéz lenne találni Eörsitől különbözőbb kedélyt, életszemléletet, stílust, mint a búcsúztatóét. De miért is ne érthetné, tisztelné valaki a tőle különbözőt. Megtehetnénk azt is, hogy elkezdünk méricskélni. Lehetne összehasonlítási alap az ugyanezen lapszámban olvasható Pinter Nobel-díjáról beszámoló cikk terjedelme vagy tartalma. Két okból nem tesszük ezt. Először is nem kenyerünk a centizés. Az utókor ítélete szempontjából úgyis egészen mellékes a nekrológok hossza. És az utókor emlékezete is gyakran csalóka. Másfelől Eörsitől talán a legtávolabb állt a formális tekintély tisztelete és annak igénye.

Vírusügy – ismételésekkel

Most pedig, a lap eljárását kifogásoló olvasó megértését is kérve – az újságombudsman sem tehet másként –, egy másik témával: éppenséggel a madárinfluenzával folytatnánk. Ez a téma magában is olyan súlyos, hogy érdemes a figyelemre, de általános tanulságai is vannak, mert a fenyegető járvány társadalmi implikációi és annak taglalása ugyancsak izgalmas. Az is érdekelt bennünket, vajon változik-e a lap hangütese attól, ahogy a fenyegetés egyre közelebb lett. Az újság magatartását ez év februárjától tekintettük át. Mi nem tudtunk semmit korábban a madárinfluenzáról, és elismerjük, a Hírlapot olvasva sok hasznos ismeretet szereztünk. Már a február 27-i számból megtudtuk, hogy nem a most fenyegető lesz az első tömeges megbetegedést és halált okozó a hasonló járványok sorában. Fontos ismeret, hogy a vírus két lépcsőben lépi át a fajok közötti határt. Azt is időben tudtuk meg, hogy ez a fenyegetés nagyon is közeli, a módosult vírus akár az emberiség felét is megfertőzheti. Még szókinszünk is gyarapodott új járványügyi kifejezésekkel: pl. shift, pandémia, H5N1. Mindez egészen rendjén való. Azért az előrejelzések bizonytalanságát mutatja, hogy a nagyon komoly The Guardian cikke alapján úgy értesültünk még februárban: a járvány kitörése valószínűbb, mint az, hogy terrortámadás érje Nagy-Britanniát...

Persze hogy nem bírjuk ki kötözködés nélkül. Sajátos papagájkór elhatalmasodását észleltük a lapon, amikor az újságot olvasva újból és újból ugyanazokat az adatokat olvastuk. Azt, hogy kétmilliótól ötvenmillióig becsülik a szakértők az áldozatok számát, megtudhattuk például február 27-én, március 13-án, augusztus 4-én, szeptember 9-én, szeptember 25-én is; és az korántsem biztos, hogy minden ismétlést észrevettünk. Sőt az erről szóló mondatok, ez azért tényleg lustaság, olykor szó szerint is ismétlődtek. Hozzátesszük, mert mi méltányosak vagyunk, ez napi olvasóként egyikünknek sem tűnt még fel, azaz az újság műfajában ezeket az ismétléseket, bár helyesebb elkerülni, illetve jelezni az ismétlés tényét, talán nem kell annyira szigorúan venni, mint másutt. Azt már határozottan kifogásoljuk, hogy szeptember 30-án a WHO egyik főemberére hivatkozva a lehetséges áldozatok becsült felső értéke hirtelen százötvenmillióra ugrott. Itt éreztük volna először biztosan indokoltnak a korábbi becsülés ismétlését, jelzendő, hogy megváltozott a prognózis, de hiába. Igaz, ugyanezen lapszámban a magyarországi madárvonulásokról is tájékoztattak, és az egyik érdemes magyar szakértő véleményének is helyet biztosítottak, aki szerint egyáltalán nem biztos, hogy a vírus emberről emberre terjedő mutációja egyáltalán létrejön. Hiába böngészünk végig a lapszámokat, most nincs terünk a híradásokat sorra venni, pedig tanulságos részleteket találtunk. Mindenesetre jelezzük, több okunk van dicsérni, mint korholni.

Billegő álláspont

Maradt mégis kifogásolnivaló. Értesültünk, hogy van, ahol még a közhatalom megingásával is számolnak. Eközben a hazai illetékeseket a szükséges gyakorisággal kérdezzeti a lap. Megtudtuk, hogy hazánk a szóvivők és illetékesek szerint a nemzetközi védekezés élvonalában halad. Ez egyébként háttérismereteink szerint nagyon is lehetséges. Mégsem nyugtat meg bennünket, mert a Magyar Hírlapot olvasói olyan lapnak szeretik, mint amely semmit sem hisz el becsületszóra. Noha a szóvivők, illetékesek nálunk legendásan szavahihetők, jó lett volna, ha a hazai védekezés előkészületei mögé tekinthetünk. De az is érdekelne, van-e a mi viszonyainkban olyan különösség, amelyre speciális figyelmet kell fordítani.

Olyasmire gondolunk például, hogy nálunk százezrek élnek olyan higiénés viszonyok között, amelyek Nyugat-Európában ismeretlenek.

Rendszerint külön figyeljük a Magyar Hírlap álláspontját. Ezúttal némi értetlenséggel állunk az október 9-i Csak semmi pánik és az október 13-i Ante portas előtt. Az elsőben a lap azt követeli, ne nézzenek már minket madárnak, ne beszéljenek összevissza, legyen vége a globális kakofóniának, a pánikkeltésnek. Az írás szerint elég a ricsajból. Az álláspont félreérthetetlenül utal a kormányok és a vakcinagyártók gyanús érdekeire. Szerinte most néhány csendes és okos tudóstól kell útmutatást, megoldást kérnünk. Nekünk viszont ez az ötlet kissé utópisztikusnak tűnik, ráadásul a ricsaj termékeny is lehet – ezt nevezik másutt nyilvános vitának. Négy nappal később a lap álláspontja változott. E szerint túrhetetlen, hogy a magyar kormány az egyik utolsó, amely még mindig állat-egészségügyi kérdésként számol ezzel a járvánnyal. Itt – ha egyáltalán értjük, mert egyik álláspont sem világosságával tüntet – azt követeli a lap, vegyék végre komolyan a tudósok figyelmeztetéseit, és bár ez nem véd meg bennünket semmitől, tessék lezárni végre határokat. Ráadásul – bár nem tisztünk megvédeni a kormányt – mi másképp értettük a hivatkozott nyilatkozatot. A miniszter azt a közismert állítást ismételte meg, hogy a vírus mai formájában leginkább állatról állatra terjed.

2005-11-04

"Vazallusok"

Szokatlan, pikánsnak is nevezhető epizód színesítette az elmúlt hetekben a parlamentben vitézkedő pártjaink általában monoton versengését. A szomszédáspolitikai és újabban az európai uniós politika kivételével nemzetközi ügyek ritkán kerülnek kissé provinciális közéletünk homlokterébe – ezt változtatta meg, ha csak rövid időre is a tengerentúlról hazatérő kormányfő váratlan nyilatkozata és az utána következő politikai konfliktus. Már csak az eset ritkaságértéke okán is izgatottan vártuk: mihez kezd a váratlanul terítékre kerülő kérdéssel politikai életünk eleje, na és persze a közéleti sajtó.

Az "emelkedett" történet

Mint ismeretes, hivatalos amerikai útjáról való hazatérése után néhány nappal a miniszterelnök azt állította egy lapinterjúban, hogy 2001 végén az amerikai kormányzat megneheztelt Orbán Viktor akkori miniszterelnökre és kormányára, amiért az nem határolódott el elég egyértelműen Csurka István MIÉP-elnök ama nyilatkozatától, amelyben Amerikát magát tette felelőssé az ellene elkövetett terrortámadásért. Gyurcsány Ferenc szerint elődjének, Medgyessy Péternek és neki több amerikai vizitjébe tellett, amíg sikerült helyreállítani a két ország közötti jó viszonyt és Magyarország "megbízható" szövetségi státusát. A nyilatkozat után az ellenzék természetesen azonnal cáfolt, az amerikai nagykövetséghez fordult megerősítésért, majd bocsánatkérésre szólította fel Gyurcsányt. Ezután a Külügyminisztérium szocialista vezetői olyan válogatást közöltek Jeszzenszky Géza akkori washingtoni nagykövet korabeli jelentéseiből, amely inkább a jelenlegi miniszterelnök állítását támasztotta alá, majd ezt a Fidesz rögvest manipulációnak nevezte, Jeszzenszky pedig (egyebek közt éppen a Magyar Hírlapban) rendkívül ártalmasnak minősítette a titkos jelentések nyilvánosságra hozatalát. Itt tartunk most, és semmi jel nem mutat arra, hogy erről az épületes pontról bárki termékenyebb irányba próbálna terelni a nézeteltérést. A Magyar Hírlap az ügy súlyának és az általa gerjesztett politikai izgalomnak megfelelően több hosszú tudósításban számolt be az ütközetről. De egy színvonalas közéleti laptól nyilván nemcsak tudósításokat várunk, hanem azt is, hogy törekedjék saját eszközeivel is megvilágítani olvasói számára a konfliktus hátterét, és hogy a szereplők szándékaitól függetlenül magát vesse fel a lényegi kérdéseket. Hogy megítélhessük az MH teljesítményét, tisztáznunk kell, hogy melyek lettek volna e kérdések, túl azokon, amelyeket a politika szereplői az előtérbe állítottak.

Először is azt kell megjegyezni, hogy a gyurcsányi állítás újdonságértéke – akár igaz maga az állítás, akár nem – a nullához közelít. A közvélemény politikára figyelő részének jelentős hányada 2001 vége óta úgy tudja, hogy George W. Bush elnök igen megharagudott Orbánra a Csurka-affér kapcsán, és a politikai folklór része az is, hogy a 2002-es választási kampány idején emiatt nem fogadta az amerikai elnök az akkori kormányfőt. (Jócskán cikkeztek is erről annak idején.)

A jó kérdések hiányoztak

Arról is tudni vél a köz, hogy az akkori amerikai nagykövet (Bush bizalmasa egyébiránt) viszonya a magyar jobboldallal kicsit fogcsikorgató volt. Ezért aztán, hogy alkalomhoz illően egy amerikai (közelebről: dakota) mondást alkalmazzunk, Gyurcsány döglött lovat látszik ostorozni. Az egész közjáték egyetlen újszerű eleme az volt, hogy a hivatalban lévő miniszterelnök beszélt az ügyről, mégpedig nem is akármilyen összefüggésben, hanem az elnökkel való találkozója után néhány nappal, ezzel akarva-akaratlanul (de azért inkább akarva) azt a benyomást keltve, hogy magának Bushnak a véleményét közvetíti. Nézetünk szerint ez lett volna az alkalmas kiindulópont az ügy elemzéséhez. Először is, itt van Gyurcsány eljárásának kérdése: itt nem arra gondolunk, hogy politikailag átgondolt, okos lépés volt-e, hanem arra, hogy megengedhető-e az ilyesmi. Nem tartozunk azok közé, akik szerint a külpolitikát ki kellene vonni a "pártpolitikai csatározások" köréből, mert a külpolitikában mindenkinek a nemzeti érdeket kell képviselnie. Minden politikusnak mindig a nemzeti érdeket kell képviselnie: a demokratikus politika lényege éppen a nemzeti érdek mibenlétének kipuhatólása volna, ha nem tévedünk. Ezért nem kifogásolható, ha Gyurcsány bírálja vetélytársát amiatt, hogy az szerinte lépéseivel ártott az országnak. De egy dolog vitatkozni a követendő külpolitikáról általánosságban, mondjuk az Országgyűlésben vagy a kampány idején, és teljesen más dolog természetüknél fogva ellenőrizhetetlen tartalmú közléseket tenni bizalmas, négy szemközti diplomáciai találkozók elhangzottairól. Ez az eljárás nézetünk szerint súlyos kérdéseket vet fel. Nyilván a vélemények itt is ütköznek, de annyi minimálisan elvárható (lett volna), hogy a kérdések legyenek felvetve.

A második, ennél is lényegesebb kérdés, amelynek megvitatására alkalmat adott az incidens, nem más, mint az amerikai külpolitikához fűződő viszony. Természetesen civilizált emberek között nincs vita a vétlen polgári személyek elleni terrorcselekmények egyöntetű és feltétel nélküli elutasításában. Azonban szeptember 11. óta eltelt négy év, és a terrortámadás kapcsán már nem a szolidaritás illő kimutatása az egyetlen tennivaló, hanem az esemény nyomán megváltozott amerikai politika értékelése is, például két magyar részvétellel folyó háborúé. Önmagában is elég kiábrándító, hogy a mostani vitában megszólaló politikai szereplők megakadtak az eredeti, elég szárnalmas kérdésnél (kit szeret jobban Bush?), és ezzel hallgatólagosan elfogadottnak tekintették, hogy a magyar külpolitikának nem lehet más ambíciója, mint hogy minél jobban Amerika kedvében járjon. Azonban ennél is nagyobb baj az, hogy a nyilvánosság egyéb szereplői sem léptek túl az eredeti, beszűkült kérdéssel, és e megállapítás alól sajnos a Magyar Hírlap sem kivétel.

Elszalasztott alkalom

A Hírlapban az eset kapcsán megjelent körülbelül fél tucat írás az állítások és ellenállítások korrekt ismertetésén túl tartalmazott egy Jeszenszky-interjút és egy szerkesztőségi állásfoglalást, amely utóbbiak módját adhatták volna a (szerintünk) fontos kérdések felvetésére. A Jeszenszky-interjú legfőbb erőfeszítése arra irányult, hogy kipuhatólja az amerikai kormányzat neheztelésének mértékét és okait, de fel sem vetődött, hogy a magyar kormánnyal szembeni különféle amerikai elvárások megalapozottsága esetleg vita tárgya lehet. Például jogosan sértődött-e meg az amerikai kormányzat, amiért Magyarország mástól vásárolt repülőgépet? Vagy az interjúkészítő felveti: Bushék azért is megorroltak, hogy a magyar kormány késlekedett az Afganisztánba küldendő magyar kontingens felajánlásával, azt viszont nem, hogy egyáltalán jó döntés volt-e katonákat küldeni oda. A szerkesztőségi álláspont (Mindent az asztalra!, október 27.), miközben kétségbe vonja Gyurcsány politikai kalkulációjának a helyességét, hasonlóan rossz véleménnyel van a Fidesz védekezéséről, és azt látogatja, hogy ki fog jobban kijönni az egészből, majd azzal a követeléssel ér véget, hogy a tisztánlátás érdekében az összes nagyköveti táviratot hozzák nyilvánosságra. Sajnos, a lap megragadt azoknál a kérdéseknél, amelyeket a pártok jelöltek ki: lássunk tisztán, hogy mennyire haragudott meg Amerika annak idején. A szerkesztőség persze jó szokásához híven odamondogat mindkét oldalnak, de a valódi kurázsiban ebben az esetben nem ez lett volna, hanem az, ha nem hagyjuk, hogy a politikai szereplők diktálják a kérdéseket, hanem rákényszerítjük őket, hogy a valóban fontos ügyekről beszéljenek. Tetszik vagy sem, hazánk a NATO és az EU tagjaként immár a világpolitika formálója, még ha csak kicsi mértékben is. A hazai politikusok felkészületlensége erre az új helyzetre nyilvánvaló. De majdnem ekkora baj, hogy az új szerep következményei és az ezzel járó felelősség a tágabb nyilvánosságban sincsen kellőképpen megértve és elemelve. A Magyar Hírlap nagyon értékes alkalmat szalasztott el fontos problémák megvitatására. A jó kérdéseket (és a nekünk szimpatikus válaszokat) ezúttal a lapban rendszeresen író egyik vendégpublicista találta meg (Vazallusok, október 27.). Ezért persze a lapnak is jár elismerés.

2005-11-18

Miért Káeurópa?

Legutóbbi jelentésünkben azt kifogásoltuk a miniszterelnök washingtoni látogatása és az azt követő nyilatkozatai nyomán kialakult kisebbséjta botrány kapcsán, hogy a Magyar Hírlap elszalasztott egy jelentős és ritka alkalmat arra, hogy Magyarország változó nemzetközi helyzetével összefüggő fontos kérdéseket feltegyen. Bírálóatunk elsősorban annak szólt, hogy a lap megmaradt azoknál a beszűkült szempontoknál, amelyeket a konfliktusban érdekelt politikai szereplők erőltettek a nyilvánosság közlönyeire, és elmulasztotta a – szerintünk – valóban érdemi megvitatást igénylő kérdések felvetését. Amikor ezt írtuk, még nem sejtettük, hogy nagyon hamar újabb alkalom adódik: akkor azon keseregtünk, hogy enyhén provinciális közéletünk amúgy is szűkölködik az efféle alkalmakban, ezért aztán annál is fontosabb, hogy a minőségi sajtó megragadja a lehetőségeket. S mi történik? Néhány napon belül itt a feltételezett kelet-európai CIA-börtönök története, köszönhetően a Washington Post november 2-i híradásának. Úgy véljük, az újabb sztori minket igazolt. Függetlenül a kérdéses információ valódiságától és attól, hogy vajon Magyarország érintett-e, ez az ügy is arra világít rá, hogy Magyarország megváltozott nemzetközi helyzetéből következően sokasodni fognak a szituációk, amikor az ország vezetőinek nemzetközi politikai konfliktusokban állást kell foglalniuk, óhatatlanul viták résztvevőivé válva és vitákat kavarva. Hogy jó szokásunk szerint sporthasonlaltal éljünk, a Magyarországot képviselők már nem mások szerelését cipelik, hanem tetszik, nem tetszik, kénytelenek pályára lépni és játszani is. Erre pedig a sajtónak is fel kell készülnie.

A Washington Post-tudósítás azt állítja az amerikai hírszerzés (CIA) magas rangú munkatársaitól származó értesülésekre hivatkozva, hogy a korábban már ismertté vált helyszínek mellett közelebről meg nem nevezett kelet-európai országokban is léteznek vagy léteztek olyan létesítmények, ahol a "terrorizmus elleni háború" során elfogott személyeket anélkül, hogy számot kellene adni róluk, a hivatalos eljárások mellőzésével őriznek és vallatnak. Az ilyen eljárás durván megsérti a nemzetközi jogot és a Magyarország által aláírt egyezményeket, még akkor is, ha a vallatás során nem alkalmaznak kényszert.

Alaposabban utánajárni

Nem csoda hát, hogy a cikk Washingtontól az Európai Unión keresztül a potenciálisan érintett országokig erős visszhangot keltett (lám, mire jó a jó újságírás; álljon itt a cikket jegyző újságíró neve: Dana Priest). A kelet-európai kormányok azonnal visszautasították az állításokat, ám nálunk további izgalmat kavart egy olasz lapban megjelent cikk, amely Cherif Bassiouni ENSZ-raportörre hivatkozva már állította, hogy Magyarországon (is) vannak vagy voltak ilyen helyszínek.

Ennek az esetnek a politikai kontextusa kétségtelenül különbözik a két héttel ezelőtt tárgyalt sztoriétól. Az állítólagos CIA-létesítmények kérdése eddig még nem vált a magyar pártok közötti konfliktus tárgyává, noha az ellenzék természetesen és érhetően kérdéseket intézett az ügyben a kormány illetékeseihez. Ezért a felmerülő kérdések is részben mások. Elsősorban természetesen itt van maga az eredeti tényállítás: a magyar politikai sajtó szereplőinek eminens kötelessége a lehetőségeihez mérten utánajárni annak, hogy mi lehet az alapja a tudósításnak, ha van egyáltalán bármi alapja. Másodsorban, a közölt információknak azért van valami tágabb szöveggörnyezet: nem lehet véletlen, hogy éppen a kelet-európai országok merültek fel. Kelet-Európát mostanság úgy tartják számon, mint az Egyesült Államok terrorizmus elleni politikájának egyik fő támaszát. Ha léteznek egyáltalán az említett titkos kelet-európai központok, akkor csak ezért létezhetnek. Ezért az egész história ismét alkalmat teremt arra, hogy elgondoljunk a magyar (és általában a kelet-európai) külpolitika kérdéseiről.

Ami az első kérdést illeti, a Magyar Hírlap szerzett bizonyos érdemeket. Jelentős terjedelemben számolt be az esetről, és sikerült interjút készíteni a már említett Cherif Bassiounival. Az interjúból kiderült, Bassiouni nem állította, hogy tudomása van arról, Magyarországon léteznek ilyen helyszínek. Ez jelentős lépés a tisztázás irányában, noha persze semmit sem bizonyít önmagában. Bassiouni tudomása nélkül is lehettek itt CIA-foglyok. Hiányoltuk azonban a Hírlap részéről az illetékes kormánytagok rámenősebb faggatását. Egyelőre az a benyomásunk, mintha az újság a hivatalos cáfolatokat minden további nélkül elfogadná. Holott több körülmény is óvatosságra int az ügyben. Lássuk, mi az, amit tudunk. Tudjuk azt, hogy az amerikai törvényhozás két házának vezetője együtt vizsgálatot kezdeményezett annak kiderítésére, hogy az információk miként kerültek ki a CIA-tól az újságíróhoz. Mint a Magyar Hírlap is megírta (november 11.), ez gyakorlatilag annak a beismerése, hogy az információ igaz.

Ki nem mond igazat?

Tény továbbá, hogy az amerikai kormányzat részéről senki sem cáfolta a titkos kelet-európai CIA-létesítmények létezését. Azt is tudjuk, hogy az összes potenciálisan érintett kelet-európai kormány hivatalosan cáfolta, hogy országában volnának ilyen helyszínek. Tehát: nagyon nagy valószínűséggel vannak (vagy voltak) ilyen objektumok valahol Kelet-Európában, de mindenki tagadja, hogy éppen náluk volnának (vagy lettek volna). Ha viszont vannak (voltak) CIA-börtönök, de mindenki cáfolja, hogy éppen nála lennének (lettek volna), akkor legalább egyvalaki nem mond igazat (hiszen több országban is lehetett ilyesmi). Egyszerű, nem? Ehhez még nem kell különösebb újságírói utánajárás, elég egymás mellé tenni az elhangzott nyilatkozatokat. Ha viszont így áll a helyzet, akkor egyelőre nincsen semmiféle nyilvánvaló indok amellett, hogy az ügyben megszólaló magyar kormánytagok (Somogyi Ferenc külügyminiszter és Tóth András titkosszolgálatokat felügyelő államtitkár) cáfolatának eleve nagyobb hitelt adjunk, mint lengyel, román stb. kollégáinknak. Ne legyen félreértés: nem állítjuk, hogy bármelyik magyar illetékes nem mondott igazat. Szerintünk, több megfontolás alapján is, valószínű, hogy nem Magyarország a keresett hely. Csak annyit mondunk, hogy az összes eddig napvilágot látott információ elég sok súlyos kérdést vet fel ahhoz, hogy egy magára valamit is adó közéleti újság, amelynek egyébként nem róható fel túlzott hiszékenység a kormányzati közlésekkel kapcsolatban, szimatot fogjon, és ne nyugodjon bele szűkszavú és mindenféle részletet nélkülöző hivatalos cáfolatokba. Vagy csak bennünk merülnek fel ezek a kérdések?

És ez még nem minden. Ha jobban szemügyre vesszük a magyar kormányilletékesek nyilatkozatait, akkor több dolognak is szemet kellene szúrnia. Tóth András első nyilatkozatában, amit a Magyar Hírlap is idéz (november 4.), annyit állított, hogy "Magyarországot soha nem kereste meg az Egyesült Államok, hogy adjon otthont a titkos telepeknek".

A kételkedés szükségessége

Ez nem éppen mindenre kiterjedő cáfolat, hiszen a telepek megvalósulhattak hivatalos megkeresés nélkül is. Mi több, az eredeti amerikai újságcikk kifejezetten azt állította, hogy a telepek létezéséről nem kaptak hivatalos tájékoztatást a kormányok, hanem csak egy-egy magas rangú illetékest vontak be. A második cáfolat, amit Tóth az Országgyűlés nemzetbiztonsági bizottsága előtti meghallgatásán tett, már konkrétabb: "nem voltak, nincsenek és nem is lesznek Magyarországon CIA-börtönök" (Magyar Hírlap, november 16.). Azonos tartalommal nyilatkozott Somogyi Ferenc a külügyi bizottság előtt: Magyarországon nincsenek CIA-börtönök, és a kormányt nem is kereste meg ezzel kapcsolatban az Egyesült Államok. Ezek egyértelmű szavaknak tűnnek. Itt sem árt azonban, ha felidézzük, mint mondott éppen a Magyar Hírlapnak a már említett Bassiouni. Minden valószínűség szerint nem fogolytáborokra vagy tényleges börtönökre kell gondolni, hanem lakásokra, legfeljebb egy-egy házra, amit a titkosszolgálatok az amerikaiak rendelkezésére bocsátottak (ha csakugyan történt ilyesmi). Ezért a CIA-börtönök létezésére vonatkozó cáfolat nem biztos, hogy teljes egészében megnyugtató.

Nem akarunk árnyakat kergetni. Nem állítjuk, hogy akár csak valószínű lenne, hogy éppen Magyarországon lettek volna ilyen objektumok. De itt nem arról van szó, ki mit sejt vagy valószínűsít. A kérdés az, mi a feladata egy ilyen, az Atlanti-óceán mindkét partján jelentős hullámokat verő, az érintett kelet-európai országok nemzetközi megítélését és helyzetét potenciálisan súlyosan érintő ügyben egy jó lapnak. A jó újság akkor is kérdez és utánajár, ha egyébként arra hajlik, hogy az adott esetben hitelt lehet adni a kormányzati nyilatkozatoknak. Most viszont, ahogy mi látjuk, volna is némi ok a kételkedésre. Tisztában vagyunk vele, hogy az MH-nak, mint valamennyi magyar lapnak, az anyagi lehetőségei korlátozottak. De ahhoz nem kell pénz, hogy a tényeket egymás mellé rakjuk, és feltegyük a jó kérdéseket. S hiányoltuk a szerkesztőségi állásfoglalást is.

Lehet, hogy túl korai a bírálattunk. Az ügyben még majdnem valamennyi kérdés nyitott. Várjuk, hogy a szerkesztőség mihez kezd velük.

2005-12-16

Emberség, állatság

Nehéz léptekkel közeledik a szeretet ünnepe. Aki teheti, súlyosan csörgő aranyláncot, nercbundát, a gazdagság más trófeáit cipeli haza. Mások, kevésbé tehetősek, szánkokkal, zsákokkal az erdőt járják, és lefejezik a süvölvény fenyőfákat. (Akad végül pár bolond, aki az ünnep elmúltával eleven karácsonyfáit távoli kertekben, erdei tisztásokon ülteti el, aztán ugránczó kölykeit magával cipelve látogatja, aggódva figyelve minden tavasszal a gyenge hajtásokat.)

Mindez csak azért történik, mert egy messzi kisvárosban egyszer egy vajúdo asszony, akinek, tudjuk, senki nem nyitott ajtót, ugyanis a város lakói ránk hasonlítottak, olyan istállóban szülte meg gyermekét, melynek még ajtaja sem volt, és csak a szamarak, ökrök lehelete, trágyájuk melege mentette meg őt és kisfiát a kihűléstől, az éjszaka hideg szelétől.

Nagyon kutyabarát újság

Itt lenne az ideje, hogy – mérlegre téve minden fontos cikket és megszámlálva az összes jelzöt – megnézzük, miként szól a Hírlap az emberről, persze csupa nagybetűvel. Nem tesszük, mert visszatart a kötelező ombudsmani szemérem meg egy kevés mizantropia. Ehelyett elővettük a Hírlap állatos, lényes cikkeit.

Ez egy nagyon kutyabarát újság. Lehet dicséretnek venni vagy bírálóknak, a macskások és például az embertartók megsértődhetnek, de a tények önmagukért szólnak. A lényes cikkek kilentzede csak kutyákat említ. Mi nem törünk pálcát a lap felett, a haladó etológia a kutyát amúgy sem sorolja az állatvilághoz, inkább emberi jelenségnek tartja. A Magyar Hírlap hősei olyan kutyák, akik az élet árnyékos oldalán járnak. Magyar kutyák ők, a menhelyek lakói, a letépett fülűek, a törött csontúak, az elgázoltak. Ezek a rövid és mértéktartó beszámolók persze nem kizárólag a kutyákról szólnak. "Az ilyen kutyák egyre többet alszanak összekuporodva, remélve, hogy egy hideg éjszaka után többé nem ébrednek fel" (A rácsok mögött, 11. 27.). Van például mozgáskorlátozott kutya, és olyan gazdát szeretne, aki tekintettel van rossz lábára, és segíti vakarózni.

A kutyák sorsa, reményvesztettségük óvatosságra inti az újságolvasó embert is. Mert aki elveszíti a nagyfőnök kegyét, legyen bár előkelő sarj, útkaparóként is végezheti. Itt van például az arisztokrata Artúr esete, akit a felületes szemlélő akár irigyelhet is, hisz még mindig svábhegyi lakos, elég jó környék, csak hogy bejelentett lakóhelye a Svábhegyi Állatmenhely. Artúr fajtatizta foltos dog, korábban az élet napfényes oldalán sétált, mamáját például Hímes Gyöngye Dollinak hívják, nagyapja pedig nem más, mint a nemes Casanova von Fanatic (Kutyagyász, 10. 28.). Most meg, a róla közölt fénykép tanúsítja, rácsok mögül néz ki, szomorúan.

Déry Tibor (elfelejtett magyar író) egy helyen megjegyezte, hogy lehet ugyan kutya nélkül is élni, de minek. Az ugyancsak elfeledett költő pedig úgy vélte, hogy a pesti belvárosban gyereket tartani ugyanolyan problematikus, mint kutyát. Am a tudomány lehetőségei azóta új kapukat nyitottak meg. A Magyar Hírlap-olvasó azt is tudja, hogy a tudástársadalom már csipekkel veszi fel a harcot a kutyaszar ellen. Erzsébetvárosban – az ötlet Hunvald György polgármestertől származik – októbertől kötelezővé tették a kutyák mikroczipes azonosítását. "Az elképzelések szerint az összes kerületi kutya nyakbőre alá beültetnék a kapszulát, amely passzív adattárolóként működik. A módszerrel a közterület-felügyelők métereikről leolvashatnák az ürüléket maga után hagyó kutya és gazdája adatait, megkönnyítve a szabálysértési eljárás indítását." (Csipekkel a kutyapiszok ellen, 09. 01.) Ámbár az ügy ólomsúlyú adatvédelmi kérdést is felvet, megítélésünk szerint, mivel nem kell már mások miatt szégyenkezniük, az intézkedés új perspektívát nyit a becsületes erzsébetvárosi kutyatartók előtt. Innen is felhívjuk hát a belvárosban élő gyermekes házaspárok figyelmét a kutyatartás, a kutyásokat pedig a gyermeknemzés kellemességére és szépségeire.

Macskák, görények és...

A lap, noha kutyaoldali értékpreferenciái árulkodók, a macskások bizalmát sem szeretné eljátszani. A laphoz hasonlóan fontos közügynek véljük magunk is, hogy szűnjön meg végre a macskadobálás, ne dobják át a kerítésen rossz emberek a macskákat. Nem csupán a lusta Mirci járt így, de a hároméves fürgé perzsa is, akit állatorvosi kertbe hajítottak. (Ne dobálják a macskákat, 08. 12.) Sok macska, némelyikük egyébként "meglepően kedves személyiség", hacsak egy néni nem segít rajtuk, egész kóbor életét temetőben csontsoványan, sírok között éli. (Nyávogás a sírok között, 08. 05.) Akad azért bíráltnivaló az állatos Magyar Hírlapban is. Amennyire fontos volt megtudni, hogy a görényt is

lehet szeretni (Görény, aki nem játék, 10. 21.), és hogy bepillantsunk végre a félfülű huskylány sorsába, talán a beszámoló rövideje miatt, de homályban marad, miért okoz a huskynak külön gyötrelmet, hogy "olyan épület előtt van a helye, ahol harminc, gazdára váró hullámos papagáj röpköd?" (Egy husky és harminc papagáj, 11. 04.).

Kényes a helyzetük azoknak is, akiknek az embertartás gondja felhőzi homlokát. Itt van például a XXII. kerületi önkormányzat, amely egyik rendeletében megtiltja, másokban viszont engedélyezi, hogy a magasfeszültségű vezeték közelében emberek éljenek. Nemcsak a menhelyi kutyák, az érintett lakók is nyugtalanok. "Most menjünk vagy maradjunk?" – kérdezi gyakorlatilag önmagától az egyik lakó, H. L. És ott van a hatvanéves T. úr esete, ő nyugodt életet szeretne (Aki egyáltalán nem bírja a sugárzást, 09. 01.). Tóth urat ugyanis az elektromos jeladók környékén fejfájás, ingerültség, ízületi fájdalom veszi elő. Érthető, hogy attól nem enyhülnek tünetei, hogy Bakos osztályvezető viszont kijelenti: "A kísérleteink azt mutatták, hogy az elektromos háttérsugárzás kibocsátói, a magas antennák vagy a mobilátjátszók legfeljebb az emberek pszichéjére hatnak, más élettani hatásuk nincs." T. úr most lakást keres, és a felkínált ingatlanokban elsőként mindig a sugárzást méri.

Turul, bicikli, képviselő

A lap makacsul vissza-visszatér a madár–ember együttélés kérdésére (lásd erre: A halálhír és a madarak című ombudsmani jelentést). A gazdag budai kerület lakosait például megosztja a turulmadár (A helyén marad még egy ideig az engedély nélkül épített budai turulszobor emlékműve, 10. 24.). A lap által megkérdezett illetékes szakértő, Zsigmond Attila úgy tartja: "Az alkotást mint esztétikai jelenséget támogattuk, de a felállítás helyét és módját nem." A turult ugyan nem kérdezték, de mi úgy tudjuk, sokkal jobban érezné magát valahol egy világháborús honvédelemlékmű fölött.

Az országgyűlési képviselő is az embertartók kasztjába tartozik, viselkedésének megfigyelése ezért különösen hasznos (Nem használják a parlamenti bicikliflottát, 11. 08.). A lap munkatársa hosszas kutatással kiderítette, hogy az Országgyűlés saját bicikliflottával rendelkezik, amely azonban a fölöslegesség érzésétől gyötörve, nekibúsulva csak rozsdásodik évek óta. Az aranyszínű éles nyelvű képviselők a kormány–ellenzék bináris kód szabálya szerint vérmes polémiákban, de alapjában vállvetve küzdenek nap mint nap a kerékpáros közlekedésért. "Elképzelésünk szerint a képviselők a Parlament és az onnan néhány száz méterre lévő képviselői irodaház között tekerhetek volna, reméltük, hogy így legalább a környék parkolási gondjai enyhülnek" – mondta a lap kérdésére a flotta kezdeményezője. Politológiai felkészültségünk ezúttal cserbenhagyott. Politikaelméleti hipotézisünk sugallata szerint az lehetett a baj, hogy a kerékpárflotta szabad demokrata ajándék. De a tényfeltáró cikk meggyőző bizonyítékkal szolgált: maguk az SZDSZ-esek sem kerekeznek. Lehet, hogy nem is tudnak? Nagyjából ennyit tudtunk meg a lényekről az elmúlt hónapok hírlapos tudósításaiból. És alig tudjuk leplezni elégedettségünket.

Kötözködési hajlamunk kiélésére csak annyit szólnunk, hogy néha jó lenne visszatérni a megismert sorsokhoz. Vajon hogyan alakul Morzsi, Milka, Dzsoni, Mackó, Artúr, Leli, Lina, Mirci, Felszálló Turul, H. L. úr, T. úr, Hunvald György, Horn Gábor és Mitnyan György élete?

Volna még egyetlen kérdésünk, de nem biztos, hogy a választ rá a Magyar Hírlap hasábjain keressük. Vajon mi lesz a végítélet napján az emberek által megkínzott és megölt állatokkal?

2005-12-2

A liberális és az iszlamista

Most is próbálkozunk. Azt tudtuk, hogy a világban baj van, és azt is, hogy Magyarország része a világnak. Mindazonáltal mi - hadd fogalmazzunk egyszer gyermeteg módon - úgy véljük, hogy minden vallás papjai és hívei között egyaránt vannak jó és rossz emberek. Vannak fanatikusok, agresszívak, háborúzóok, de akadnak békeszeretőek is. Akárcsak a 43-as villamoson. Nem szoktuk a Magyar Hírlapot más lapokkal összemérni, de a közhangulat jól érzékelhető változásait szívesen szembesítjük a lap megnyilvánulásaival. Mert mi magunk nehezen térünk napirendre, ha látjuk, hogy poéták, jó tollú literátorok, választékos beszédű szabadelvűek, jó keresztények, vallásos zsidók, nemzeti liberálisok, humanisták az öklüket rázzák

a bevándorlók, az arabok, az imámok felé. Úgy véljük tehát, a liberális újsággal szemben lehetnek e téren ombudsmani igényeink.

Az elemi érték

Talán már rájött a kedves olvasó, elsősorban (de nem kizárólag) a franciaországi zavargások ürügyén arra voltunk kíváncsiak, megjelenik-e valamiféle előítéletesség a Magyar Hírlap oldalain az ebben az összefüggésben legtöbbet emlegetett csoportokkal, az arab származásúakkal és a muszlim vallásúakkal szemben. Előre kell bocsátanunk, nem volt olyan érzésünk, hogy amit mi az emberiség elemi értékének vélünk, hogy ugyanis egyenlő méltóságú személynek kell tekintenünk mindenkit; a lapban bárki vagy bármi komolyan veszélyeztetné. Megelőlegezzük, ebben nem kellett csalódnunk, és ez nem kevés. Azért íróasztalunkhoz ülve mégis útra keltünk, hogy ellenőrizzünk. Mentségünk, hogy az újságombudsman legfőbb erénye, a kíváncsiság.

Találtunk persze olyasmit, amit helytelenítünk. Például: "Nincs különösebb gond Franciaországban, csupán egy apró félreértés miatt rombolnak és gyújtogatnak fiatal muzulmán citoyenek." A Hírlap stiláris sokfélesége előny is, néha hátrány is, olykor nehezíti az olvasó dolgát, de dolgozzon néha az olvasó is. A mi felfogásunk szerint a személyes hangvételi cikkekben sok minden elmegy, de azért bárki is ajánlja, most olvasóként magunkról beszélünk, nem tartjuk követendőnek a lengyel Jog és Igazságosság világnézetét.

"A múlt hónapban hallottam egy háttérbeszélgetésen a leendő lengyel kormány egyik tagját azt mondani, hogy 'a hanyatló európai népeiségnél sokkal nagyobb gond a periférián tesztoszterontól duzzadó több millió ifjú dzsihádistá'. A Jog és Igazságosságot legalább azzal nem lehet vádolni, hogy nem beszél nyíltan és plasztikusan, ami vezető kormánypárttól új jelenség Európában, ahol még a harmadik generációs bevándorlóknak is csak a joгаikról lehet szólni, a kötelességeikről nem."

A szerzőnek (a lap főmunkatársa), a gonzo-szöveggel jól szalad a tolla, és távolról sem rasszista, tudjuk ezt élvezetes észak-afrikai útleírásaiból is, de még innen is: "Ahogy egy fiatal muzulmán mondta: 'Muzulmán névvel nem kapok megfelelő munkát.' ... Mindezzel persze nem azt állítom, hogy ne érne nagyon sok beilleszkedni vágyó muzulmán fiatal hátrányos megkülönböztetés, csak azt, hogy ez a kialakult helyzetre nem ad magyarázatot." Kár, hogy közben szerepel ez a mondat: "Ez van, az ember felveszi a legszebb kapucnis pulóverét, a Molotov-koktélos üveg ki sem látszik a zsebéből a felvételi beszélgetésen, aztán mégis elutasítják." Ezt mi nem tudjuk másként olvasni: a szerző azt állítja, a munkát kereső (és nem kapó) muzulmánok jellemzően gyújtogatók. Az is az árulkodó, mert a nyelvtan árulkodik, hogy a cikkben leltünk olyan, szerintünk értelmetlen mondatra, amit még alcímként is meg kellett csodálnunk: "Ha a francia muzulmán fiatalok úgy érzik, gettóban élnek, hát ők maguk tették őket azzá." (Tesztoszteron a gettóban 2005-11-04)

De, a példa kedvéért kiválasztott másik, a lap ugyancsak erős hangja, pedig így felel: "Erőszak van, ezt mindenki tapasztalja, de a "terrorista" fogalmának semmi értelme addig, amíg az kizárólag a hátizsákos merénylőkre vonatkozik, a koncentrációs táborokat üzemeltető, kínzásokra parancsot adó szuperhatalomra pedig nem." (Háborús közhelyek 2005-11-26)

Az összhatás

A Hírlap oldalain tehát talál az olvasó mindenfélét, de a kép egésze azt mutatja, hogy a Magyar Hírlap számára is természetes, hogy Európa nagyvárosaiban sokféle náció és hit lelt otthonra, sem nép, sem vallás, sem az idegenek e minőségükben nem tehetők felelőssé a terror, az erőszak miatt.

Túl a közvetlen előítéletességen, azt is megnéztük milyen környezetben jelenik meg az iszlám/mohamedán szó, azaz milyen képzetársításokat hoz létre vagy erősít meg, akár önkéntelenül is, az újság. Ha leszámítjuk a kivételnek számító semleges említéseket, az iszlám szót tartalmazó szövegek, gyakran a vallásra is utalva, szinte mindig negatív összefüggésben (terror, fundamentalizmus, zavargások) jelenik meg. Nem azt állítjuk, hogy az általunk olvasott tudósítások bármelyike önmagában helyteleníthető lenne, hanem azt, hogy összességében az az asszociáció keletkezik, hogy az iszlám lényegét tekintve függ össze a terrorizmussal és más hasonlókkal.

Az ellenpróba

Ellenpróbaként megnéztük más vallások előfordulásait is: a buddhista mindig; míg a katolikus és a zsidó változó arányban, de rendszerint inkább pozitív összefüggésben említődik. (A zsidó szó Izrael palesztinokkal szembeni politikája, a katolikus kifejezés pedig az egyház politikai törekvései, pénzügyei, a papi pedofília miatt kerül olykor negatív szövegek környezetébe. (A szélsőségeseknek udvarol Lech Kaczynski 2005. 11.05., Ördögűzés 2005-08-04, Múlnak a gyermekévek 2005-07-29 Nyeréséges a Vatikán 2005-07-10, Fizet az egyház a pedofil papokért 2005-07-06)).

Ezzel szemben az iszlám szó még a legárnyaltabb megfogalmazásokban is kellemetlenül cseng: ".az iszlámnak számtalan ideológiai és politikai áramlata van, ráadásul a terrort nem lehet pusztán a muzulmán szélsőségesekre korlátozni." (Négy éve haditerv nélkül zajlik a terror elleni háború 2005. 11.10.). "Egyelőre hatástalan a Franciaországi Iszlám Szervezetek Szövetségének fatvája - vallási rendelete -, amely elítélte az erőszakot, és megtiltotta a muzulmánoknak, hogy részt vegyenek a zavargásokban." (Franciaországban továbbra sem lelik a zavargások ellenszerét 2005. 11.08.). Ezt erősíti az "iszlamista" kifejezés, mely a terror elkövetetteinek szinonimájává vált a világsajtóban és persze a Magyar Hírlapban is, persze annak nyomán, hogy a terroristák is így határozzák meg magukat. (Pl: Megerősödtek az iszlamisták Egyiptomban, 2005.11.21). Még az indiai-pakisztáni konfliktus kapcsán is kizárólag iszlám szélsőségekről és militánsokról esik szó, noha hindu vallási erőszak is van bőven. De a Hírlapban a hindu, ha erőszakos, akkor sem szélsőséges, legfeljebb "jobboldali" vagy "keményvonalas" (2004. 06. 15.), ami mégiscsak szebben cseng. És persze a "hindu" szót is a legváltozatosabb összefüggésekben, többnyire az egzotikus kultúráknak kötelességszerűen megadott tiszteletteljes említésekben olvashattuk ("India várja a zene- és táncrajongókat" 2005. 10. 06., "A gyökértelen Mr. Naipaul" 2005. 08. 30.)

Az külön is érdemes az említésre, hogyha az iszlám nagyritkán egyáltalán pozitív kontextusba kerül, akkor éppen a keresztény vagy zsidó fogalmi, kulturális összefüggés adja meg a rokonszenvező szövegek környezetét: "Akkóban - kétóránnyira a fővárostól - megnézhetjük, hogy települt egymás mellé az arab, a keresztény és a zsidó kultúra. A Földközi-tenger partján fekvő település lakosságának egyötöde arab. Érdemes elsétálni az óvárosba, bebarangolva a hatalmas várat, amelynek negyven méter magas tornyából pazar kilátás nyílik a karavánszerájokra." (Kultúrák találkozhelye, Izrael, 2005. 09.13).

Hangsúlyozzuk, nem azért idézzük fel ezeket a példákat, mert mi magunk bármely egyes esetben másként fogalmaztunk volna. De arra azért gondolunk, hogyha a buddhista, a katolikus, a protestáns, a zsidó, a hindu meglehetősen gyakorisággal kulturális, folklorisztikus vagy éppen kulinális szövegek környezetébe kerül, megeshetne ez gyakrabban a mohamedán, az iszlám szavakkal is. Ezzel talán elérhető lenne, hogy az "iszlám" szóról ne kizárólag a "terrorista" juthasson az ember eszébe.

2005-12-30

Vajon mikor találkozik Pléh Öcsi Libás Mancival?

Nincs groteszkebb látvány, mint két újságombudsman fölmutatott hitvallás nélkül. Ombudsmani credónk szerint mindenkor komornak, rosszindulatúnak és mélyenszántónak kell lennünk.* Ez év végén sem történhet másként. Annál is kevésbé, hisz hosszú évek óta gyomrunkra szorított kézzel menekülünk, ha csak meglátjuk az év végi újságok vicces dolgoktól nedvező, kényszeresen humoros hasábjait. Ezúttal is komolyra fordítjuk a szót, és ahogy alkotmányjogász-sportújságírói körökben mondják, már a témaválasztás lehetősége terén is a bőség zavarával küzdünk.

Tessék a szelekre jobban odafigyelni

Az év utolsó ombudsmani jelentése szólhatna az időjárás-jelentésekről is, amelyekben, akárcsak más újságoknál, számos súlyos aránytévesztéssel terhelt a Hírlap gyakorlata. Ha az időjárás-előrejelzés egyetlen sorát vesszük is górcső alá, gyakran valóságos tárnája nyílik meg a problémakörnek, amely olyan mély kútként tátong, hogy beleszédül a tekintet. Mert például mire véljük ezt: "ma – miután a reggeli köd nagyon lassan felszáll – felhős idő lesz. Említést érdemlő eső nem esik. Gyenge, változó irányú szél fúj. A hőmérséklet kora délutánra 14 fok köré emelkedik." (nov. 5.) Azt hogy a mondatot kisbetűvel kezdik (most év végén jószívűek és nagyvonalúak vagyunk), csak modorosságnak minősítjük. De azért a mihezértés végett jelezzük: a magyar mondat rendszerint nagybetűvel kezdődik. Rátérve a tartalmi gondokra, a "lassan felszáll"-t még csak értenénk, de mi az hogy "nagyon lassan felszáll"? Mihez képest nagyon lassan? A tegnapi ködhez hasonlítva vagy a holnapéhoz? Gyanúnk szerint sem a szerző, de – ami még súlyosabb – még a szerkesztő maga sem biztos abban, hogy egyáltalán felszáll-e az aznapi köd, így próbálja a "nagyon lassan" fordulat alkalmazásával bebiztosítani magát, elkerülni egy előrejelzési

szempontból elfuserált teljesen ködös nap ódiáját. Hasonló ravaszkodás érhető tetten az "említést érdemlő eső"-ben. Aztán másnap így szólhat a szerkesztőség: "Persze esett tényleg az eső, ám nem volt említést érdemlő" – Vagy így: "Na ugye, hogy nem esett az eső! Megmondtuk tegnap." Egyébként, tessék legalább néha kilépni a nyelvi sztereotípiák világából! A köd, ha ezt az édes-mostoha nyelv figyelmen kívül hagyja is, nem füst, repülőgép vagy kerecsensólyom, ami felszáll, ellenben lent lakozik és ott is szűnik meg, ezért csak eloszlik, feloszlik, felszárad, esetleg köddé válik. Az igényes lap ne szolgálja ki, de álljon élére a progresszív nyelvhasználatnak! Hasonlóan gondterhes és megtévesztő fordulat a "változó irányú szél fúj". Ki találkozott már olyan széllel, amelyik nem fúj? – kérdi az ombudsman a magyar nyelvtől és lapjától. Mondjuk: Holnap, ellentétben a délivel, a változó irányú szél nem fog fújni. A szél vagy van, vagy nincs, mondanánk Bulgakov nyomán: azaz pontosan "változó irányú szél lesz", a fújást, helyesen, ne hangsúlyozzuk. Több odafigyelést tehát a szelekre! Aztán, mi az hogy "A hőmérséklet kora délutánra 14 fok köré emelkedik." Akkor a körét most vertikálisan vagy horizontálisan értse az olvasó? Mert ha vertikálisan, akkor az a 14 fok lehet 15 vagy akár 13 is, de ha horizontálisan nézzük, ami pedig a "köré" szó fogalmi része, vajon milyen hőmérséklet van még a 14 fok mellett? A legsúlyosabb probléma mégis az, hogy a Kárpát-medencei időjárás háttéré ködös homályban marad. Nincs egyetlen meteorológus, akit kedvenc lapunk megkérdézhetne a köd, a változó irányú szél hátteréről? Csak Kelet-Közép-Európában ilyen változékony irányúak a szélfúttá ködök? Miközben a ködös Albion fürdik a napsütésben? De miért? A Magyar Hírlap olvasója pontos, ellenőrzött ismereteket vár el, joggal. Segítene már az is, ha mindig az előző napi időjárásról adna hírt a Magyar Hírlap, viszont pontosan.

Az olvasók tervszerűtlenül írnak mindenfélét

Szólhatnánk a Magyar Hírlap korszakos sajtótörténeti vállalkozásáról, az általa Magyarországon meghonosított újságombudsmanról. Egyelőre nem tesszük ezt sem, és nem tapintatból, hanem szerénységből és műfaji megfontolásokból. Most még nem engedjük szabadjára a tollunkat, de nem ez az utolsó szavunk, eljön még az idő, amikor meghajtuk az elismerés lobogóját. Sokan tartják úgy, az olvasónak kötelmei vannak a lappal szemben. Hogy tehát a jó olvasó volna a lapért, a jó lap meg valószínűleg az ombudsman kényelmét szolgálja. Rendes helyeken például szerkesztőségi szobákban avatott szakértők alkotják az olvasói leveleket. Lásd pl. a szexológus válaszol az Andi bánatos lány jelígre. Ideje lenne lépni ezen a téren is.

A Magyar Hírlap olvasói egyelőre minden terv nélkül összevissza írogatnak. Egyikük botrányosnak, másikuk fényesnek látja Eszterháza mai szerepét (dec. 27–28.). Sőt a nekünk betelefonáló olvasó – igen helyesen – a lap hanyagságát eréllyel azért bírálta, amiért a mellékelt fotó tanúsága szerint emeletes épületet nevezett ki a kastély istállójának (dec. 19). Némelyik a T-Comot (dec. 27.), az egész politikai elitet, más a fiúkat, a negyedik az elvtársból lett urakat, az ötödik a kormányba furakodott jogászokat (dec. 28.) bírálja. Gyurcsány és Orbán ugyanúgy megosztja a levelezőket, mint a MOB lemondatott főtitkára (dec. 28.). Van, akinek találó nyelvi fordulattal megformált véleménye szerint Antall József "messzebb volt a liberalizmustól, mint Makó Jeruzsálemtől" (dec. 15.), a másik író olvasó szerint viszont ez épp ellenkezőleg áll. Ebben a zürzavarban lehetetlen tájékozódni.

Legyen egységesebb a levelezési rovat

Van olvasó, aki a közjót az államtól várja, más azt éppen az államtól félti (dec. 21.). Az egyetlen állásfoglalás, amelyet senki nem vitat, hogy Pléh Öcsinek és Libás Mancinak végre találkozniuk kellene (dec. 28.). Mindketten pártállam ihlette szobrok, de amíg Pléh Öcsi a salgótarjáni szoborpark biztonságát élvez, Libás Manci illegalitásba vonult. Libás Manci korábban Szegeden élt a Nemzeti Színházzal szemben. Az ízületek nélküli óriásnő az olvasó emlékei szerint horgas csőrű, ámde libatestű állaton taposott sok éven keresztül, mely állat akár egyfejű Habsburg-sas is lehetne, hisz a talapzatra vésett évszám: 1919 ilyen merész képzettársításra sarkall. Miután ezt a találkozót követelő állásfoglalást eddig érdemben senki nem vitatta, és magunk is egyetértünk, az ím megtalált konszenzus lehetne alapja a levelezési rovat régen esedékes megújulásának.

Formabontó ombudsmani jegyzettel kezdjük az évet. Nem arról írunk, ami a lapban megjelent, hanem ahhoz próbálunk megjegyzéseket fűzni, ami az előttünk álló hónapokban következik. Bizonyára kitalálták már, a választási kampányról és kampánytudósításról lesz szó. Mentségünkre, nem ez lesz az első kampány, amelyben újságot olvasunk.

A kampányról való beszédnek és tudósításnak megannyi csapdát kell elkerülnie. Ezek között első helyen említenénk az álszentséget és édestestvérét, a műfelháborodást, a gépies szörnyülködést. Az ötödik választási kampány előtt állunk, és mára jóformán mindenki megtanulta és – szerintünk – többé-kevésbé tudomásul vette, hogy a választások tétje az ország számára, de különösen a kormányzati hatalomért versengőknek hatalmas, és a kampányban felvonultatott erők és eszközök a tét nagyságával arányosak.

Hatástalan intelmek

Ezért azután nem lehet sok foganatja, így értelme sem, a kampány "eldurvult," "személyeskedő" hangneme felett lamentáló erkölcsi intelmeknek. A demokratikus politika olykor meglehetősen érdes valóságát persze nem muszáj szeretni, de tudni kell, hogy ez a rücskösség a demokrácia versengő, pluralista természetének elkerülhetetlen velejárója, a pluralizmus alternatíváját pedig ismerjük, és a magunk részéről nem kedveljük. Ezért valahányszor a hangnem durvaságát halljuk kárhóztatni, gondoljunk arra, hogy az efféle szirénhangok könnyen a "nemzeti egység"-et áhító, irracionális várakozásokat ébresztő és ezért veszélyes szölamok bevezetői. Első hüvelykujjszabályként ezért azt javasoljuk, hogy az úgynevezett "hangnem" csak a valóban kirívó esetekben legyen önálló elemzések, eszmefuttatások és tudósítások témája, egyébiránt pedig tételezzük fel, hogy a felnőtt állampolgárok zöme azt a kampány jellegzetességeként érti és helyén kezeli.

Rögtön ide tartozik a második probléma, az úgynevezett negatív kampány kérdése. A kampányok résztvevői rituálisan negatív kampányolással vádolják riválisaikat, ebben nincsen semmi új. Az erről beszámoló sajtónak azonban körültekintően kell eljárnia az ilyen kijelentésekkel, és jobb nem beugrani neki, hiszen jórészt ugratásról van szó. A politika szereplői ilyenkor magától értetődőnek tekintik, hogy a negatív kampány elítélendő, és hogy a kampánynak helyesen csak a programok és ígéreték összevetéséről kellene szólnia, és ezt a vélekedést sokan visszhangozzák. Ebben a nézetben annyi az igazság, hogy végső soron a legfontosabb kérdés természetesen az, hogy milyen politikát képvisel kormányon a győztes párt. Azonban a múltbéli teljesítmény csaknem ugyanilyen fontos: a politikusoknak nemcsak arról kell meggyőzniük a választókat, hogy az ő elképzeléseik a legjobbak, hanem arról is, hogy őszintén képviselik ezeket, és képesek is azok megvalósítására. A jelenlegi szereplők mindegyike elvette már a hatalom almáját. Az ígéreték hitelét nagyrészt az eddigi teljesítmény adja vagy éppen veszi el. Ezért a politikai ellenfelek ballépéseinek, következtelenségeinek vagy pálfordulásainak a hangoztatása legitím része a demokratikus politikának, s végső soron a választók érdekeit szolgálja: hozzájárulhat a tájékozott döntés lehetőségéhez, a múltbéli hibákat és bűnöket illető választói elszámoltathatóságához.

Negatív kampány is kell

Van az úgy, hogy azokat járattják le, akik erre rászolgáltak. Ha ezt értik negatív kampányon, akkor abban (mármint a negatív kampányban) nincsen semmi kivetnivaló. Ami a legtöbb esetben valóban helyteleníthető, az az, ha olyasmikkel próbálnak valakit rossz fényben feltüntetni, aminek nincs köze politikusi tevékenységéhez (például magánélet), vagy ha alaptalanul próbálnak félelmet ébreszteni valamely politikai szereplővel kapcsolatban. Azonban ilyenkor sem azzal szolgálja a közérdeket a sajtó, ha szertartásszerűen elítéli a "lejáratosdi"-t, hanem (második hüvelykujjszabály) ha feltárja – mondjuk – hogy van-e bármilyen alapja a félelemkeltésnek, vagy kiáll a magánélet védelme mellett. És persze az sem stílus kérdése, ha valaki például a politikai ellenfelét a nemzet szándékos tönkretételével vádolja. Azért persze mi sem akarunk teljesen kimaradni az össznemzeti képmutatásból. Ezért harsányan és korszerűtlenül ragaszkodunk abbéli meggyőződésünkhöz, hogy a kampánytudósításoknak elsősorban mégiscsak a politika tartalmi kérdéseiről kell szólniuk, és nem – például – arról, hogy valamely pártvezér újabban festi-e a haját. Persze nagy kérdés minden újságnak, hogy mennyit és miképp írjon a politika külsőségeiről, és mivel a külsőségek is valamiképp a választói támogatás megszerzését szolgálják, némi joggal formálhatnak igényt az elemzői-újságírói figyelemre. A látvány- és imázstervezés rejtjelmeinek bemutatása esetenként felkészültebbé, elfogulatlanabbá teheti a választót. No és persze minden olvasó gyarló ember, mindannyian igényeljük is az ilyesmit. De színvonalas, mértékadó újság nem korlátozhatja magát az olvasói kíváncsiság kritikátlan kiszolgálására: törekednie kell arra (is), hogy formálja, alakítsa e kíváncsiság irányát és fókuszát, azok felé a kérdések felé terelje, amelyeket igazán fontosnak vél. Ezért (harmadik szabály) azt javasoljuk, hogy hacsak a külsőségek valamiért nem tesznek szert önálló

jelentőségre, a politikai rendezvényekről, vitákról stb. készített elemzések a hangsúlyos helyen az érdemi elképzeléseket, érveket és ellenérveket vessék össze, és csak másodsorban a testbeszédet, a hangszínt és így tovább.

Nem sorscsapás

Negyedszer, a korábbiakból következően ne tekintsük a választási kampányt sorscsapásnak vagy kötelezően elvégzendő gyakorlatnak. Ilyentájt, néhány hónappal a választás előtt szokássá válik, hogy valamely politikai nyilatkozat vagy akció kapcsán fanyalogva megjegyezzük: "ez már a kampány része" vagy "megkezdődött a kampány". Ezek a megjegyzések többnyire arra szolgálnak, hogy az elhangzottakat mintegy zárójelbe tegyék, emlékeztessék az olvasót, hogy nem érdemes odafigyelni, ki lehet kapcsolni, mert csak szavazatvadászat zajlik. Ez az attitűd méltatlan a demokráciához, és kissé sértő a választókra nézve, mert kiskorúsítja őket, feltételezi, hogy meg kell őket óvni az ármánykodó politikusok cselvetéseitől. A helyzet ezzel szemben mégiscsak az, hogy a kampányok azok a rövid időszakok, amikor a szavazatainkért küzdő pártok a leginkább hajlandók (mert kénytelenek) magukról, elképzeléseikről beszélni. Ezért (negyedik szabály) jó alkalomnak kell tekinteni az előttünk álló hónapokat arra, hogy rákényszerítsük a pártokat, hogy azokról a problémákról beszéljenek, amelyek fontosak.

A névtelen források

Végül, "szakmázunk" egy kicsit. Általában is igaz, de választások idején különösen, hogy a tudósítók számára fejtörést okoz a névtelen források kezelése. Egyfelől a bizalmasan közölt információ sokszor nélkülözhetetlen a történések, döntések háttérének feltárásához: ha minden forrást meg kellene nevezni, akkor az oknyomozó újságírás, de talán általában a politikai újságírás is, lehetetlenné válna. Másfelől, a névtelen forrás természeténél fogva nehezen ellenőrizhető, szándékai, indítékai ismeretlenek. Amikor névtelen forrásokra hivatkozik a riporter, lényegében arra kér minket, hogy adjunk neki bizalmat becsületstóra, higgyünk emberismeretében és ítélőképességében, és úgy általában ne kételkedjünk abban, hogy a forrás valóban létezik. Az olvasó bizalma azonban nem lehet korlátlan, ezért a névtelen források használatát jobb szerkesztőségekben pontos irányelvek szabályozzák.

Ötödik hüvelykujjszabályként, amikor a névtelen források idézése elkerülhetetlen, akkor mindazt el kell árulni a forrásról, ami még azonosításának veszélye nélkül elárulható. Körül kell írni egykori vagy jelenlegi pozícióját, hogy láthassuk, az illető egyáltalán abban a helyzetben van-e (volt-e), hogy tudomása lehessen azokról a dolgokról, amelyekről beszél, és minél többet el kell mondani lehetséges motívumairól, hogy az olvasó megítélhesse, érdemes-e hitelt adni az illető által elmondottaknak. Ki kell derülnie, hogy egy vagy több forrásunk szól-e, és így tovább, a helyzet és az ésszerűség fényében. A "kormányzati források" vagy "pártközeli források" fordulatok, amelyeket gyakran olvashatni, aligha felelnek meg ennek a mércének.

És bizonyosan nem felel meg ennek az a minap megjelent cikkben alkalmazott fogás, miszerint a Fidesznek a Magyar Vizsla ügyében ("faxgate") adott magyarázatát "a hírek szerint még a közvetlen kampánystáb környezetében sem nagyon hiszik el" ("Kétszer faxoltak Vizslát a Fideszből?", január 11.). Milyen hírek szerint? Azt gondolnánk, a közvetlen kampánystábot nem kell meggyőzni semmiről, már csak azért sem, mert ők ismerik az igazságot. Kikkel beszélhetett az újságíró? Ez a hivatkozási módszer, ha elterjed, bármiféle állítás vagy híresztelés valószínűsítésére felhasználható, és – feltéve, hogy létezik egyáltalán forrás – a híresztelő eszközévé teheti az újságírót és az újságot. Tehát: óvatosan a névtelen forrásokkal!

Így néznek ki ajánlásaink a kampány idejére — igaz, a legtöbb megfontolás a kampányidőszaktól függetlenül alkalmazható. Ígérjük (ez a mi választási ígéretünk), számon fogjuk kérni ezeket.

2006-02-03

Tudományos vita

A közelmúltban Váradi András biokémikus egy másik országos napilapban a kutatásfinanszírozási rendszer problémáiról írt publicisztikát, az alap kutatásra és az alkalmazott kutatásra jutó források aránytalanságáról (A tudomány kabátja, Népszabadság, január 12.). A cikk végén Váradi egy olyan esetről is ír, amelynek megítélése elválasztható a tudománypolitika általános kérdéseitől. Azt állítja (és állítását

maig nem cáfolta senki), hogy a Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal (NKHT) kétmilliárd forintos kutatás-fejlesztési támogatásról írt ki pályázatot, amelyet 2005. december 19-én tett közzé, december 21-i (!) határidővel, előre jelezve, hogy egyetlen nyertes pályázat támogatása várható. Ha valóban így történt (a pályázati kiírást nem találtuk az NKTH honlapján), akkor az valóban súlyosan kifogásolható, és ésszerűen felvethető, hogy az NKTH, Váradi szavaival, "csúfot űz a pályázati rendszerből".

Néhány nappal később, január 17-én, a Magyar Hírlap egész oldalas interjút közölt az NKHT vezetőjével. Eléggé szokatlan módon, ezúttal az újságíró neve nélkül, csupán monogrammal jelent meg az írás. Megnéztük: az ilyen terjedelmű interjúk az MH-ban névvel szoktak megjelenni. Ez tipikusan olyan kérdés, amit egységes gyakorlatot előíró szerkesztőségi irányelvvel kellene szabályozni, és a magunk részéről, mivel az interjú értékét a személyesség is adja, a nevesített interjúkat preferáljuk (lásd: Interjú – kötelek között, 2005. július 16.). De nem ez a legnagyobb baj. Az interjút bevezető ún. leadben, ami nem az interjúalany, hanem a lap megállapításait tükrözi, arról esik szó, hogy a beszélgetés napján "támadás" érte a hivatalt, és aztán egyéb "dörgedelem" is napvilágot látott.

A "támadás" és még inkább a "dörgedelem" kifejezések a megalapozatlan, túlzó, személyes elfogultságtól vagy érdekektől fűtött megszólalás képzetét keltik, és a "hivatal"-t a méltatlanul megsértett fél pozíciójába helyezik. Ha az interjú bevezetője ezeket a szavakat használja – ami önmagában is aggályos –, akkor minimálisan elvárható, hogy az interjú szövege mindenki számára meggyőzően támassza alá, hogy a hivatalt ért kritika valóban megalapozatlan, túlzó volt. Ez nem történt meg.

Az első kérdés így szól: "Az említett újságcikkben (valójában a bevezető nem ad pontos hivatkozást a cikkekre, szerzőjére, tartalmára, megjelenésének helyére, idejére, csak a hivatalt ért »támadás«-t említi – M. L.–M. Z.) az MTA doktora vetett az NKTH szemére bizonyos dolgokat. Nem ritkaság az efféle bírálat. Miért a súrlódás?" Az újságíró nem ismerteti az NKTH-t ért bírálat tartalmát, csak jelzi, hogy időnként némelyek arra vetemednek, hogy "bizonyos dolgokat" a hivatal szemére vessenek. Az olvasó nem tudhatja meg, pontosan miért bírálják a nagybecsű szervezetet, így a kérdés, "Miért a súrlódás?" óhatatlanul a bírálatok érdemi felvetéseiről a bírálók lehetséges indítékai felé tereli a beszélgetést. A beszélgetésben a hivatal vezetője az újságírótól nem zavartatva kifejtheti – egyébként megfontolásra érdemes – nézeteit a kutatásfinanszírozás problémáiról, aminek természetesen helye van az újságban (persze nem az alákérdésnek), de nem szembesül az általa vezetett állami intézményt ért, kézzelfogható, jól körülhatárolt ügyet illető bírálattal, ami a közpénzek nem körültekintő elköltésének a kérdését is felveti. Márpedig ha az újságíró említi az NKTH-t ért kritikákat, és utal is a kérdéses cikkekre, akkor meggyőződésünk szerint kötelessége lett volna feltenni a pályázatra vonatkozó kérdéseket az intézmény vezetőjének.

Az eljárást Váradi András, az eredeti publicisztika szerzője olvasói levélben kifogásolta ("Újságírójuk eljárása aggodalommal tölt el" január 20.). Ebben sérelmezi – mint az előző bekezdésből kitűnik, nézetünk szerint jogosan –, hogy az újságíró nem kérdezte az állami vezetőt a furcsa pályázati ügyről. Azt írja, az eljárás azt a látszatot kelti, hogy az interjúkészítő és alanya megegyeztek, ez a kérdés nem kerül szóba. A magunk részéről nem találgatunk, de az újságírónak az olvasói levélre adott válasza ezúttal is több kérdést vet fel, mint amennyit megválaszol. Azt írja, Váradi olyan szavakat használ az NKTH-ról, mint "botrányos", "csúfot űzött" a pályázati rendszerből, "magát súlyosan lejáratta" stb., és ezen a színvonalon nem hajlandó vitázni.

Ezután Váradi András telefonon az ombudsman állásfoglalását kérte a kialakult nézeteltérést illetően. Íme az álláspontunk: az újságíró helytelenül járt el, amikor az interjúban nem kérdezett rá a pályázat ügyére, noha a Váradi-cikke egyébként utalt bevezetőjében. Szóhasználata és kérdései akadályozták az elfogulatlan tájékozódást. Végezetül az olvasói levélre adott válasza elfogadhatatlan: nem adott semmiféle magyarázatot arra, hogy a hiányolt kérdést miért nem tette fel, ehelyett a levélíró erős kifejezéseire hivatkozva lényegében megtagadta a választ.

Nézetünk szerint, ha a "botrányos" kifejezést botrányos esetre alkalmazzák, akkor a jelző használata helyénvaló és indokolt. Arról sem hallottunk eddig, hogy a tudomány doktorának nem illik leírnia azt a szót, hogy "kapkodás". (Megnéztük, szerkesztőségi álláspontok is gyakran használják, szerintünk helyesen, a "botrányos" szót).

Az újságíró dolga éppen annak kiderítése lett volna, hogy az eset botrányos volt-e, nem pedig az, hogy jó modorra oktassa a levélíró.

2006-02-03

A sajtószabadság védelme

A Magyar Hírlap szerkesztősége ezúttal saját maga fordult a lapombudsmanhoz. Azt kértük, hogy a lap szerkesztőségi alapelveit, illetve az általános újságíró gyakorlatot szem előtt tartva foglaljon állást, jól tette-e a szerkesztőség, amikor közölte a korábban egy dán lapban megjelent s nemzetközi botrányt kiváltó Mohamed-karikatúrákat.

Az újság mai számában ismerteti ifjabb Káldos János olvasói levelét, melyet szerzője a Magyar Iszlám Közösség alelnökeként jegyez. A szerkesztőket érdekli, mit gondolunk a levélről, valamint a Hírlap eljárásáról. Íme:

Az ügy előzménye, hogy a Magyar Hírlap február 2-i számában, csatlakozva olyan ismert újságokhoz, mint a France Soir, a Die Welt vagy a La Stampa, két, az iszlám hitet csúfoló karikatúrát tett közzé, melyek eredetileg a Jyllands-Posten című dán lapban jelentek meg. De mit jelent ez a cselekedet? Az olvasói levél szerzője, úgy tűnik, megfontolandó érvekkel bírálja a lapot. "A jelenlegi tiltakozás sem egy egyszerű karikatúráról, hanem egy jelenségről szól. A kérdéses képek ugyanis először egy olyan norvég internetes oldalon jelentek meg, amely magát kereszténynek aposztrofálta, de gyakorlatilag minden cikkében muszlimok ellen uszított, az iszlám betiltását, illetve a muszlimok elleni diszkriminációt hirdette (link: www.magazinet.no). Azt hiszem, nem kell túl élénk asszociációs készség ahhoz, hogy a lap Mohamedet ábrázoló karikatúrái alapján magunk elé idézzük a Völkische Beobachter Mózeszt mint a »nemzetközi zsidót« ábrázoló karikatúráit... De ha itt, Magyarországon egy bakancsos-náci csoport uszítana bármely kisebbség ellen, és a kormányzat, a sajtó cinikusan az ez ellen tiltakozókat bélyegezné meg, gondban lennénk. Nem mi muszlimok (cigányok, zsidók), hanem mi európaiak. Ha úgy tetszik, gondban is vagyunk."

Átérezzük az olvasó sértettségét: a magunk részéről nem vállalnánk lapombudsmani munkát olyan újságnál, mely vallási közösségeket öncélúan sérteget. A Magyar Hírlap, tapasztalatunk szerint, nem ilyen lap. A december 12-én megjelent A liberális és az iszlamista című ombudsmani állásfoglalásunk sem ilyesmiért bírálta a lapot, hanem azért, mert oldalain az iszlám szó "szinte mindig negatív összefüggésben (terror, fundamentalizmus, zavargások) jelenik meg". Örömről szolgál, hogy korábban is (pl. Allah és a földi szépség dicsérete Keszthelyen, 2002. július 17.), de azóta is találkoztunk (Két és fél millió muzulmán zarándokolt Mekkába Mohamed próféta nyomában, 2006. jan. 9.) pozitív szövegkörnyezetben az iszlám szóval.

Viszont John Miltonnal egyetértve úgy látjuk, hogy "hadd birkózzon egymással igazság és hazugság, hisz ki látott már olyat, hogy az igazság szabad, nyílt küzdelemben alulmaradt volna?" Aki pedig az igazságot keresi, kénytelen elviselni olyan látványt, amely sérti a szemét, el kell tűrnie olyan hangot, amely sérti a fülét. És joga van a muszlim hívőnek arra, hogy a saját igazságát a hazugsággal szemben elmondhassa. Január 30-án (Karikatúrák miatt égtek skandináv zászlók Gázában) a Magyar Hírlap olvasói is értesülhettek arról, hogy a karikatúrák miatt "Ciszjordániában dán és norvég zászlót égettek, Gázában fegyveresek elfoglalták az Európai Unió irodáját, több muszlim ország bojkottálja a dán termékeket, Szaúd-Arábia és Líbia pedig hazahívta koppenhágai nagykövétét". Más híradásokból tudjuk, hogy a Közel-Keleten fenyegetik a skandináv állampolgárokat, és államok követelnek államoktól hivatalos bocsánatkérést. Azt pedig lehetetlen nem belátni, hogy a dán állam csak akkor felelhet a dán újságért, ha Dániában előbb megszűnt a sajtószabadság.

A Magyar Hírlap kifogásolt gesztusának a jelentése így nem az iszlám hívek sértegetése, hanem a sajtószabadság védelme.

2006-03-17

Az a szép fényes nap

Mint ismeretes, Sólyom László köztársasági elnök nyilvánosan jelezte, hogy az ünnep alkalmából állami kitüntetéssel díjazottak némelyikének a kiválasztását "az alkotmány értékrendje" alapján kifogásolta, ellenvetéseit a kormánynak is értésére adta, majd miután az nem változtatott döntésén, az előterjesztést

aláírta, de az Alkotmánybírósághoz fordult annak tisztázására, hogy "kitüntetési ügyekben milyen mértékben érvényesítheti a köztársasági elnök saját meggyőződése alapján az alkotmány értékrendjét". Időközben a különböző lapokban és más fórumokon (köztük a Magyar Hírlapban is) megjelentek – egybehangzó – értesülések arról, hogy pontosan kiknek a kitüntetésével szemben emelt Sólyom kifogást. A hivatalosan máig senki által meg nem erősített (igaz, nem is cáfolt) hírek szerint Marjai József rendszerváltás előtti miniszterelnök-helyettest, Fekete János egykori jegybanki vezetőt és Mosonyi Emil mérnököt, a dunai vízlépcső egyik tervezetének kidolgozóját nem tartotta a harmadik köztársaság elismerésére méltónak az elnök.

Egyenes beszéd

Az egész história újságírói kezelése számos, egymástól független kérdést is felvet. Hogy csak a legfontosabbat említsük: feltéve, hogy valóban ezzel a három személlyel kapcsolatban volt elnöki ellenvetés, mit kell gondolnunk a kifogás érdeméről, tehát megalapozott volt-e az államfő gesztusa? Másodsor, miként vélekedünk az elnök és a kormány eljárásáról, tehát arról, hogy a kormány illetékesei nem vették figyelembe a köztársasági elnök érveit, illetve arról, hogy ezután az elnök – még a díjátadás előtt – hangot adott ellenvéleményének, és az AB-hez fordult? Harmadszor, hogyan kezeljük a kiszivárogtatott, de hivatalosan nem alátámasztott értesülést az érintettekről? És negyedszer, mi tudható a vitatott döntések hátteréről és indokáról?

A Magyar Hírlap világosan kifejtette, hogy mit gondol az ügy tartalmi oldaláról. A március 14-i szerkesztőségi álláspont (Felejthetetlen díjazottak) egyértelműen leszögezi, hogy a konfliktusban az államfőnek ad igazat, és azt is megmondja, miért: bár lehet, hogy a három említett személy a késő kádári garnitúra jobbjai közé tartozott, és ezért lehetnek viszonylagos érdemei (bár Marjai és Fekete teljesítménye máig élesen vitatott; Mosonyi szerepe másféle kérdéseket vet fel), de a rendszerváltás utáni Magyarországnak nincs lerónivalója irántuk. Úgy fogalmaz az álláspont, hogy "a Magyar Népköztársaság viszonyítási alapja nem lehet a Magyar Köztársaságé is". Ez egyenes beszéd, és pontos is, mert nemcsak a konkrét esettel kapcsolatban foglal állást, hanem általános szempontot is ad ahhoz, hogy az elnöknek mikor lehet alapos oka a kifogásra. Mi úgy értjük ezt az érvelést, hogy az elnök nem tehetne ellenvetést pusztán azért, mert (mondjuk) egy jelöltet nem tart elég jó rendezőnek ahhoz, hogy Kossuth-díjjal ismerjék el, de megteheti ezt, ha a díjazandó teljesítmény az előző, illegitim rendszerhez kötődik.

Kiszivárogtatás?

Jó lett volna persze, ha a szerkesztőség az alkotmányos kérdésben is kifejtette volna álláspontját, hiszen ez talán még több vitát váltott ki, mint a kitüntetettek megítélése, de erre sajnos nem került sor. Ezt a mulasztást enyhíti, hogy valódi szakkérdésben kikérte alkotmányjogi szakértő véleményét. Ugyanakkor csak következtetni tudunk arra, hogy a lap az államfő véleménye kifejezésének – szerintünk egyébként vitatható – módjával és időzítésével is egyetért, mivel erről nem szólt. Igaz, a már említett szerkesztőségi cikk megjegyzi, ugyancsak helyesen, hogy az elnök jobban tette volna, ha a nyilvánosságot is tájékoztatja arról, kiknek a kitüntetését kifogásolja. (Csak halkán mondjuk, szerintünk minderre a legmegfelelőbb időpont március 16. lett volna.) Ezt már csak azért is fontos lett volna megtenni, mert nem ez volt az első eset, amikor az államfő ellenvetéssel élt. Korábban Mádl Ferenc nem értett egyet azzal, hogy Horn Gyula egykori miniszterelnök magas kitüntetést kapjon, és sikerrel meg is akadályozta. Talán nem ártott volna ezt a nem túlzottan régmúlt esetet felidézni, hogy a mostani konfliktust tágabb összefüggésben lehessen értelmezni.

Persze nem kell mindenben állást foglalni. Itt van azonban a fent harmadikként említett kérdés, amellyel kapcsolatban a Hírlap eljárását igen zavarónak tartjuk. Mint említettük, maga az elnök nem nyilatkozott a nyilvánosságnak arról, hogy kikkel szemben van kifogása. Ezért az érintettekre vonatkozó spekulációk csak kétféle forrásból táplálkozhatnak: vagy nem hivatalos közlésen (kiszivárogtatáson) alapulnak, vagy az elnök felfogásának és a jelöltek listájának ismeretére támaszkodó következtetésen.

Hiteltelen beállítás

Ahogy ezzel már egy korábbi jelentésünkben foglalkoztunk, a lapnak még akkor is mindent meg kell tennie az olvasóknak az információk eredetére vonatkozó minél pontosabb tájékoztatására, ha forrásait nem fedheti fel. Azt nem teheti meg, hogy homályban hagyja az olvasót afelől, kiszivárogtatást vagy a lap saját következtetését olvassuk-e éppen. Márpedig nekünk úgy tűnik, a lap most éppen így járt el. Március 14-én, kedden adott hírt az MH a vitáról, Sólyom László kifogásolta az állami kitüntetéseket című

cikkében. A kopf azt írja, hogy "lapunk úgy tudja, a kifogásolt személyek: Mosonyi Emil, Marjai József és Fekete János". Ez a megfogalmazás egyértelműen arra utal, hogy az információ alapja az ügyet hivatalból ismerő szereplők (egyikének) név nélküli közlése. Ezzel nem is volna semmi baj. Később azonban, a cikk szövegében semmiféle utalás nem található a közlés körülményeire nézve. Sőt az írás egyértelműen azt sejteti, hogy az elnöki indoklásból ("alkotmányos értékrend") logikai elemzéssel jutottak arra a következtetésre, hogy az egyik kifogásolt személy a vízlépcsőtervező Mosonyi lehet, mert az alkotmány utal a természetes környezet védelmére, és az elnök környezetvédő elkötelezettsége közismert.

A másik két érintett vonatkozásában az írás ugyanígy jár el, azzal a megjegyzéssel, hogy a listán "rendszerváltás előtti nevek" is olvashatók, nevezetesen Marjaié és Feketéé. Úgy tűnik tehát, hogy a cikk szerzői bravúros elemzéssel jutottak ahhoz a végeredményhez, amit a magyar sajtó többi szereplője – hasonló képességek híján – kiszivárogtatások útján ért el.

Ez a sejtetett állítás több okból nehezen hihető. Ha valóban pusztán a logikus következtetés eszközei álltak volna a szerzők rendelkezésére, akkor lehetetlen lett volna a kört leszűkíteni éppen erre a három személyre. Talán egyedül vagyunk vele, de nekünk "rendszerváltás előtti név"-nek tűnik a szintén kitüntetett Barabás Jánosé is (akkor: ideológiáért felelős MSZMP KB-titkár, ma: Hungexpo Rt.-vezér). Tehát ha az újságíróknak nem voltak bizalmas értesüléseik, akkor nem zárhatták volna ki Barabást a szóba jöhető jelöltek közül (egy KB-titkár ért annyit, ha nem többet, mint egy miniszterelnök-helyettes). A cikk beállítása azért is hiteltelen, mert amikor az írás készítésének valószínűsíthető időpontjában, illetve az előtt (hétfő délelőtt) a fürge internetes hírportálok némelyikén már megjelent éppen ez a három név.

Magyarázat nélkül

Tehát ha az MH nem is innen vette az információit, mindenképpen meg kellett volna említenie, hogy a maga – elemzés útján kikövetkeztetett – nevei történetesen egybevágóak másoktól szerzett értesüléseivel. Mivel ezt nem tette meg, és egymásnak is ellentmondó utalásokat tett az információ eredetére, eljárása félrevezető, és ezért helytelen volt.

Jó lett volna, ha a lap megpróbál utánajárni, miként születtek a vitatott döntések. Tudható, hogy a kitüntetendők személyére különféle kuratóriumok és kormányzati szervek tesznek javaslatot vagy előterjesztést, és elvileg e kuratóriumok összetétele is hozzáférhető. Meg lehetett volna kérdezni az érintett kuratórium(ok) elnökét a döntések háttéréről. Ha nem nyilatkoznak, az is hír. Meg lehet írni. Végezetül valamilyen értelemben idetartozhat Szabad György gesztusa is, mely ugyancsak tárgyalható, sőt nem is mellékes kérdés. Milyen viszonyban van a jogállam formális aktusaiban a funkció és a személy? Egy ilyen erős gesztus, a kinyújtott kéz elutasítása éppen egy volt házelnök részéről magyarázat nélkül hagyható-e?

2006-04-14

Hány párt jó?

Mint eddig minden választás alkalmával, a pártok milliárdos választási hadműveletei ezúttal is jóval kevesebb hatással voltak a közhangulat változásaira, mint a pártvezetők személyes szereplései, kijelentései, illetve intézkedései. Nyolc éve a biztosan vezető és elbizakodott szocialista párt éppen a kampány ideje alatt állapodott meg a szlovák kormánnyal a bósi gátépítésről. Ezzel azonosíthatóvá tette magát a Kádár-rendszerrel, és mozgósítási lehetőséget teremtett az ellenzéknek, valószínűleg saját rovására eldöntve a választás kimenetelét. Négy éve egy-két fideszes vezető és az akkori miniszterelnök környezetéhez tartozó közéleti személyiség szélsőséges kijelentései játszották ugyanezt a szerepet. Az idén kísértetiesen ismétlődött mindez, azzal a különbséggel, hogy ezúttal mindkét oldal elkövette a könnyen elkerülhető és könnyen végzetesnek bizonyulható hibákat. Az utolsó hetek radikális ellenzéki megszólalásai megtették azt, amire a hirdetésre elköltött milliárdok nem voltak képesek: megmozdították a liberális (és kisebb részben a baloldali) szavazókat, miniszterelnök pedig, ha már gátat nem építhetett, engedve a szoc. önsorsrontás hagyományának, kitüntette a bósi erőmű tervezőjét és néhány pártállami obsitost.

Vitatükör

És itt vannak persze a miniszterelnök-jelölti viták, amelyek talán nem voltak sorsfordítók, de azért érzékelhetően hozzájárultak a végeredményhez: 1998-ban Orbán Viktor meggyőző fölénye Hornnal szemben megerősítette a kormányváltás lehetőségét, míg 2002-ben eleve olyan csekélyek voltak a Medgyessyvel kapcsolatos várakozások, hogy a vártnál kisebb Orbán-főlény már döntetlennek tűnt. De nem is attól érdekesek ezek a viták, hogy kiderül, ki fogott ki jobb napot, hanem mert szinte az egyetlen olyan alkalmat adják, amikor a pártvezetőknek ki kell lépniük a szlogenek mögül, és szerencsés esetben kiderül, hogy mit tudnak kezdeni az ellenérvekkel. Ezért ezúttal azt vizsgáltuk meg, hogy a MH miként dolgozta fel az április 5-i és 6-i páros, illetve négyes miniszterelnök-jelölti vitákat. Az értékelésnek többféle szempontja lehet, itt most csak kettőt emelünk ki: kellően ismertette-e a lap az összes lényegi mozzanatot, illetve elegendő segítséget nyújtott-e az olvasóknak, hogy ellenőrizhessék az elhangzottak valóságtartalmát és hogy megítélhessék a megfogalmazott politikai javaslatok életszerűségét.

Először is meg kell állapítanunk, a Hírlap joggal kifogásolta, mindenki máshoz hasonlóan, a viták nevelésesen merev, kockázatkerülő szabályait. A szabályokban megállapodó pártvezetők nem tettek nagy szolgálatot a magyar demokráciának és annak a több millió tájékozódni vágyó magyarnak, aki részben végignézte a vitákat. A keretek a minimumra szorították az érvek és ellenérvek ütköztetésének lehetőségét, ezért aztán nem csoda, hogy a páros vita után a taktikáról esett a legtöbb szó, meg arról, ki hova nézett, miközben betanult szövegét felmondta. E jogos megállapításokat kiegészíthetjük azzal, hogy a pártvezetők alkuja egy további értelemben is korlátozta az állampolgárok tájékozódási lehetőségét: lehetővé tette, hogy a jelöltek csak olyan témákról beszéljenek, amikről akarnak, ezért egyetlen szó sem esett például a külpolitikáról.

Amikor a Hírlap nem segített

De ejtsünk szót végre az érdemi tudósításokról. Ami a viták lényeges mozzanatairól való beszámolót illeti, az ember azt gondolná, ez a feladat könnyebbik része. Összességében véve igaz is, hogy az újság megfelelően ismertette az elhangzottakat, és felhívta a figyelmet az új elemekre (a százezer forintos minimálbér és a fővárosügyi minisztérium a Fidesz részéről, az oktatási miniszter menesztésének szándéka az MSZP részéről). Mégis, nekünk úgy tűnik, az első vita kapcsán a tudósítók figyelme két olyan feltűnő részlet felett is elsiklott, amely alkalmas arra, hogy a jelöltekről kialakított képet befolyásolja. Ráadásul az egyik időközben a két forduló közötti kampány központi témájává vált. Az első negyedévi államháztartási hiány közzétételének időpontjára, illetve a 13. havi nyugdíjjal kapcsolatos parlamenti szavazások körüli polémiára gondolunk. Orbán az első vitában szóvá tette – teljes joggal –, hogy elfogadhatatlan a negyedéves adat közzélének első forduló utánra halasztása, és még inkább az indoklás: a közzététel befolyásolhatná a szavazást. Ugyan minek kéne befolyásolni a választás kimenetelét, ha nem az ország pénzügyi helyzetéről szóló fontos információnak? Nézetünk szerint ez a mozzanat az ellenzéki pártvezető talán legerősebb pillanata volt a páros vitában (a miniszterelnöknek nem is volt rá válasza), ám az MH-ban nem olvashattunk róla. A tizenharmadik havi nyugdíj azért érdemel említést, mert a szocialisták Orbán-ellenes kampányának lényeges eleme volt, hogy a Fidesz-elnök nem vett részt az erről szóló országgyűlési szavazáson. A vitában viszont Orbán azt mondta, ott volt, és igennel szavazott. Az állítás ellenőrzése attól függetlenül fontos, hogy egyébként mit gondolunk erről az intézkedésről. Az ügy nem teljesen egyértelmű, mert több szavazás is volt, ráadásul először egy salátatörvény részeként kellett szavazni a nyugdíjról. De kötelező volna segíteni az olvasót ilyenkor a tisztánlátásban: a Hírlap viszont nem segített, az egész ügyről szó sem esett.

A statisztikák labirintusa

A négyes vita kapcsán nem találtunk olyan lényeges elemet, ami elkerülte volna a tudósítók figyelmét. Ami a vitákban elhangzottak értelmezését, a tájékozódás, ítéletalkotás segítségét illeti, egy alapvető téma tekintetében volt súlyos hiányérzetünk. Az egész kampány talán legfontosabb kérdése a munkanélküliség, a munkahelyteremtés volt. A szocialisták és a Fidesz között heves konfliktus alakult ki arról, hogy miképp kell értelmezni az adatokat, illetve hogy mely adatok a relevánsak a probléma reális értelmezéséhez: a Fidesz a munkanélküliek, az MSZP pedig a foglalkoztatottak számának a növekedésére mutatott rá. A vitában Orbán ezt azzal egészítette ki, hogy a foglalkoztatottak számának számítása helytelen, mert mindenkit foglalkoztatottnak számítanak, akinek az adott időszakban akár egy óráig bejelentett munkahelye volt. Ez érdemi és fontos mozzanat volt, ám az MH csak általánosságban említette az elhangzottakat. Pedig ez tipikusan olyan kérdés, amelyben lehet és érdemes szakértői véleményeket kérni,

megtudakolni, pontosan hogyan készülnek a számítások, és miért éppen úgy. Azért is furcsálljuk, hogy ez elmaradt, mert a négyes vita kapcsán nagyon informatív és használható rövid háttéranyag jelent meg a munkanélküliség tágabb összefüggéseiről, az európai és magyar helyzet sajátosságairól: pont ilyen írásokra szoktunk gondolni, amikor a hátteret hiányoljuk.

Hasonlóan hasznos volt a többi rövid háttércikk, amely az egészségügyről, a fejlesztésekről, és a korrupció elleni küzdelemről mondottakat helyezte értelmező perspektívába.

Álláspontkritika

Sajnáljuk, hogy a két vitával foglalkozó két szerkesztőségi állásfoglalás szerintünk nem nagyon segítette az olvasói ítéletalkotást.

Természetesen a szerkesztőségnek joga van a véleményéhez, de ha állást foglal, akkor tartozik azzal az olvasóknak, hogy követhető, világos indoklást adjon. A páros vitáról írt álláspont szerintünk óvatossága miatt lapos volt, mintha a lap túlzottan is kerülni akarta volna, hogy megmondja, ki volt meggyőzőbb. A másnapi vitáról írt cikkel kapcsolatos aggályaink súlyosabbak. Miután az álláspont leszögezi, hogy senki nem nyújtott kiemelkedőt a négyes vitában, váratlanul azt javasolja olvasóinak, szavazzanak a két kis parlamenti párt valamelyikére. Az indoklás: több párt jobb, mint kettő, és minden hibájukkal együtt az MDF és az SZDSZ elvszerűbb politikát folytat, mint a két "balpopulista" nagy párt.

Nem azt vitatjuk, hogy ez koherens, értelmezhető, akár ésszerű álláspont volna. Két bajunk van: egyrészt, ez az ítélet nem következik abból, amit a vitában elhangzottakról ír ugyanez az írás. Másrészt megkerüli azt a sarkalatos tényt, hogy az országgyűlési választások arról szólnak, ki fog kormányt alakítani, folytassák-e a mostaniak, vagy jöjjön valaki más. Márpedig az SZDSZ-re adott szavazat a folytatás, az MDF-re adott pedig a váltás esélyeit növeli. Ezzel összefüggésben nem kifogásolnánk azt, ha érvekkel alátámasztva azt ajánlotta volna a lap, hogy a kormánypártokhoz húzó olvasói inkább az SZDSZ-t, az ellenzékkel rokonszenvezők pedig az MDF-t támogassák. Lehetett volna persze amellet is érvelni, hogy a mai magyar politikai helyzetben a parlamentben képviselt pártok száma fontosabb, mint hogy e pártok közül melyek kormányoznak (bár azért ez fura vélemény). De ha a lap így gondolja, akkor ezt ki kell mondani, és meg kell indokolni. Ha a szerkesztőség úgy döntött, hogy ilyen alapvető kérdésben javaslatot fogalmaz meg olvasóinak, azzal nagy felelősséget vett magára, és ennek megfelelő körültekintéssel illene eljárnia.

Végezetül, bár csak lazán kapcsolódik a választott tárgyhoz, jó szívvel dicsérjük és az alkotmányos érzék jelének tekintjük azokat a riportokat, amelyek a kampány érdektelennek tartott szereplőit, az eleve esélytelen jelölteket mutatták be, és dicséretes, hogy ehhez nem balfácánokat kerestek, hanem eredeti, rokonszenvre érdemes személyiségeket.